

—Людзьмі звацца!

Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

15

СТУДЗЕНЯ

1993 г.

№ 3 (3673)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ
3 рублі

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

НАЦЫЯНАЛІЗМ

Гутарка Уладзіміра ПАНАДЫ з амерыканскім даследчыкам нацыянальных рухаў Джэральдам ФОЛЭМ.

СТАРОНКІ 3—4

МАКСІМ ГАРЭЦКІ І НАШ ЛЁС

Адказы на анкету «ЛіМа».

СТАРОНКА 5

«У ПОЦЕМКАХ З ЛІХТАРОМ»

Дыялог паэта Леаніда ГАЛУБОВІЧА і празаіка Алеся АСТАШОНКА.

СТАРОНКІ 6—7

БАРЫСАВА ПОСТАЦЬ

Нататкі Заіра АЗГУРА пра Барыса МІКУЛІЧА.

СТАРОНКІ 10—11

РАЎЧУК, ЯКІ ЎЛІЎСЯ Ў РАКУ

Успамін Уладзіміра МЕХАВА пра адзін інстытуцкі выпуск.

СТАРОНКІ 14—15

ЗГАДКІ

САМАТУЖНАГА ВЫДАЎЦА

Алесь КАСЦЕНЬ: «Сёння ўсё здаровае, нацыянальнае, скіраванае ў будучыню нашага народа альбо спакваля прыгнятаецца і ўціскаецца, альбо проста кінута на волю лёсу».

СТАРОНКА 16

ГЭТАЯ СЦІПЛАЯ... ЯРКАЯ БЕЛАРУСКАЯ ШКОЛА!

Цудоўны падарунак да новага года і сабе, і нашаму мастацтву зрабіў вучань рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі Юрый Бліноў. Ён выйшаў пераможцам I Міжнароднага конкурсу імя С. Пракоф'ева, што адбыўся ў Пецярбурзе. Найтруднае выпрабаванне доўжылася два з паловаю тыдні, удзельнічалі ў ім больш за паўсотню маладых піяністаў з Амерыкі, Азіі, Еўропы, Беларускі музыкант заняў 1-е месца, атрымаў грашовую прэмію Петрасавета і прыз за лепшае выкананне Канцэрта С. Пракоф'ева. Акцыянернае таварыства «Госко» заключыла з Ю. Бліновым кантракт на 4 гады, абавязуецца ладзіць ягоныя канцэрты па расійскіх гарадах. А член конкурснага журы вядомы амерыканскі музыкант Д. Полак абяцаў запіс на магнэнт-дыск. Толькі ў Мінску лаўрэата сустрэлі вельмі ціка, і пакуль невядома, калі можна

оудзе паслухаць яго сольны канцэрт.

Творчасць С. Пракоф'ева — гэта яго, Юры Блінова, стыхія. Свет сучаснай музыкі — ягоны свет. Нездарма такі строгі аўтар, як Г. Вагнер, менавіта Ю. Бліноў даверыў першае выкананне свайго Трэцяга фартэп'янага канцэрта. Дый сам Юра сур'ёзна займаецца кампазіцыяй, хоць ставіцца да ўласных опусаў даволі прыдзірліва.

Ён гадаваўся не ў музычнай сям'і: бацькі — інжынеры. Ды ў Драгічын, адкуль родам Юра, бабуля неналі спявала яму калыханкі, а дзед — народныя песні... А яшчэ гэтаму сціпламу далікатнаму хлопцу пашчасціла займацца ў аднаго з лепшых нашых педагогаў — Людмілы Сяргееўны Шаламенцавай.

Беларуская фартэп'янная школа

апошнім часам паказвае яркія вынікі не толькі на прасторы СНД, пацягнуўшы заўсёднага лідэра — школу маскоўскую. Вось і на пракоф'еўскім не прабіліся масквічы на вядучыя пазіцыі, і зрабілася нарэшце відавочным, што жыла-сілкавалася былая сталіца за кошт тых, хто ехаў да яе. Сёння, мінаючы колішняе «сіта Масквы», Беларусь напратні ўдзельнічае ў міжнародных конкурсах і выглядае адметна. Асабліва радуе, што мы не смакуем плады працы прыездных педагогаў, — сталюць традыцыйнай самастойнай беларускай фартэп'янай школы. Згадайма, што педагог Юры Л. Шаламенцава і сама скончыла гэтую школу (цяперашні ліцэй) і што яе прафесар у кансерваторыі М. Бергер таксама быў тутэйшай гадоўлі... Можам, значыць?

Аляксандр МІЛЬТО.

Фота В. МАЙСЯЕНКА.

Кола Дзён

Адсвяткаванні Каляды, адгуляны выхадныя, і паступова жыццё ў краіне уваходзіць у сваё звычайнае рэчышча. Невядома яшчэ, як адбудзецца ў эканоміцы рэспублікі гэтыя калядны-навагодні-калядныя канікулы, але падобна да таго, што сапраўдны Новы год прыйшоў да нас у ноч з 13-га на 14-е, калі адзначалі мы па звычцы Стары Новы год. Святы скончыліся, і трэба брацца за працу... Дарэчы, яшчэ пра святы: у расійскіх журналістаў на гэтым тыдні з'явілася новае — Дзень расійскага друку, які адзначаць 13 студзеня. Мы ж засталіся без свят. Не вялікая біда, аднак і ў нашай гісторыі ёсць слаўныя даты — дзень выхаду першага нумара «Нашай Нівы», альбо «Мужыцкай праўды» — якія маглі б стаць Днём беларускага друку.

ПАДЗЕЯ ТЫДНЯ

— візіт дэлегацыі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь на чале са Старшынёй парламента Станіслава Шухкевічам у Кітайскую Народную Рэспубліку. У час пяцідзённага знаходжання адбыліся сустрэчы і перамовы з кіраўнікамі КНР, падпісаны шэраг беларуска-кітайскіх дакументаў, важнейшы з якіх — заява аб прынцыпах развіцця двухбаковых адносін.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

— «Ніякая раўнапраўная садружнасць разам з Расіяй не можа існаваць у прынцыпе. Усе роўна будзе працяляцца тэндэнцыя да цэнтралізацыі, да насаджэння расійскіх інтарэсаў, мовы і г. д. Прычына ў тым, што на ўсходзе Еўропы Расія няма ніякай раўнавагі ні ў палітычным, ні ў эканамічным, ні ў тэрытарыяльным плане. Трэба стварыць сістэму раўнавагі, як гэта існуе ў Заходняй Еўропе. Магчымым прыкладам такой сістэмы можа быць Балтыйска-Чарнаморская садружнасць».

(З выступлення Янона Пазняка на Сойме БНФ. Газета «Звязда», 12 студзеня).

НАВІНА ТЫДНЯ

— пасля 20-га студзеня на Беларусь прыедзе намеснік генеральнага сакратара ААН Дж. В. Рід для абмеркавання пытанняў аказання дапамогі з боку сусветнага супольніцтва пацярпелым ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Тым часам, 12 студзеня на ЧАЭС паміж першым і другім дзеючымі блокам адбыўся пажар. Па паведамленнях інфармацыйных агенстваў, радыяцыйная абстаноўка на станцыі падчас першага сёлета здарэння істотна не змянілася.

СВЯТА ТЫДНЯ

— 475 гадоў назад, 9 студзеня 1518 года, у Празе Францішак Скарына надрукаваў кнігу «Песня песняў цара Саламона». У Мінскім Палацы прафсаюзаў адбылося «Свята беларускай бібліі», наладжанае Беларускай каталіцкай грамадой пры падтрымцы акцыянернага таварыства «Кросны», на якім быў выстаўлены адзіны на Беларусі і, на жаль, няпоўны асобнік Скарынавай кнігі з фондў Нацыянальнай бібліятэкі.

АДМЕТНАСЦЬ ТЫДНЯ

— з панядзелка Беларускае тэлебачанне пачало трансляцыю навін тэлекампаніі Бі-бі-сі. Перадчы выхадзяць пяць разоў на тыдзень з перакладам на беларускую мову.

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

— артыкул старшыні Камісіі ВС Беларусі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Ніла Гілевіча «Прабачце, гэта не апіскі?» у «Звяздзе» за 13 студзеня. Усім, хто выступае за двухмоўе, крычыць пра ўціск «русскоязычного населения» на Беларусі, дадзены стрыманы, грунтоўны адказ. Дзіўна толькі, што апанент Н. Гілевіча — старшыня Камісіі ВС Беларусі па нацыянальнай палітыцы і міжнацыянальных адносінах Міхаіл Слямнёў.

СЮРПРЫЗ ТЫДНЯ

— цытуем «перадавіцу» першага нумара «независимой левой газеты «Мы и время», у якой каментаруецца навагодняе прывітанне С. Шухкевіча беларускаму народу: «Как только язык повернулся у этого господина заявить, что «распад Союза не повлек катастрофу, которую предсказывали присяжные оракулы»... Более совестливый человек от срама сбежал бы в самый дальний монастырь грех свой вискулевский замалывать. А этот на телеэкране вититствует. А разве не лицемерие, что хвалебная ода второй годовщине образования СНГ была пропета за несколько минут до закрытия «прозрачных» границ с Украиной и за три дня до создания сообщества республик Средней Азии и Казахстана. О первом событии профессор Шухкевич безусловно знал, о втором знать был обязан. Однако скрыл от народа правду. Не побоялся даже того, что петух за ложь в темечко клонуть может». Вось і дажылі мы да «свабоды» слова...

«ПАДАРУНАК» ТЫДНЯ

— з 7-га студзеня ўдвай павялічыўся кошт чыгуначных білетаў. Па Беларусі пакуль можна ездзіць вольна, а вась за межы краіны білеты прадаюцца па пашпарце, з указаннем прозвішча пасажыра на білеце.

ЗДАРЭННЕ ТЫДНЯ

— трагічна закончылася калядным вечарам паздка дамоў у Магілёў старшыні Камісіі па заканадаўстве Вярхоўнага Савета Беларусі Дзмітрыя Булахава. Непадальку ад Бялынічаў на службовым аўтамабілі ён збіў 60-гадовую жанчыну, якая праз некаторы час памерла ў бальніцы. Вядзецца следства.

СЫМОН БУДНЫ: ЖЫЦЦЁ ПРАЦЯГВАЕЦЦА

400-ыя ўгодкі з дня смерці нашага выдатнага гуманіста і асветніка, філосафа і гісторыка, выдаўца Сымона Буднага (споўніліся 13 студзеня) — гэта і магчымаць яшчэ раз задумацца, хто мы і адкуль, наколькі багатая нацыянальная гісторыя, Невыпадкава, што ў сувязі з гэтай знамянальнай датай, у рэспубліцы праводзіцца шэраг

мерапрыемстваў. Уяўленне аб асноўных з іх дае зводны календар, складзены сакратарыятам Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА.

Паўсюдна пройдуць вечары, літаратурныя чытанні, прысвечаныя жыццю і творчасці С. Буднага. Інстытут філасофіі і права Акадэміі навук Беларусі, АДДзяленне грамадскіх навук

Акадэміі, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт ладзіць навуковую канферэнцыю. У навуцальных установах пройдуць канферэнцыі і семінары «Сымон Будны і яго час». У Нацыянальным музеі Беларусі падрыхтавана пастаянная дзеючая экспазіцыя, якая расказвае пра гісторыю кнігадрукавання і асветніцтва на тэрыторыі Беларусі. У выдавецтва «Універсітэцкае» мае выйсці кніжка І. Саверчанкі «Сымон Будны — гуманіст і рэфарматар».

Па радыё і тэлебачанні пройдуць шэраг перадач, у газетах і часопісах публікуюцца артыкулы пра С. Буднага і яго час. 23 лютага адбудзецца ўрачыстая юбілейная вечарына.

«Пагоня» — сымбаль гістарычны

Зварот да Рады Міністраў і Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь

Шаноўныя Гаспадары. На працягу амаль паўстагоддзя Беларуска нацыянальна-сведомая эміграцыя, з непахіснай верай у лепшую будучыню вольнай Беларускай Рэспублікі, шанавала і перахоўвала нацыянальныя гістарычныя і культурныя традыцыі.

Праз увесь час жыцця на чужыне Беларуска Грамадскасць не страціла пачуцця сваёй еднасці са шматпакутным Беларускай Народам і з гонарам несла ў шырокі свет інфармацыю пра барацьбу Беларускага Народу за права быць роўнымі паміж роўнымі ў сусветнай сям'і Народу.

Нашы Бел-чырвона-белыя сцягі з гонарам шугалі на Міжнародных Канферэнцыях і З'ездах, на маладзёжных і скаўцкіх сустрэчах, на спартыўных спаборніцтвах, на публічных дэманстрацыях і на Беларуска нацыянальных ўрачыстасцях.

З асабліва вялікай пашанай мы адносіліся і адносімся да гістарычнага сымбальна нашай слаўнай мінуўшчыны і самабытнасці, да нашага Гербу «Пагоня». Нашыя далёкія гераічныя продкі пакінулі нам «Пагоню» ў спадчыну, з пэўнымі геральдычнымі формамі і прыкметамі, як пучыводную паходню ў будучыню.

Гэты старажытны святы сымбаль нашай незалежнасці ніхто не мае права ні скажаць, ні пераінчаваць, ні падмяняць.

Пагэтану мы ўстрыжваем тым, што сучасны Урад Рэспублікі Беларусь ужывае як герб

Рэспублікі Беларусь выяву коніка з Латарынгскім крыжам на шчыце, а гэта ні ў якім разе не «Пагоня». Сапраўдная старажытная «Пагоня» мае на шчыце Ярылаў Крыж, ці, як яго часам называюць, «двукрыжжа» з шасцю роўнымі канцамі.

Нас дзівіць і непакоіць: што мае супольнага з нашай «Пагоняй» сымбальна далёкай ад Беларусі, як культурна, так і гістарычна, Латарынгія? Нідзе і ніколі гэты Латарынгскі крыж не красаваўся на шчытах «Пагоні» ні Вялікага Княства Літоўскага, ні на «Пагонях» старажытных гербаў шматлікіх гарадоў Беларусі. Падобны да Латарынгскага крыж існуе ў сымбальцы Славакіі, таксама крыж Святой Ефрасінні Полацкай вельмі падобны да Латарынгскага крыж, але не зусім такі. Аднак справа не ў гэтым, а ў тым, што ні Латарынгія, ні Славакія, ні Ефрасіння Полацкая, ні тым болей князь Ягайла не мелі ніякага дачынення да геральдычнага

Палкоўнік Ул. ШНЭК
За Беларускі Вызвольны фронт

П. ГУЗ
За Беларускі Цэнтральны Камітэт у Вікторыі

Інжынер-лейтэнант А. ШНЭК
За выдавецтва БВФ «На Варце»

Р. ШАЯПАК
За Беларускі Кааператыў у Мельбурне

Зацверджана аднагалосна прысутнымі на Урачыстай Акадэміі, прысечанай 72-ім Угодкам Слуцкага Паўстання ў Мельбурне. Аўстралія, дня 29 Лістапада 1992 г.

фармавання «Пагоні».

Пагэтану, мы, прадстаўнікі Беларускага замежжа, звяртаемся да Вас, шаноўныя Гаспадары, з заклікам: неадкладна перагледзець гэтую справу і выправіць закрушваюся недарэчную памылку, дзеля захавання нацыянальнага гонару і гістарычнай спадчыны. Хоць таго, што нашы суседзі з усіх бакоў абкрадалі нас на працягу стагоддзяў, давайце не будзем абкрадаць самі сябе!

На заканчэнне трэба дадаць, што мы абсалютна ўпэўнены, што кожны нацыянальна сведомы Беларус, незалежна ад свайго месца жыхарства, здзіўлены і заклапочаны гэтым незразумелым і недарэчным пыходам да нацыянальнага сымбальна.

Выказваем Вам падзяку за гадзя за пазітыўнае вырашэнне гэтага пытання!

Не забывайцеся, што воляй Лёсу на Вас узложена велізарная адказнасць перад Гісторыяй Беларускай Нацыі!

Жыве Беларусь!

А. ГРУША
За Федэральную Раду Беларускай Арганізацыяў у Аўстраліі

а. м. БУРНOC

Ад Парафіі Св. Апус. Пятра і Паўла. БАПЦ у Адэлаідзе М. НІКАН

БНР
Ул. СІДЛЯРЭВІЧ
Ад Фонду Дапамогі Ахвярам Чарнобыля

З НАГОДЫ

ГЭТА І ТВАЯ ЗАСЛУГА

Ліст Алесю Адамовічу

Мы з табою, дружа, ніколі не літаваліся, тым больш мне не прыходзіла ў галаву зрабіць гэта праз газету (на жаль, у мяне няма твайго маскоўскага адраса і тэлефона). Але вельмі ўжо такая надарылася нагода, што адрозу пацягнула хоць бы вось такім чынам пагаварыць з табой, а ты, я ведаю, здаўна валодаеш цудоўным умнем слухаць субсідніка. Дык якая нагода, спытаеш? Маю на ўвазе дагавор СНУ-2, падпісаны ў Маскве прэзідэнтамі ЗША і Расіі Д. Бушам і Б. Ельцыным, які прадажджае скарачэнне на працягу наступных дзесяці гадоў дзвюх трэцяў стратэгічных наступальных узбраенняў абодвух бакоў. Прэзідэнты назвалі гэтую падзею падзеяй веку, і кожны разважны чалавек з гэтым пагодзіцца.

Дзіўная прырода чалавечай памяці, якая ўмее хаваць у сваіх «запасніках» самае патрэбнае і важнае. Варта было мне пачуць паведамленне аб падпісанні гэтага дагавора, як літаральна ў той жа момант у памяці ўсплыла наша, можна сказаць, выпадковая сустрэча на вуліцы ў адзін з летніх дзён 1986 года. Дзень стаў цудоўным, і ты прапанаваў прайсціся пешкі да свайго дома ля Батанічнага сада. Мы ішлі павольна па праспекце, тады яшчэ імя Леніна, і ты расказаў пра індэўную паездку ў Маскву, дзе дамагаўся адпрайні ў Беларусь спецыялістаў па радыяцыйнай бяспецы, прыслыць дазіметры, іншай адпаведнай апаратуры, якой тады, праз некалькі ме-

сяцаў пасля чарнобыльскай трагедыі, катастрофічна не хопала. Помню твой сарказм, з якім ты гаварыў пра сваю сустрэчу з тагачасным першым сакратаром ЦК КПБ Слюньковым, які хлусіў табе ў твар, спрабуючы сваёй сапраўднай памеры аварыі на Чарнобыльскай АЭС. «Калі мець на ўвазе наступствы, — сказаў ты тады, — у Чарнобылі была ўзарвана атамная бомба ў шмат разоў мацнейшая, чым неналі ў Херасіме».

Я ведаў пра твае шматлікія страсныя выступленні ў друку, на розных сімпозіумах супраць ядзернай небяспекі, якая навісла над чалавецтвам, за забарону ядзернай зброі. Ты спавадаў ідэі Андрэя Дзмітрыевіча Сахарова і, як ён, рабіўся мішэнню для шалёнага цыванання з боку партдзяржнаменклатуры, генералітэта, кіраўнікоў ваенна-прамысловага комплексу.

Расказаў ты тады аб сустрэчы з адным з нашых рэспубліканскіх камуністычных ідэолагаў, які выказаўся ў тым сэнсе, што калі апошня дзесяць чалавек, якія ва ўсёй краіне ацалець пасля ядзернага пабоішча, застануцца адданымі сацыялістычным ідэям, значыць, нездарма адбылася кастрычніцкая рэвалюцыя... Відаць, гэты «ідэолаг» моцна спадзяваўся, што застанеца ў ліку гэтых «дзесяці».

Крыху больш за год да нашай гутаркі, на пачатку 1985 года, у «Дружбе народаў» быў надрукаваны твой вялікі артыкул «Аверкіл» (Ці адэкватная рэакцыя), дзе ты цытаваў кніжку вядомага амерыканскага вучонага і пісьменніка Шэла «Лёс зямлі» — аб наступствах ядзернай вайны. Аўтар кнігі, спасылаючыся на дадзеныя

спецыялістаў, пісаў, што за некалькі кіламетраў ад Крамля пабудаваны цэлы падземны горад з дастатковымі запасамі прадуктаў харчавання, вады, тавараў, каб забяспечыць аўтаномнае існаванне ў час ядзернай вайны 30 тысячам чалавек — партыйна-дзяржаўнай эліце і іх сем'ям на працягу 30 гадоў. Тэрміну больш-менш дастаткова для таго, каб зніклі самыя небяспечныя вынікі радыяцыі. І гэта ў той час, калі ў краіне ператварацца ў дым, у попел дзесяткі мільёнаў людзей.

Ёсць жалезная логіка, абсалютная заканамернасць у тым, што змагары за ядзерную бяспеку з'яўляліся і паслядоўнымі дэмакратамі, ворагамі таталітарызму, людзьмі, для якіх паняцце правы чалавек — не пусты гук. І ты гэта яшчэ і яшчэ раз даказаў у час сваіх выступленняў з трыбуны Вярхоўнага Савета СССР, на шматлікіх мітынгах, скліканых дэмакратычнымі сіламі ў Маскве і Мінску. Зусім не здзіўіўся я, даведаўшыся, што ў трыгожнія дні жніўня 91-га, дні камуністычнага путчу, ты быў сярод абаронцаў Белага дома.

Ну што ж, сёння можна з упэўненасцю гаварыць аб тым, што разам з заканчэннем халоднай вайны, якая каштавала процістаячым бакам незлічоных матэрыяльных і маральных страт (асабліва нашаму боку),

З ПОШТЫ ТЫДНЯ

І сумна, і крыўдна...

З НОВЫМ ГОДАМ!

тут радасці! Я ж быў упэўнены, што адправіў сваім сябрам «арыгінальныя беларускія сувеніры».

І сумна, і крыўдна. Але на каго тут крыўдаваць, калі не на саміх сябе. Пермская фабрыка Дзяржзнаку добрасумленна (чытай: аб'якава, бяздушна) выканала нашу замову і, напэўна, яшчэ нечуя. І вось гуляе па ўсёй СНД штампаваны, стандартны бланк. Я атрымаў такія ж віншаванні з Пскова, Санкт-Пецярбурга, Новасібірска.

Ніхто не паклапоціцца пра нас, калі гэта мы не зробім самі. Дзякуй Богу, што ў шапіку ТБМ яшчэ не былі раскупленыя сапраўды нашыя калядныя паштоўкі, якія не толькі напісаныя па-беларуску, але й па духу беларускія. Ізноў паляцелі да маіх сяброў калядныя віншаванні. Спадзяюся, што на гэты раз яны прынясуць ім сапраўдную радасць.

Лявон ГУМЕНІКАУ.

г. Мінск.

фактычна знікла і пагроза ядзернай вайны. З экрану тэлевізараў, са старонак газет палітыкі з гонарам раскажваюць, якую вялікую работу ім давалося зрабіць, рыхтуючы дагавор па СНУ-2. Ніхто толькі не ўспамінае ў гэтыя дні Андрэя Дзмітрыевіча Сахарова, Цябе, Алесь, соцею вашых палітэкаў і паслядоўнікаў, якія столькі гадоў сантыметр за сантыметрам падточвалі той ляднік, какуль ён не споўз, не пакаціўся з грукатам уніз. Не ў славе справа? Вядома, так. Але, але, дружа...

Што далей? Наперадзе — ратыфікацыя дагавора СНУ-2 у Расійскім парламенце. Улічваючы, якая публіка там сядзіць, лёс ратыфікацыі пад пытаннем. А пакуль што вакол усёй гэтай падзеі ўсцала енк і ўскі рэакцыйная раць чырвона-нарычневых. Усе гэтыя бабурыны, канстанцінавы, сцерлігавы і праханавы, імкнучыся ўздзейнічаць на абывацельскую свядомасць, крычаць аб здарэце інтарэсам матушчы-Расіі, якая, маўляў, засталася безабаронай перад «імперыялістычным Захадам». Як не пагадзіцца з «німі радкамі твайго артыкула ў «Известиях», надрукаванага ў лістападзе мінулага года: «Воспаленныя, грымозныя, злучаныя супрацьпалітычныя історыяў уходы нашай краіны со сцены «соцыялістычнага выбара»... і с імі стывавшыя спасітэлі імперіі любой ценой, как же они хотели бы, чтобы мы забыли, от чего ушли, чего избежали, что человечеству грозило совсем недавно и что снова надвинется неотвратимо, как только они получат власть. И снова ядерные ракеты станут главным аргументом политики — и это неизбежно. Притом не только в разговоре с дальним, но и с ближним зарубежьем».

Хачу сказаць табе, Алесь Міхайлавіч, што пазіцыя нашай з

табой Беларусі адносна падпісання апошняга дагавору ў Маскве безумоўна самым станоўчым чынам адаб'ецца на яе міжнародным аўтарытэце. Я з вялікім задавальненнем успрыняў уважанае выказванне аб дагаворы па СНУ-2 Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі Станіслава Шушкевіча, які шыра вітаў падпісанне расійска-амерыканскай дамоўленасці аб скарачэнні стратэгічных узбраенняў, падкрэсліўшы вернасць Беларусі курсу на бяз'ядзернасць і нейтралітэт. «Мы хочам пазбавіцца ад ядзерных арсеналаў на сваёй тэрыторыі як мага хутчэй», — сказаў ён.

Здзівіла мяне пазіцыя па гэтых пытаннях нашай суседкі Украіны, якая дэманстравала не спяшаецца далучыцца да дагавора па СНУ-2. Дарэчы, яна не падпісала яшчэ і заключаны раней дагавор па СНУ-1. Ці тамтэйшыя палітыкі цешаць сябе думкай, што Украіна, з'яўляючыся сёння трэцяй ядзернай краінай свету, зможа некаму дыктаваць сваю волю? Дзіўна.

Не вельмі варушыцца ў гэтым плане і Казахстан з яго немалой ядзернай зброяй.

Але будзем спадзявацца, што «працэс пайшоў».

Тут і пастаўлю апошнюю кропку. Здраоўя, шчасця і плэну ў тваёй працы, дарагі Алесь!

Твой Міхась ЗАМСКІ.

Р. С. Твой артыкул «Эксперимент» падрыхтаваны да друку і будзе змешчаны ў бліжэйшым нумары «ЛіМа».

М. З.

НАЦЫЯНАЛІЗМ

Гэтае паняцце стала тэмай гутаркі карэспандэнта «ЛіМа» Уладзіміра ПАНАДЫ і амерыканскага даследчыка пытанняў нацыянальных рухаў Джэралда ФОЛЭЯ

Дж. Фолэй нарадзіўся і жыве ў ЗША. Ад 60-ых гадоў займаецца вывучэннем нацыянальных рухаў у свеце. У 70-я гады ў якасці журналіста працаваў у Францыі, Англіі, Ірландыі, у 80-ых — у Польшчы, супрацоўнічаў з польскай службай «Радзё» «Свабодная Еўропа».

Шмат разоў наведваў СССР. Аўтар шэрагу публікацый у выданнях Заходняй Еўропы і ЗША, прысвечаных праблемацы палітычных і нацыянальных рухаў у краінах Балтыі, на Украіне, у Расіі. Рыхтуе да выдання кнігу, прысвечаную гэтай тэматыцы.

У. П.: Спадар Фолэй, вы — чалавек, які ўсё жыццё займаецца вывучэннем нацыянальных рухаў і іхняй палітычнай накіраванасцю ва ўсім свеце. Што стала прычынай вашай цікаўнасці да гэтай праблемы?

Дж. Ф.: У значнай ступені — мае паходжанне і палітычны перакананні. Я нарадзіўся ў Злучаных Штатах у сям'і ірландскага паходжання. Ужо з дзяцінства я ведаў: я — ірландзец, а не англа-амерыканец. На фарманне майго светапогляду значна паўплывалі часы школыніцтва. У амерыканскай школе пераважае погляд на Амерыку як на працяг Англіі. Лічыцца, што амерыканская цывілізацыя ёсць працягам ангельскай, а ангельская цывілізацыя ёсць найлепшая. Лепа таму, што ў гэтай краіне ніколі не было рэвалюцыі, затое была бесперапынная эвалюцыя. Гэта — уводзіцца ў свядомасць дзяцей — закладзена ў генах англасаксонскай расы. Але я не ўспрымаў гэтага. Я шукаў сваіх каранёў. Я пачаў вывучаць гэльскую мову — мову народа Ірландыі, цікавіўся ўэльскай і шатландскай мовамі. Так я рэагаваў на спробу накінуць мне агульнаамерыканскія каштоўнасці. Гэта называецца радыкалізм. І як вынік — я ўзяўся за вывучэнне нацыянальных і нацыянальна-вызваленчых рухаў іншых рэгіёнаў — Лацінскай Амерыкі, Афрыкі, Еўропы. Пачаўшы ад вывучэння мовы і культуры Ірландыі — радзімы маіх продкаў, — я прыйшоў да разумення каштоўнасці культуры малых народаў, якія ёсць альтэрнатывай пануючай у Еўропе ды і ў свеце англа-амерыканскай культуры. Так фармаваўся мой светапогляд, так я зрабіўся прыхільнікам культурнага плюралізму ў свеце.

У. П.: Ваш светапогляд няя аб'яднае на вашых палітычных перакананнях?

Дж. Ф.: У маладосці я быў на баку кубінскай рэвалюцыі. Я быў на баку маленькага народа, які супрацьстаяў звышдзяржаве ЗША. Вывучаючы культуру Кубы, я знайшоў у ёй шмат агульнага з ірландскай. Найбольш яскравы прыклад — паззія Хазэ Марці, лэд думак якога быў вельмі падобны да стылю пазтаў Ірландыі — удзельнікаў Дублінскага нацыянальна-вызваленчага паўстання 1916 года. Тое паўстанне не мела аніякіх шанцаў, яно было задумана і ўсе ягоныя кіраўнікі, сярод якіх было шмат выдатных нацыянальных пазтаў, былі пакараны смерцю. Але гэтае паўстанне стала сімвалам барацьбы, стала фактычна яе пачаткам. Гэтакаса і Марці быў для мяне ўзорам нацыянальнага пазта і патрыёта. Я адчуваў сваю блізкасць да кубінскай рэвалюцыі і таму падтрымліваў шчыльныя сувязі з рэвалюцыйным (траціцкіскага накірунку) рухам у ЗША. У Злучаных Штатах гэты рух мае традыцыйны шчыльны сувязей з нацыянальнымі рухамі. У прыватнасці, у тыя гады сацыялісты супрацоўнічалі з нацыяналістычным рухам чорных амерыканцаў. Дзякуючы іхняй дапамозе я мог цалкам прысвяціць сябе даследаванню нацыянальных рухаў.

Пачаўшы навуковую дзейнасць, я пачаў удзяляць менш часу палітыцы. З таго часу прайшло шмат гадоў, і перамены ў навакольным свеце значна пашырылі мае погляды... Але гэта ўжо іншае пытанне.

У. П.: Пачаўшы навуковую дзейнасць, вы працавалі пераважна ў архівах?

Дж. Ф.: Не. У 1970 годзе я ў якасці рэпарцёра аднаго з амерыканскіх выданняў прыехаў у Ірландыю. Гэта быў час паўстання католікаў у Паўночнай Ірландыі, і амерыканцаў цікавілі гэтыя падзеі. Грамадская думка падтрымлівала вызваленчую барацьбу рэспубліканцаў. Я ж яшчэ ў Штатах вывучаў гэльскую мову і гісторыю краіны і таму мог як роўны гаварыць з рэспубліканскімі лідэрамі.

Гэта быў складаны час... Рэспубліканцы стваралі масавы рэвалюцыйны рух. Але пазней кіраўніцтва перайшло да сталінісцкіх устаноў, і яны вельмі хутка разлажыліся. Яны забілі іншадумцаў у сваім асяроддзі... Гэта дарэчы, таксама паўплывала на мае перакананні.

У. П.: У той час вы абмежавалі вывучэннем выключна ірландскага руху?

Дж. Ф.: Тады мяне найбольш цікавілі рухі кельцкіх народаў. У канцы 50-х гадоў ірландскі рух апынуўся ў тупіку. Прычынай гэтага стала паражэнне ірландскіх нацыяналістаў у партызанскай вайне, якую яны вялі з сярэдзіны 50-х. Афійцына гэта было прызнана ў 1961 годзе, і з таго часу пачаўся перыяд стагнацыі. Але тады ўжо пачалі развівацца нацыянальныя рухі ў Шатландыі, Уэльсе... Яны сталі рухаючай сілай Кельцкай Лігі — руху салідарнасці легальных партый з выразнай нацыянальна-культурнай арыентацыяй. Сярод іх вылучалася Уэльская нацыяналістычная партыя. Гэтая партыя аб'ядналася на рух за ўэльскую мову. Вы ведаеце, гэльская мова ў Ірландыі мае вялікае сімвалічнае значэнне як мова барацьбы за незалежнасць, але ўжываецца яна абмежавана. Ва Уэльсе іншая сітуацыя: значная частка насельніцтва гаворыць па-ўэльску, хаця небяспека знікнення мовы і народа застаецца. Таму традыцыйна Уэльскай Нацыяналістычнай Партыі ёсць абарона мовы, абарона ўэльскамоўнай часткі грамадства.

Я вывучаў ўэльскую мову, цікавіўся дзейнасцю Уэльскай партыі і таму добра ведаю іхнія праблемы, падобныя да праблем іншых нацыянальных рухаў. Напрыклад, ці можа марксіст быць нацыяналістам? Тут варта прывесці прыклад арганізацыі чарнакурных амерыканцаў «Чорныя пантэры». Гэтая арганізацыя паўстала як выразна нацыяналістычная, але марксісцкая скіраванасць адштурнула іх ад нацыянальнага руху. Яны зрабіліся сектантамі, бо не разумелі важнасці і моцы шырокага нацыяналістычнага руху.

У. П.: Калі размова пайшла аб гэтым, дык скажыце, якое месца займаюць нацыянальныя пытанні ў праграмах палітычных партый на Захадзе?

Дж. Ф.: У сувязі з гэтым пытаннем хутчэй трэба гаварыць аб праблемах, звязаных з нацыянальнай арыентацыяй пэў-

ных партый. Зноў прывяду прыклад Ірландыі. У свой час асобны групы Ірландскай Рэспубліканскай арміі ад радыкальнага нацыяналізму перайшлі да левага сектанцтва. Утварылася плынь, якая лічыла нацыяналізм за дробнабуржуазнае адхіленне. Падобная плынь існавала і ва Уэльсе — Уэльскі Рэспубліканскі Рух, прыхільнікі якога перайшлі да тэрарызму, які быў хутка здушаны паліцыяй.

Нацыяналізм і палітыка... Сёння ў нас на Захадзе найбольшымі прыхільнікамі марксізму ёсць лібералы. Яны называюць сябе інтэрнацыяналістамі і сцвярджаюць, што нацыяналізм прыгавораны да знікнення, што гэта — старамодная з'ява, што будучыня — за міжнароднымі фармацыямі. Ва ўплывоў амерыканскіх газет ужо можна знайсці аргументы, вельмі падобныя да аргументаў так званых «марксісцкіх сектантаў» — што важным ёсць яднанне рабочых дзеля канкрэтных эканамічных патрабаванняў... У гэтым лібералы вельмі падобныя да камуністаў. Яны лічаць бяспечным эканамізм — барацьбу за эканамічныя правы і небяспечным нацыяналізм — барацьбу за правы палітычныя, за нацыянальнае адраджэнне. Паўсюль у свеце, дзе існуюць ачагі палітычнай нестабільнасці, узмацнення пазіцыі нацыянальных рухаў, бо барацьба за нацыянальныя правы мае рэвалюцыйны характар. Так, паўстанне ў каталіцкіх гета Паўночнай Ірландыі стала амаль рэвалюцыйнай, якая зракліла не толькі Ольстэр. Была мабілізацыя рабочых у Дубліне, якія патрабавалі зброі. Тое ж самае адбылося пасля «крывавай нядзелі» ў студзені 1972 года, калі ангельская армія расстраляла ўдзельнікаў мітыngu за грамадзянскія правы. Рабочыя адкалі стыхійным агульным страйкам. Гэта было амаль паўстанне, але ірландскія рэспубліканцы не развівалі агульнанацыянальны рух, перайшлі да метадаў тэрарызму і апынуліся ў тупіку.

У. П.: Слова «нацыянальны» і «нацыяналістычны» ў вас гучаць, як сінонімы. Але ж тут яны маюць розны сэнс...

Дж. Ф.: Для нас рух нацыянальны ці нацыяналістычны — тое ж самае. Я ведаю, што ў краінах былога СССР існуе іншая тэрміналогія. Але для нас, ірландцаў, «нацыяналізм» не ёсць кепскае слова, роўна як і «сепаратызм». Нашы прынцыповыя нацыяналісты былі сепаратыстамі, што змагаліся за незалежнасць Ірландыі ад Вялікай Брытаніі, а памяркуючы, што выступалі за аўтаномію, сталі здраднікамі.

Нацыяналізм ёсць рух за дасягненне палітычнай улады. Спачатку гэта можа быць рух за культурныя і палітычныя правы, але ў рэшце рэшт азначае змену ўлады. Гэты рух мае сваю грамадскую дынаміку. Так, напрыклад, у Ірландыі найбольш забяспечаныя людзі — ангельцы ці ірландцы, схільныя да супрацоўніцтва з Англіяй. Тыя ж ангельцы распараджаюцца большай часткай маёмасці ў краіне...

(Працяг на стар. 4).

НАЦЫЯНАЛІЗМ

(Пачатак на стар. 3).

Тут я зноў вярнуся да ролі нацыянальнага пытання ў палітыцы. Каб зрабіць незалежнасць краіны рэальнай, яе багачцем мусяць распараджацца грамадзяне гэтай краіны. Зразумела, што здзейсніць такі пераўтварэнні ў стане толькі ўрад, і ўрад, які гэта зробіць, магчыма абгрунтавана назваць рэвалюцыйным. І гэта азначае сацыялізм — у тым разуменні, якое ўкладваюць у гэтае слова на Захадзе.

Амаль усе нацыяналістычныя рухі маюць агульную сацыялістычную накіраванасць. Іхняе кіраўніцтва можа быць настроена рэвалюцыйна (прыклад таму арганізацыя баскаў ЭТА) ці памяркоўна, як Рух Каталоніі. І галоўная прычына такой скіраванасці нацыянальных рухаў — агульная праблема пабудовы нацыянальнага жыцця ў краінах, дзе ўсім кіруе замежны, а не нацыянальны капітал. Так, фармальна незалежная Ірландыя адчувае на сабе мацнейшы ўціск англсаксонскай культуры Англіі і ЗША. Прычына таму — эканамічная перавага гэтых краін і іхні моцны ўплыў на стан эканомікі краіны. У такім становішчы нацыянальны рух без падтрымкі (у тым ліку матэрыяльнай) урада не мае ніякіх шанцаў. Прыклад таму — заняпад культуры Уэльса. 500000 людзей, якія гавораць на уэльскай мове, не ў стане супрацьстаяць уплыву англамоўнай культуры.

У. П.: Калі ўжо мы зноў вярнуліся да пытання палітычнай арыентацыі нацыянальных рухаў, дык трэба патлумачыць, што на Захадзе разумеюць пад словамі «левы», «правы», «сацыялістычны»...

Дж. Ф.: Думаю, што ў былым СССР паняцце «правы» не мае сэнсу. Вашы правы называюць сябе так таму, што яны выступаюць супраць існаваўшага грамадскага ладу, які акрэсліваў сябе, як левы і сацыялістычны. Але паводле разумення, якое існуе на Захадзе, у СССР уладарылі не левыя. Кіравала бюракратыя, якая ва ўсім свеце прытрымліваецца правых поглядаў. У выніку працэсу, які адбыліся ў СССР у 20-х гадах, яна пераняла ўладу і зрабіла прыватную маёмасць дзяржаўнай уласнасцю. Гэта было пераўтварэннем дзяржаўнай бюракратыі ў клас капіталістаў. Цяпер у вас адбываецца другі этап гэтага працэсу: дзяржаўныя чыноўнікі хочучы зрабіць сапраўднымі капіталістамі. Дык вось, правыя ў вас ёсць прадстаўнікі кіруючага дагэтуль бюракратычнага апарату.

Правыя на Захадзе — багатыя людзі. Правай была Маргарэт Тэтчар, урад якой адказаў за смерць палітычных вязняў у ангельскіх турмах. Правыя — гэта багатыя, правыя — не рэвалюцыянеры. Рухі ў былым Савецкім Саюзе, якія скла-

даюцца з людзей ахвярных, былых дысідэнтаў, тых, хто аказваў супраціўленне пануючаму рэжыму, у нашым разуменні ёсць левыя. Звычайна яны акрэсліваюць сябе інакш, зыходзячы з уласнага досведу, бо на працягу доўгіх гадоў вы знаходзіліся ў стужцы, створанай дзяржавай ізаляцыі ад сусветных палітычных працэсаў. Значыць, рух, які імкнецца да перамены існуючага ладу, які хоча зрабіць грамадства больш свабодным, які імкнецца паляпшыць становішча ўсіх грамадзян, па сутнасці ёсць левы, рэвалюцыйны. Ёсць вельмі цікавае даследаванне на гэтую тэму, апублікаванае адным з часопісаў украінскай эміграцыі ў Канадзе. Згодна з ім вынікі апытанняў, праведзеных на Украіне, паказалі, што большасць людзей выступае за сацыяльную справядлівасць, за роўнасць, за пашырэнне грамадзянскіх правоў. Гэта пацвярджае: людзі, якія ў вас называюць сябе правымі, на самай справе прытрымліваюцца левых поглядаў. Бо менавіта правыя выступаюць за абмежаванне дэмакратыі, за моцную ўладу ці ўладу адной асобы. Таму лібералы ў былым СССР звычайна сцвярджаюць, што пабудова капіталізму, захаванне падставы дэмакратыі, немагчыма. Яны бяцца сацыяльнага выбуху ў выніку пагаршэння становішча людзей і выступаюць за моцную дзяржаву, за дзяржаўнае кіраванне эканомікай. Але моцнае дзяржаўнае кіраванне і перакладанне цяжару эканамічных пераўтварэнняў на плечы простых людзей характэрна для палітыкаў правага кірунку ў краінах Захаду.

У. П.: Самое паняцце «нацыянальны рух» ёсць у значнай ступені абстрактнае. Але ж існуюць народы, якія маюць рэальную дзяржаўнасць, ёсць тыя, для якіх гэта паняцце чыста фармальнае, і, урэшце, народы, з розных прычын пазбаўленыя дзяржаўнасці...

Дж. Ф.: Я думаю, што ёсць прычыны адрозненне паміж нацыяналізмам прыгнечанага народа і нацыяналізмам імперскага народа. У першым выпадку — гэта прагрэсіўны рух, барацьба прыгнечаных. Але ў выпадку такой дзяржавы, як, напрыклад, Расія, нацыяналізм можа быць толькі рэакцыйным. Расійскі нацыяналізм, які імкнецца да захавання Расіі як вялікай дзяржавы праз уціск іншых народаў, ёсць рэакцыйны рух, які яднае найбольш рэакцыйныя элементы грамадства — як чырвоных, так і карысных.

У адрозненне ад гэтага: нацыяналізм прыгнечаных народаў заўсёды атаксмаіваўся з дэмакратыяй. Ва ўсіх, акрамя Расіі, рэспубліках былога Саюза кіруючай сілай за дэмакратызацыю грамадства, за сацыяльную пераўтварэнні былі менавіта нацыянальныя рухі.

У. П.: Але ж паміж гэтымі рухамі існавалі пэўныя супярэчнасці і нават канфлікты...

Дж. Ф.: Так, і найбольш ярка таму прыклад — Азербайджан, вайна паміж Азербайджанам і Арменіяй. У гэтым выпадку шавіністычную накіраванасць азербайджанскаму нацыяналізму надала і выкарысталася яго дзяржаўная бюракратыя, выкарысталася насуперак справе рэальнага вызвалення азербайджанскага народа. У Арменіі ўсё адбылося па-іншаму: дзяржаўны апарат быў супраць нацыянальнага руху, ягоныя прадстаўнікі былі, так бы мовіць, «інтэрнацыяналістамі», гэта значыць — падпарадкоўваліся Маскве, а армянскі нацыянальны рух быў вельмі дэмакратычны ад самага пачатку. І гэтаму руху быў супрацьпастаўлены азербайджанскі шавінізм. Гэта — трагедыя азербайджанскага руху, які падпарадкоўваўся ўплыву ўлады — так было прасцей. У іх не хапіла моцы аказаць супраціўленне пракамуністычнаму дзяржаўнаму апарату, які абпіраўся на шавінізм мас. І таму ў студзені, падчас паўстання ў Баку, азербайджанскі рух — адзіны ў былым Саюзе — згубіў свае пазіцыі. Цяперашняя вайна паміж двума краінамі — трагедыя для азербайджанскай дэмакратыі, бо пануючы ў краіне рэжым вельмі далёкі ад сапраўднай дэмакратыі.

У. П.: Думаю, Беларусі падобная сітуацыя не пагражае. Але мы маем іншую праблему: супярэчнасці паміж патрабаваннямі дэмакратычнага нацыянальна-вызваленчага руху і значнай часткі насельніцтва рэспублікі.

Дж. Ф.: Я прывяду вам прыклад Ірландыі, дзе сітуацыя значна больш складаная. Падчас паўстання 1916 года пытанне адраджэння нацыянальнай мовы ірландцаў — гэльскай — было адным з галоўных патрабаванняў паўстанцаў і праграмы вызваленчай вайны. Але пазней рух раскалоўся. Памяркоўнае крыло здрадзіла яму, заключыўшы саюз з ангельцамі. У грамадзянскай вайне 1921—1922 гадоў перамаглі памяркоўныя, тыя, што былі за саюз, за кампраміс з Англіяй. Яны абпіраліся на патрабаванні англізаваўнай, найменш радыкалізаваўнай часткі насельніцтва. І гэта мела адпаведныя вынікі: новы ўрад не ставіў за прынцып адраджэнне нацыянальнай мовы і культуры. Акрамя таго, у грамадскім плане гэта быў вельмі рэакцыйны рэжым. Жорстка эканамічная і сацыяльная палітыка ўрада мела вынікам расчараванне мас у ягонай праграме — праграме першага нацыянальнага ўрада. Гэта адштурхнула людзей і ад моўнай рэфармы, да таго ж амаль выключна фармальнай. Дзеці ў школах вучылі гэльскую мову, але ўрад не развіваў эканоміку, і большая частка моладзі была выму-

шана эміграваць у Англію і ЗША, у чужое моўнае і культурнае асяроддзе.

Адсутнасць эфектыўнай эканомікі мела вынікам заняпад нацыянальнай культуры і дзяржаўнасці. Сімволіка гэльскай незалежнасці прыкрывала сапраўдны стан Ірландыі як заняпалай правінцыі Вялікай Брытаніі. Гэта толькі паглыбіла расчараванне народа. Вынікам быў адыход ад праграмы адраджэння мовы.

Цяпер большасць дзяржаўных школ Ірландыі вядзе выкладанне па-ангельску. Нешматлікія школы з гэльскай мовай навування абпіраюцца на Рух за гэльскую мову. Ёсць бацькі, якія прыныпова патрабуюць, каб іхніх дзяцей навучалі па-гэльску, але гэта — радыкальны грамадскі рух, да якога вельмі адмоўна ставіцца ўрад. Гэты рух вельмі моцны ў каталіцкіх гета Паўночнай Ірландыі, напрыклад, у Белфасце. Значная частка школ там дае адукацыю ў гэльскай мове, але гэта робіцца намаганнямі не ўрада, а таго ж грамадскага руху, цесна звязанага з рэспубліканскім рухам Ірландыі. У паўднёвай Ірландыі, дзе пазіцыі рэспубліканскага руху слабыя, сітуацыя яшчэ горшая.

Мне здаецца, у нечым падобнае становішча сёння склалася ў Беларусі. Калі патрабаванні адраджэння культуры і мовы застануцца ўбаку ад агульных патрабаванняў грамадства, вы ўбачыце расчараванне людзей у праграме нацыянальнай, вы пачуеце словы аб тым, што без хлеба мова не патрэбная.

Як пабудова нацыянальнае жыццё без нацыянальнай эканомікі? Як пабудова нацыянальнай эканомікі ў межах сусветнай, у якой ужо гаспадарыць Злучаныя Штаты, а ў Еўропе — Нямецчына? Мне даводзілася сустракацца з лідэрамі ўкраінскіх нацыяналістаў — яны ўжо пачынаюць гэта разумець. Так, Раман Чупрэнка — сын галоўнакамандуючага Украінскай Паўстанцкай Арміі — падчас наведвання Канады сказаў, што Украіна мае шанец зрабіцца яшчэ адной «бананавай рэспублікай». І нават не Расія, а Злучаныя Штаты зрабляць яе такой.

У. П.: Ці не трэба гэта разумець так, што існаванне эканамічна і палітычна самастойных рэспублік раней супярэчыла інтарэсам СССР, а цяпер супярэчыць інтарэсам іншых дзяржаў?

Дж. Ф.: У пэўнай ступені так. У апошніх дакладах Дзяржаўнага дэпартаменту Злучаных Штатаў гаворыцца, што галоўнай небяспекай ва Усходняй Еўропе ёсць ужо не камунізм, але нацыяналізм, бо гэта — варыянт яшчэ існуючага калектывізму. Дарэчы, гэта занепакоенасць мае пад сабой пэўны грунт. Так, у Югаславіі былі камуністы, якія сталі звацца лібераламі, называлі Туджмэна фашыстам. Але калі ён выйграў выбары, дык адрэзу нацыяналізаваў вытворчасць электраэнергіі. Камуністы былі супраць, заявіўшы, што гэта утопія, бо эканоміка павінна кіравацца законамі сусветнага рынку. Так былі камуністы

сталі лібераламі, а нацыяналістаў яны назвалі калектывістамі.

У. П.: Але ж большая ўвага да нацыянальных рухаў азначае пашырэнне іхняга ўплыву?

Дж. Ф.: Так, гэты ўплыў расце па ўсім свеце. Аб гэтым сведчыць існаванне нацыянальных рухаў баскаў у Іспаніі, курдаў на Блізкім Усходзе, брэтонцаў у Францыі, шматлікіх нацыянальных рухаў у Расіі. Апошні прыклад таму — распад Чэхаславаччыны. Але нацыяналізм — не рашэнне праблемы. Ні адзін нацыянальны рух не вырашыць усіх праблем у межах сваёй краіны. Адзінае выйсце — фармаванне дэмакратычнай сусветнай супольнасці нацыянальных дзяржаў. Каб быць эфектыўнай, гэтая супольнасць мусяць стварацца на базе нацыянальных дэмакратыі, на базе нацыянальных грамадстваў.

У. П.: Вы прыхільнік лозунгу да Голы «Еўропа Айчына»?

Дж. Ф.: Не. Дэ Голь меў на ўвазе Еўропу вялікіх дзяржаў. На мой погляд, аб'яднаная Еўропа вялікіх дзяржаў немагчыма. Патрэбны іх распад дзеля стварэння Еўропы, базаванай на прынцыпах нацыянальнай дэмакратыі, дэмакратыі для малых народаў. Дэ Голь, як пазней Тэтчар, выключыў гэтую магчымасць. Так, шатландскія нацыяналісты, гатовыя задаволіцца аўтаноміяй Шатландыі ў межах аб'яднанай Еўропы, пачулі адказ Тэтчар: Еўропа — гэта аб'яднаны рынак, гэта саюз вялікіх дзяржаў, і ніякая вялікая дзяржава не падтрымае сепаратыстаў.

У. П.: На ваш погляд, ураўнаважыць уплыў вялікіх дзяржаў у стане толькі нацыянальных дэмакратыі?

Дж. Ф.: Так. Дэмакратыя — гэта альтэрнатыва манополіі на ўладу. А манополія можа быць не толькі палітычнай, але эканамічнай ці культурнай. Так, большасць мастацкіх фільмаў, якія ідуць у Еўропе, знята ў Злучаных Штатах Амерыкі — там маюць больш капіталу, больш рэсурсаў. Уціск на сабе адчуваюць нават найбольш моцныя ў Еўропе нацыянальныя культуры. Ці магчыма развівацца нацыянальная культура Францыі ва ўмовах, калі большасць фільмаў на французскай тэлевізіі — амерыканскай вытворчасці? Тая культура, што сёння існуе ў Заходняй Еўропе — гэта нешта пазбаўленае адметнасці, наскрозь амерыканізаванае і камерцыйнае. Найбольш развітыя краіны пачынаюць дамінаваць не толькі эканамічна, але і культурна, тым самым знішчаючы сусветную культуру.

Будучыня свету — аб'яднанне нацыянальных дзяржаў на падставе дэмакратыі і роўнасці. Гэты працэс мусяць мець два аспекты: першы — утварэнне сусветнай супольнасці і другі — раз'яднанне, звязанае з развіццём нацыянальнага жыцця, нацыянальнай культуры ўсіх народаў. Росквіт культуры ўсіх народаў меў бы вынікам узбагачэнне агульначалавечай сусветнай культуры, якая з культуры вялікіх дзяржаў і вялікіх народаў зрабілася б агульначалавечай.

3 ПОШТЫ «ЛІМА»

МОЖА, ХТО ПАЧУЕ?

Мая малая Радзіма — вёска Строчыцы, што пад Мінскам, — месціца на берэзе рэчкі Пціч, там, дзе бяры пачатак аднайменнае вадасховішча, вядомае мінчукам як чудоўнае месца летняга адпачынку.

Яна атрымала нечаканую вядомасць праз нацыянальны музей архітэктуры і побыту Беларусі, што мае быць узведзены ў яе наваколлі. Музей той распачалі ладзіць яшчэ ў 70-х гадах і калі скончаць — аднаму Богу вядома. Пакуль што музею перададзена пэўная частка зямлі, у ліку якой

— тэрыторыя вёскі Строчыцы, што мела для яе не зусім станоўчыя наступствы. Растлумачу чаму.

Як і паўсюдна, моладзь з вёскі з'яжджае. Старыя людзі паціху адыходзяць у лепшы свет. Многія хаты пусцеюць і прыходзяць у заняпад, бо не ўсе спадкаемцы выкарыстоўваюць іх нават у якасці лецішчаў. А прадаць зацікаўленым прыватным асобам нельга, бо землі належыць музею, ён тут манопаліст. Некалькі дамоў музей выкупіў і выкарыстоўвае ў якасці склада. Належны до-

гляд за гэтымі будынкамі, натуральна, адсутнічае, у выніку чаго адзін з іх ужо згарэў, іншыя дагніваюць. Калі нічога не зменіцца, дык пройдзе няшмат часу і гігант-музей па захаванні архітэктуры і побыту нашых продкаў паглыне архітэктуру і побыт невялікай беларускай вёскі, як і яе самую. Вымірае вёска, што знаходзіцца, лічы, побач з Мінскам у прыгожых мясцінах, на берэзе возера, і гэта ў той час, калі безліч гараджан марыць пра ўласны кавалак зямлі. Нонсенс. Губляецца тапаніміка. Толькі ста-

ражылы, якіх ужо няшмат засталася, ведаюць, што азначаюць назовы: Выгода, Лучачкі, Міронава гара, Ляксейчыкаў равок, Яхімаў бераг, Чарахоўка.

Адзін раз у год вёска быццам ажывае. Гэта бывае ўвесну на Радаўніцу, калі на мясцовыя могілкі з'яжджаюцца былія вяскоўцы з дзецьмі, унукамі, каб аддаць даніну памяці продкам, памянуць дзядоў.

І вось што я ўбачыў, калі наведаў родныя мясціны апошнім разам.

Побач з могілкамі на плошчы ў некалькі гектараў зняты раслінны грунт, адкуль зейрае агромністы кар'ер. Знявечана

надзвычай прыгожая мясціна ландшафту з такой пэтычнай назвай — Чарахоўка. Няўцямна мне, якая пільная патрэба прымусіла пачаць распрацоўку кар'ера пасярод вёскі, што ўваходзіць у склад музея, на адным баку якой, там, дзе ў рэчку Пціч упадае рэчка Менка, па паданні стаяў некалі старажытны Менск, а на другім — зараз месціца пляж і зона адпачынку вадасховішча «Пціч»? Думаецца, што пытанне гэтае застаецца адкрытым не толькі для мяне, але і для грамадскасці.

Напісаў, як выгукнуў. Можна, хто пачуе?

Віктар САВІЦКІ.

г. Мінск.

Анкета «ЛіМа»

Згадаючы, мы вяртаемся. Згадаючы, упісваем у юбілейны кантэкст нашы нявырашаныя праблемы. Згадаючы, робім высновы на будучае. Вось чаму да 100-годдзя з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага (а селетні год з поўным правам носіць яго імя) аддзел крытыкі і бібліяграфіі звярнуўся да майстроў слова і літаратурнай моладзі, да прадстаўнікоў іншых прафесій з наступнымі пытаннямі:

1. Калі і пры якіх абставінах адбылося ваша знаёмства з прозаі Гарэцкага?
2. Што ў яго асобе і творчасці падаецца вам вызначальным, сугучным сённяшняму дню, блізім вам асабіста?
3. Гэтага нумара пачынаем вас знаёміць, дарагія чытачы, з адказамі на анкету.

МОЙ ШЛЯХ ДА ЯГО НЯПРОСТЫ...

Сярод скупое жменькі віленскіх выданняў, тых праставата і бедна выпушчаных у свет кніжак, што трапілі ў хату да майго роднага дзядзькі (сам ён сядзеў у Воршы, у перасылнай турме), была і гэтая, з кароткаю і мілаю назваю — «Рунь».

Набліжаўся, здаецца, 47-ы год. Я быў падлетак і жыў пад

узнёслым харалам паэзіі Багдановіча («Пагоня») і Гаруна («Ты, мой брат, каго зваць беларусам!») і штодня разгортваў спалавелы з чырвоным арнамантам на вокладцы томік выбраных твораў вялікага Купалы, што ляжаў на покуце, як сапраўдная біблія. Дарэчы, падараваны мне суседскім хлопцам-сіратам.

Не скажу, што рамантычна-казачныя, блізкія па стылістыцы да фальклорных паданняў першыя творы Гарэцкага зачаравалі мяне. Гарэцкі ўскаліхнуў маю душу значна пазней, ужо сваім нарысам «На імперыялістычнай вайне». Як і «Дзве душы», гэта ці не самае прафесійнае і па-мастацку геніяльнае, што напісана ім пад

прымусам цензуры і жандарскага нагляду.

Мне, тады патаемнаму экстрэмісту, які скінуў з сябе ланцугі ўсялякай няволі і рабства і жыў ілюзорнасцю вечных ідэй беларускае незалежнасці, больш імпанавалі кніжкі Навіны і Станкевіча.

Шлях мой да Гарэцкага быў няпросты, як, зрэшты, і нялёгка.

Помніцца, яшчэ ў студэнцкай аўдыторыі, падаўшы запіску сарамліваму аспіранту, які прыйшоў чытаць курс беларускае літаратуры, што ён ведае пра лёс Гарэцкага, я пачуў гнеўнае абурэнне і вокрык: «Хто мяне экзаменуе!»

Я зразумеў, што на першы раз перасцярожаны, што распытваць пра заходнебеларускіх — віленскіх літаратараў дэволі небяспечна. Гарэцкага ж я тады далучаў да пляяды Аляхновіча, Арсенневай, Свайка, Жылкі... Вядома ж, у маё запытанне трапілі некаторыя і з гэтых прозвішчаў. Дзякуй Богу, па той запісцы мяне не выклікалі ў спецчасць, у тых чорных дзверы, што суседнічалі з рэктаратам, куды мяне падштурхнулі пазней, праўда, па іншай справе, папярэдне нават пазваніўшы ў «Маладосць», Кулакоўскаму, — не друкаваць. Вядома, ужо раілі, перажываючы за рэпутацыю выдання...

Вяртаваў мяне 1956 год. Каб не было «адлігі», то, бяспрэчна, шмат хто з майго пакалення пайшоў бы дарогаю невядомасці, якою напярэдадні ішоў Гарэцкі і якую засыпаў вечны і халодны снег. Гэта нелітасці-важорскі лёс усіх, хто азваўся ціхім беларускім словам, хто клікаў з цемры да святла, хто хоць ускусно напамінаў, што былі і ёсць народ, яго мова, яго гісторыя. Такіх не прывячалі ні «ўсход» ні «заход». Не дзіва, што патэнцыяльна вялікія праязнікі Гарэцкі, Чорны, Калюга (а паміж імі нямала іншых) былі зломленыя інтэлектуальна і маральна і па-барбарыні знішчаныя; яны не здзейснілі той чын, дзеля якога былі народжаныя. Так судзіў Бог.

Заміж сусветнай хвалы, прызнання, славытых прэміяў і согапа сівіса (дубовага вянка) яны атрымалі заўчасную смерць.

Імя ж Максіма Гарэцкага, вялікага цярпліўца і пакутніка, будзе золатам свяціць паміж велічных імёнаў тых, хто самахварна паклаў жыццё на алтар нацыянальнай ідэі беларускага адраджэння, дабрыні і чалавечай непамеркай справядлівасці.

Вячаслаў АДАМЧЫК.

СЛУЖЫЦЬ БЕЛАРУСКАЙ СПРАВЕ

Маё першае знаёмства з праязнічымі творамі Максіма Гарэцкага адбылося даволі рана — у дзіцячыя гады, калі заходнебеларускія землі згодна Рыжскай мірнай умове паміж Савецкай Расіяй і Польшчай знаходзіліся ў складзе суседняй славянскай дзяржавы. Добра помніцца, закончыўшы тры класы польскай дзяржаўнай пачатковай школы ў сваёй вёсачцы Баяры, што на Наваградчыне (зараз Карэліцкі раён), пачаў я наведваць польскую дзяржаўную ўсеагульную школу-сямігодку за пяць кіламетраў у гмінным мястэчку Цырын. Мяне тут абрадавала вестка, што ў чацвёртым класе буду вывучаць, апрача ўсіх прадметаў па-польску, яшчэ і беларускую мову. На гэтую высакародную справу ўсіх дзяцей блаславіў кіраўнік школы Францішак Коляса, вядомы

ў нашай ваколіцы асветнік культурнай працы сярод моладзі. Выкладаць беларускую мову стаў Анджей Пятроўскі, малады настаўнік, якога мы, дзеці, вельмі скоро палюбілі. Бывала, што яго замяняў другі выкладчык, але таксама добры знаўца беларушчыны. Францішак Драган.

Дапаможнікам для вывучэння беларускай мовы нам служыў падручнік Леанілы Чарняўскай-Гарэцкай (жонкі пісьменніка) «Родны край», на якім было пазначана «першая пасля лемантара кніжка да чытання». У гэтай цудоўнай чытанцы разам з хрэстаматычнымі творамі Цёткі, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Вацлава Ластоўскага, Язэпа Лёсіка, Алеся Гаруна, Максіма Багдановіча, Змітрака Бядулі, шматлікімі ўзорами сусветнай літаратурнай класікі, былі змешчаны і апавяданні

Максіма Гарэцкага «Страхацё», «Дарога ў жыцце», «Лес», «Позняя восенню» і «Зіма ў вёсцы». Для дзіцячай душы гэтыя творы, напісаныя пісьменнікам пад непасрэдным уражаннем вясковага жыцця і навакольнай прыроды, шмат давалі. Яны дапамагалі, зразумець багаты і цікавы свет думак простага чалавека-беларуса, які спрадвеку тут жыве і працуе, умее шчыра і хораша любіць свой край і даражыць усім, што звязана з ім, у любую пару года.

Пасля, ужо ў гады другой сусветнай вайны, дзякуючы свайму шанунаму настаўніку Мікалаю Лётку, выхаванцу Віленскай беларускай гімназіі, які слухаў лекцыі нават самога Антона Луцкевіча па беларускай адраджэнскай літаратуры, пазнаёміўся я са зборнікам апавяданняў Максіма Гарэцка-

га «Рунь» (Вільня, 1914), а затым і іншымі творамі, а таксама яго падручнікамі па гісторыі беларускай літаратуры. З той пары я не ўяўляў беларускай літаратуры без кнігі Максіма Гарэцкага. У 50-х гадах, ужо будучы студэнтам мінскага ўніверсітэта, я перажываў, што не з кожным магу падзяліцца ўражаннямі пра творчую і навукова-педагагічную спадчыну гэтага выдатнага сына беларускай зямлі.

У асобе Максіма Гарэцкага вызначальным падаецца мне ідэя адраджэння бацькаўшчыны — шлях, на які сталі ўсе цывілізаваныя народы. Дзеля такой высакароднай патрыятычнай ідэі ён жыў і самаададна працаваў.

Характэрна, што Максім Гарэцкі духоўна вырастаў і складваўся як асоба ў адраджэнскім руху пачатку нашага стагоддзя з глыбокім усведамленнем сына той зямлі, на якой засталіся сляды дзядоў і прадзедаў, у дасціпных назвах

родных мясцін, у песнях, казках і легендах. Пісьменніка моцна захапляла адраджэнская ідэя «новага чалавека», да якой прыйшоў праз паглыбленне сваёй уласнай духоўнасці, праз пазнанне мінуўшчыны народа. Ён верыў, што новы чалавек — беларус, свядомы, духоўна багаты і шчыра адданы роднай старонцы, дзеля яе добра можа і павінен нарадзіцца. Пра гэта сведчыць і першы зборнічак твораў Максіма Гарэцкага, які мае сімвалічную назву «Рунь». Такая ідэя сучасна нашаму часу, сённяшняму дню Рэспублікі Беларусь, калі яна як самастойная дзяржава імкнецца ўсталяваць свой суверэнітэт і заняць пачэсны пасад у міжнародным супольніцтве. Гэтым яна блізкая і дарагая мне, спадзяюся, што і ўсім сумленным людзям Беларусі.

Леў МІРАЧЫЦКІ, гісторык.

ЁН ШМАТ ЗАКІНУЎ НАМ НАПЕРАД

Дзесяцігодку я скончыў у 1963 годзе. Здаецца, беларускую літаратуру ведаў крыху больш, чым таго патрабавала школьная праграма, але гэтыя «звышурочныя» веды былі толькі па некаторых тагачасных новых творах (наша суседка, як тады любілі гаварыць — маладая калгасніца Бронца выписвала часопіс «Маладосць», дык быў і я ягоны пастаянны чытач). Што да пісьменнікаў, выключаных са школьнай праграмы (Гарэцкі, Гартны, Гарун, Зарэцкі, Галавач, Дубоўка і інш.), дык, скажу шчыра, пра некаторых з іх нават не чуў.

Пра іх даведаўся толькі на філфаку ўніверсітэта. А што да Максіма Гарэцкага, быў уражаны: праўда, і ён з ліку зорак нашай літаратуры на пачатку гэтага стагоддзя! Цікаваць студэнта і праязніка-пачаткоўца павялі мяне ў бібліятэку — да кнігі «Максім Гарэцкі. Выбраныя творы» і да рамана «Віленскія камунары», што ўзаскрэслі з небыцця адпаведна ў 1960 і 1963 гадах. Пазней былі новыя знаёмствы — найперш па публікацыях у часопісе «Полымя».

У студэнцкія гады я абміраў перад веліччу Талстога і Дас-

таеўскага, захапляўся творамі «страчанага пакалення» (Хемінгуэй, Рэмарк, Фіцжэральд), зацікавіўся англійскай прозаі «раззлаванага пакалення», анямеў перад «Ціхім Доном» Шалава, зачараваўся Буніным і «Сялянамі» Рэйманта, здзівіўся ад эпічнага багацця «Новай зямлі» Коласа, лірыкі Купалы і пранікнёнасці ва ўсім Багдановіча, праштудзіраваў Чорнага і светла палюбіў «Людзей на балоце» Мележа.

Што да Максіма Гарэцкага, я тады нібы раздвоіўся: з аднаго боку, ён быў ужо нібы «даўні», быццам працягам Дуніна-Марцінкевіча і Багушэвіча, але, з другога боку, ён чамусьці моцна вабіў і змушаў задумацца пра тое, што дасюль асабіста не трыывыла розум і душу.

У 1973 годзе, улетку, я, сельскі настаўнік, атрымаў ганарар за сваю першую кніжку «Дажды над вёскай» і частку з яго патраціў на кнігі. У ліку купленых я вёз у барысаўскую вёску і новенькі, яшчэ «цёплы» двухтомнік выбранага Максіма Гарэцкага. Я адразу ж праглынуў яго і, паверце, быў не толькі ўражаны сакавітай мовай, мноствам па-мастацку яркіх і дасканалых сцэн, глы-

бока распрацаванымі характарамі герояў, але і адчуў: буду яшчэ не раз звяртацца да гэтых твораў і буду чытаць патроху, як кажуць, смакуючы. Заўваж, у вясковай кватэры, я прыйшоў да высновы: са страйтай Максіма Гарэцкага калі не страціўся, дык аслабеў нацыянальнага пачатак у беларускай прозе.

Не, я і тады адчуваў: лепшыя нашы творы пазнейшага часу таксама выраслі на нашай жа глебе, там — наш люд, ягоныя клопаты, боль і радасці, але... Быць не можа, думалася, будзе сум па Максіме Гарэцкім, будзе зварот да пазначанага ім — тым больш ва ўмовах, калі кіраўнікі нашай рэспублікі, а за імі многія тэхнакраты і нават гуманітарны ўзялі курс на зліццё нашай мовы з рускай, на размыванне ўсяго нацыянальнага, з ім і духоўнага. Скажу шчыра, часамі асабіста я аж адчайваўся ад таго, як адны падштурхоўваюць, а іншыя па-дурному паслужліва абзліваюць сябе, свой народ і рэспубліку. Якраз там, у барысаўскай вёсцы, творы Максіма Гарэцкага засяродзілі мяне на думцы напісаць гістарычную трылогію «Гаспадар-камень», «Пабуджаныя» і «Свой

дом» пра перыпетыі ўтварэння беларускай дзяржаўнасці ў 1917—1919 гадах, а таксама роман «Заходнікі» пра заходне-беларускую пасляваенную рэчаіснасць.

Чатырохтомнік Максіма Гарэцкага, выдадзены ў 1984—1986 гадах, яшчэ болей падняў яго рэпутацыю як глыбока нацыянальнага пісьменніка. Што да яго, гэтага нацыянальнага, «свайго», дык на гэты конт было, ёсць і будзе нямала спрэчак; думам, чытач помніць: я яшчэ ў застойным 1980 годзе ў артыкуле пра роман «Чужая бацькаўшчына» Адамчыка падаваў голас, што трэба нам узмацніць яго пачатак, празмерна не захапляцца «чужым». Зразумела, без вучобы на лепшых узорах не абысціся, але сляпы перайманні — шлях да нівеліроўкі літаратуры, да яе кніжнасці і нежыццёвасці. Максім Гарэцкі ўзрос якраз на нацыянальнай глебе — каранямі глыбока ў родную зямлю, а кронай высока ўверх, да чыстага неба і яркага сонца. Ягонае «сваё» — не правінцыйнае, не хутарское альбо засцянкавае, а агульнабеларускае і агульначалавечае. Тут, мабыць, варта паслухаць Дастаеўскага: «Мы не лічым нацыянальнасць апошнім словам і апошняй мэтай чалавецтва... Толькі агульначалавечнасць можа жыць поўным жыццём. Але агульначалавечнасць дасягаецца найперш

на аснове нацыянальнасці кожнага народа».

Тым і веліч сёння для нас Максіма Гарэцкага, што ён не толькі да рэвалюцыі, але і пасля яе, нават у сталінскай высылцы намагаўся вярнуць нашаму народу ягоную гістарычную памяць, яго нацыянальна-пачуццёвы і годнасць. Хіба не пра гэта сведчаць тыя ж «Камероўская хроніка» і «Віленскія камунары», вартасць якіх і сёння неацэнна, якія яшчэ чакаюць шырокага чытача і новага даследавання з новым асэнсаваннем і аналізам (даследаванні Бугаёва, Адамовіча, Мушынскага і інш. дапамогуць у гэтай справе).

Яшчэ ёсць адно ў Максіма Гарэцкага, з чаго нам не грэх браць прыклад. У нас апошнім часам літаральна выпрацаваўся стыль — не зважаць не толькі на слабыя, але і на добрыя творы нашых калег. Гэта — і ад нашай ляноты, і ад нашага самаедства. Максім Гарэцкі не дазваляў сабе такога, найперш дзеля агульных клопатаў, да слова, карпатліва ствараў «Гісторыю беларускае літаратуры», а пазней дбайна памагаў станавіцца на ногі літаратурнаму маладняку. Сапраўды, вялікія — вялікія ва ўсім!

Генрых ДАЛІДОВІЧ.

Л. Г. «...Не паспела карова схіліцца пысаю да пойма, як штосьці звонка цёхнула па вядры, на цынкавым боку выдарапалася бліскучая разорка. Лясную стрэл...» Вось, Алесь, пачатак найноўшага беларускага рамана. Ці не занадта шмат чытачоў забіваюць нашы эпікі? І табе не здаецца, што да найвялікшай падзеі ў нашым літаратурным жыцці апошняга часу можна аднесці вынас «цела» правадыра сусветнага пралетарыяту з фэе Дома літаратара ў ягоны сутарэнні да столара Ільча? Нарэшце «стрэлілі» і там.

капробнай. Па-другое, я быў змушаны пайсці на гэта. Пабірацца не мог, а жылля не меў. І не атрымаў яго (пры ўступным узносе ў дзесяткі тысяч) дагэтуль.

Л. Г. Разуваю цябе. Літаратура цяпер не пражывеш. Не бяздонная ў Кебіча кішэня.

А. А. Дачакаліся рынку. Парадокс: ахвярамі сталі тыя, што ці не ў першую чаргу змагаліся за перамены — творчыя ды навуковыя інтэлігенцыя.

Л. Г. Рынак бачыўся ёй ідэалізаваным.

Танк — найвялікшы наш сённяшні аблаўрачаны і абзорны пакутнік. Што яму, лягчэй было здабыць самога Сябе, чым П. Броўку — міфічную славу?.. Аднак вось загадка: «чабор» дагэтуль не агубіў свайго паху...

А. А. Метамарфозы... Але мне Броўка з усім ягоным багажом, мабыць, не такі чужы, як многія сённяшнія адраджэнцы — учарашнія наменклатуршчыкі. Бяздарныя ў творчасці, паслядоўныя ў беспрыწყынасці.

Л. Г. Ад гэтых я ўжо нічога

у вачах свету заставацца бульбашамі, датуль застанемся беларусамі. Дый слова «тутэйшыя» мяне, у адрозненне ад Купала, не бянтэжыць. Гэта як яго сказаць і пачуць.

А. А. І з Дубаўца вытыркеца бульба?

Л. Г. А як жа! І з Глобуса, і з Мінкіна, і з Дранько-Майсюка... А куды яна дзенецца, калі яны штодня яе ўжываюць з «жоўтым» шніпавым «салам» (запамінальны радок). Ці з таго ж А. Разанава, які, дарэчы, жагдала і не без сумненняў агледзеўся вакол сябе на ўсе

ша...» А скажа: «Здумалася я тут адна пра ўсіх вас... Але жыў, даў Бог, жыў...» А мы ўсе: душа ные, душа баліць... Яшчэ яе пэўна не нажыўшы, ад яе ўжо пакутуем...

А. А. А, можа, такое нам прызначэнне выпала, ці — не дай Бог! — мы, памыліўшыся, сцяжыну сабе абралі: гаварыць ды з душою «насіцца»... Не па рэдакцыях жа хадзіць, працу сваю разносячы, каб потым «адбыцца, як пісьменніку», а на самай справе прыкончыць сябе ў пераганках. І зусім ужо не цягне, з майм ладам гэтае самае душы ды ў наш век, де раманнага варштата. Можа, у нечым я ва ўспрыманні літаратуры абдзелены, але ніяк не магу ўцяміць: што сёння можна сказаць чарговай зануднай, аргіогі эпігонскай, цаглянай? Не прыпамінаю за апошнія гады аніводнага сапраўды цікавага мне эпічнага твора. А вось «Львы» і «Арчыбальд» І. Пташнікава, «Дзікі голуб» і «Кароль Нябожа» У. Адамчыка, «Дзеля ба кабачыка» і «Галапагосы» В. Кармазава — шнарамі ў памяці. Бясконцыя перажоўванні артадаксальнымі крытыкамі тэзы пра адсутнасць патэнаў. Можа, адсутнасць гэтая — з'ява зусім натуральная: час патрабуе эпічнага маўчання? Не вымагаюць жа ад мужчыны цяжарнасці?

Л. Г. Дубавец, скажам, ні з душою не носіцца, ні па рэдакцыях. А спрабуе свавацца ад яе за сваім інтэлектам. Не выйдзе. Дагоніць яго душа.

А. А. Не ведаю, як у яго з душою. Я ў ёй не быў. Хоць чалавек ён мне сімпатычны. Аднак Борхеса, напрыклад, яна, можа, і не знайшла, а літаратура цераз яго сёе-тое набыла. І калі ўжо гаворка другім разам зайшла пра Дубаўца, дадам колькі слоў наконт ягоных сцярджэнняў пра тое, што беларускай прозы і не было, толькі прабліскі ў цяперашняй «Нашай ніве». Цікавае ён песьціць дзіця. Але ў прозе яно яшчэ немаўлятка. Штосьці не бачыў я гэтых прабліскаў.

А вось кім толькі ні абазваныя кансерватыўнымі «ЛіМ» ды «Полымя» нешта ўсё-такі казалі — хоць далёка не столькі, як хацелася б. З другога боку, нязгодны я і з рэгуліроўшчыкамі літпрацэсу з ліку старэйшых, і па ўзросце фізічным, і па ўзросце душы, што чапляюцца ўпарта адно за былое, «сваё», выклае, усё робяць выгляд — а мо і не бачаць? — што нешта з'явілася, змянілася, а быў адзін блеф.

Самай адметнай з'ява ў літаратуры апошняга дзесяцігоддзя лічу прыход у яе так званых маладых, з новымі думкамі, тэмамі, формамі... Праўда, вось у чым згодны з апанентамі «маладых», а дакладней, з крытыкамі былых «Тутэйшых», да якіх ніколі не належаў, як мяркуюць многія, бо быў у іхнае бытаванне сярбам Саюза, а галоўнае, падтрымліваючы іх, не ва ўсім з імі быў згодны. Не трэба было ім так ганіць Саюз, а потым літаральна ламіцца ў ягоныя дзверы — і сваімі, і чужымі лбамі тут карысталіся. Адзін толькі А. Сідарэвіч, які так шмат зрабіў для іх, звяртаючы ўвагу на пачаткоўцаў і ў нашым, і ў маскоўскім друку, не належачы сам да названае суполкі ва ўсіх адносінах, а, перадусім, па даўно ўжо зробленым, — нават атрымаўшы прапанову ўступіць у Саюз, — адмовіўся. Дубавец — не ведаю. Астатнія, хто сёння не там — яшчэ не змаглі. Вартых, думаю, ужо прынялі.

Можа, слушней за ўсіх пра новую генерацыю сказаў Акудовіч: «Гэтае пакаленне пакуль яшчэ толькі вызначыла тэндэнцыю да шматмернасці літаратурнага працэсу, і не выключваю, што яно само нават і не зможа рэалізаваць яе ў поўнай меры, пакіне наступнікам».

«У ПОЦЕМКАХ З ЛІХТАРОМ»

Дыялог паэта Леаніда ГАЛУБОВІЧА і празаіка Алеся АСТАШОНКА

А. А. Твой горкі жарт не надта далёкі ад ісціны. Стваралася ўражанне, нават у сувязі хоць бы з гэтым адным бюстам, што калі даўно перайменаванага праспекта плыве на месцы па курсе «сацыялістычны выбар» непатапляльны пакетбот. У якога, цікава, літ-адмірала ці боцмана хапіла смеласці на такі адчайна рашучы крок? Што ж будзе з таварышам Чыкіным, калі ён уведе пра сенсацыю?

Л. Г. А нічога з Віктарам Валер'евічам не здарыцца. Вельмі ўжо ўпісваўся правадыр у ціхамірную атмасферу пісьменніцкага дома, таму не значыць, што, скрануўшы ідала, кранулі надуманыя ім ідэалы.

А. А. І не кажы. Што з правадыром — што без яго. Многія не заўважылі б і знікнення самога будынка, такую «значную» ролю адыгрываюць у сённяшнім жыцці яго жыхары. Не ведаю, чым цяпер займаецца большасць службоўцаў СП і ці патрэбныя яны ўвогуле. Таямнічай арганізацыяй стала наша гільдыя. Літаратурнае жыццё амаль дазвання змізарнела. Найбольш прыкметны ў ДЛ былы драматург Анатоль Кудраўцаў са сваім выдавецтвам. Кнігарні Беларусі завалены «літаратураю» з неадменнымі жаночымі спакусамі на вокладцы і з малпавым феласам на заканчэнне. Уяўляеш сабе таварыства цвярозасці, якое, дзеля свайго фінансаванага ўзмацнення, гоніць і прадае «чыміргес»? Я і пра ўзровень твораў, і пра мову. Адбываецца татальная дэбілізацыя. Я не супраць «маскультаў». Кожнаму чытачу — сваю нішу ў літаратуры. Аднак не адну нішу — кожнаму чытачу. Дарэчы, пра «маскультуру» на беларускае мове. Не так даўно выступаў не перакананым прыхільнікам. Перадумаў. Пры сённяшнім абвале рускамоўнага «чтива» беларускія народныя чытанкі ды пераклады замежных твораў такога кшталту — малакарысныя. Як заўсёды — спазніліся. Сёння трэба шукаць іншых шляхоў. Не адрэчваючы і «маскультуру». Нельга — з крайнасці ў крайнасць.

Л. Г. Вернемся да выдавецтваў пад дахам СП. «Пітка певчая» ў «Золку», вылучылася з яйка Саюза пісьменнікаў, за два гады сваіх вакальных практыкаванняў таксама не разжылася грашчыма на «трель» у выглядзе хоць бы адной беларускай кніжачкі... Але ж і ты, прабаць, прыклаў сваю руку да ачмурэння чытача?

А. А. Грэшны. Аднак, па-першае, невялікі раман, які я пераклаў, — твор няхай і не высокай літаратуры, але і не ніз-

А. А. Выступала яна супраць хлусні і за духоўнасць. Што ж да рынку, дык у самых раскапіталістычных краінах працуюць надзейныя механізмы абароны нацыянальнай культуры.

Л. Г. Чакай, але ж і там на ганарары жывуць адзінкі.

А. А. У нас цяпер на ганарары і адзінкі не жывуць. А, напрыклад, у Нямеччыне пісьменніку дастаткова выступіць у студэнцкае аўдыторыі 5—6 разоў на месяц, каб забяспечыць сабе жыццёвы мінімум на гэты самы месяц — па тамтэйшых паняццях. Ці што яшчэ важна: у Францыі нават у дыска-тэках і рэстаранах абмяжоўваюць выкананне англамоўных песень — ашчаджаюць і мову, і дух.

Л. Г. Мне здаецца, найперш выжывуць тыя мова і дух, што трываюць у здравым целе.

А. А. У нас яно хворае.

Л. Г. У прынцыпе, патрабуе стацыянарнага лячэння. Ці ж і не таму таксама ў нашых радках так шмат журбы, тургі?

А. А. Хіба літаратура не была такой заўсёды?

Л. Г. Яна самоцілася па душы і па духу, а мы — па часе. Багдановіч смуткаваў па сабе, мы — па тым, што вакол нас. Чалавек — гэта індывідуум, асоба, цікавая сама сабой, адкуль і ідзе наш эгаізм, і ён натуральны. Альтруісты карыстаюць духоўнасць, эгаісты — ствараюць яе. Не я плачу па рынку, рынак плача па мне.

А. А. Жыццё — пустэльна эгаізму? Я ў гэтае пустэльнае паблукаў. Толькі ці не баішся ты эгацэнтрызму? Ведаеш, мяне ўразіла апавяданне А. Федарэнкі «Бляха». Вось дзе боль за чалавека на нашай зямлі! А пра сябе — ні слова.

Л. Г. Ну-ну. А мне здаецца, усё якраз пра сябе і з сябе.

А. А. Ты заўсёды вылучаўся парадаксальнасцю думкі. І ўсё ж такі а схіляю голаў перад мастакамі, якія падмаюцца над сабою. Цяжка сказаць, каго цяно болей — спавядальнікаў ці апавядальнікаў. Найкраснейшы, на маю думку, твор усяе беларускае прозы — стральцоўскае «Смаленне вяртка» — плач найперш па ўласным лёсе. Аднак Платонаву, які ў навакольным ачмурэнні ўсвядоміў жах катаклізму, — зайздросчу. І Чорнаму з ягоным селянінам.

Л. Г. Што зайздросціць пакутнікам? Я зноў жа са смуткам разважаю пра іх драматычныя лёсы. Але я, напрыклад, спачуваю Танку-чалавеку і зайздросчу яму, як творцу.

вартага не чакаю.

А. А. Без ладнае эканомікі і цывілізаванага жыцця, іхнімі энкамі мову не ўратуеш. Толькі ж наш рынак, мяркую, і праз чвэрць стагоддзя можа нармальна не запрацаваць. Жах!

Л. Г. Высокамастацкія творы могуць з'явіцца і ў зняменні. І, прынамсі, — ад самога знямення.

А. А. Дай толькі Бог народных пісьменнікаў ды паэтаў не нападзіць у вакууме. Скардзімся ўсё: «Нас не чытаюць!» — а што можам прапанаваць скептыку, каб павярнуць яго тварам да беларускай літаратуры? Крыўдна, што яму вядома адно трафарэтнае ўжо ў ягоным «пераліку» быкаў ды Караткевіч, што ён і паняцця не мае нават пра, скажам, Разанава ці Сыса, ды толькі чым — па вялікім рахунку — можна сёння яго пераканаць? Якім шэрагам твораў уразіць? Перакладамі Т. Мана, Гесэ, Сартра, Камю? Дрэжныя справы ў літаратуры, калі найбольшымі здабыткамі называюць пераклады. З кніг апошніх двух гадоў я, напрыклад, мала што згадаю: «Расколіну» А. Мінкіна, «Інкрустацыю голасам» У. Марука, «Рандэву на манёўрах» У. Арлова, «Практыкаванні» С. Дубаўца...

Л. Г. Згадваюцца творы В. Кармазава, Б. Пятровіча, В. Казько, А. Казлова, А. Жука, Г. Булыкі, А. Адамовіча, П. Макаля, Я. Сіпакова, Р. Барадуліна... Шкада, што апошнім часам нічога не друкуе А. Сыс, а выказваецца вусна і не заўсёды разборліва... Глядзі, зноў нехта, схакаўшы, залямантуе: «згубілі», «прагледзелі», «не ўладкавалі», «не ўратавалі!!! Смешна гэта. А хто мяне ратаваў? Творцу заўсёды ратуе творчасць... Ды справа ўрэшце не ў творцах і нават не ў творах. У дадзеным нашым — постсавецкім — выпадку. Рэч ва ўжо згаданай табою нецывілізаванасці грамадства і, як вынік, у чытачах, якіх мы самі выракліся з канца двацятых гадоў. Мы іх увесь час агітавалі за светлую будучыню, за мову і літаратуру, змушалі чытаць словы, не даючы зразумець, што азначае само Слова і тое, што па-за ім. Гундосілі аб традыцыях і традыцыйнасці, а на справе адыходзілі ад традыцый. Але, на мой погляд, нягледзячы ні на што, нас ратуюць — і выратуюць — нават ітаудам захаваныя аскепкі традыцый. Традыцый ва ўсім — у ладзе беларускага побыту, жыцця, творчасці. Грубавата скажу агульнавадымае: выратуе нас усё тая ж бульба — у шырокім сэнсе гэтага слова. Пакуль мы будзем

360°, выбіраючы творчы шлях, але паступова абмацаў «кардынаты быцця» і пайшоў шляхам «...стралі», прасцей кажучы, шляхам інерцыі, пра што сведчаць яго апошнія па часе «пункціры»...

А. А. Кілі, па-твойму, нішто за сталом не мае?

Л. Г. Чаму ж не? Усё тыя ж згаданыя, толькі на дэсерт пасля бульбы. Але гэта і сущыяе. Традыцыя да канца не разбураецца.

А. А. Традыцыі не толькі развіваюцца — яны і ўсталёўваюцца. Аднымі Купалам ды Мележам з іхнімі паслядоўнікамі, якімі б вялікімі яны ні былі, аўтарытэт нашай літаратуры ў вачах памянёных скептыкаў — а іх у нас процьма, і яны якраз не люмпенізаваныя — не падымеш. Гэта адно. А зараз — другое. Памятаеш юбілейнае «Поле цудаў»? Літары можам агдадваць, а словы чытаць не ўмеем. Мне коласаўская, чысцяком, бульба пакуль што смачнейшая за цяперашнюю няхай і адметную мяшанку. А, у адрозненне ад цябе, хочацца і простых, і экзатычных, і натуральных, і нават сінтэтычных прадуктаў. Дзеля згарманізаванага спажывання.

Л. Г. А хіба я супроць? Праўда, буду шчыры да канца. Не, ды на ноч з задавальненнем перачытаю такіх розных па таленту Гуменюка ці Пачупу, альбо Бродскага ці Ю. Кузняцова. Усё-такі хочацца ўзбагаціць сваю жабрачку сацыялістычную душу. Не выцясняючы пры гэтым адтуль простых родавых ісцін. А то часта ў гутарцы з некаторымі членамі СП настолькі дзівішся з іх — і духоўнай, і культурнай, і навуковай — адсталасці ад авангарду сучаснага грамадства, што няўзак падумаеш: а ці не знаходзіліся гэтыя людзі гадоў па 20—30 у летаргичным сне? І ўжо разумеш іранічныя ўсмешкі на вуснах адукаваных і інтэлігентных маладых людзей пры ўпамінанні прозвішчаў, скажам, Чыгрынава, Шамякіна, Навуменкі...

А. А. Што ўжо казаць пра інтэлект большасці сялянства ды рабочых? Ты ім пра высокую матэрыя, а яны табе пра высокія матэрыяльныя стымулы... Вось табе і Адраджэнне... нігілізму. Балюча за народ наш, у якога «няхай жа будзе хоць Янка Купала!»

Л. Г. Мне вось што згадваецца. Прыеду дамоў да сваёй пакутніцы, калгаснай пенсіонеркі-маці, і яна ніколі не скажа: «Баліць у мяне, сыноч, ду-

АЎТАРЫ КНІЖКІ — МАЦІ І СЫН

Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа», яким кіруе Ян Чыквін, выдала ў Беластоку кніжку «Маці і сын». Пад адной вокладкай сабраны невядомыя вершы Ларысы Геніюш і пазычаныя абразкі яе сына Юркі Геніюша.

Падборка Л. Геніюш названа «Сэрца». Добрая назва, бо ўсе вершы, а тым больш у гэтым зборніку, аўтарка напісаны ад шчырага сэрца, з любоўю да Беларусі.

Уступнае слова «Яна лічыла слабе яцвяжнай» напісала Д. Бічэль-Загнетава. «Ларыса Геніюш і яе хата, як сонейка, прыцягвалі ўсё яшчэ жывое на Беларусі — пісьменнікаў, мастакоў, навукоўцаў, сялянскіх. Можна, мы й не памерлі ў 60—80-я гады, таму што на злосць «жлобскай нацыі» здраднікаў і самаліквідатараў стала ў Зэльве ўся ў кветках яскравая хата і пісала вершы паэтка. І ўсе бітыя, парывуджаныя, параненыя знаходзілі той ганак удзеня і ўночы, стукалі ў сены, не зважаючы на суседку, якая бяссонна стаяла на варце ў суседніх дзвярах. Іх там кармілі, адпойвалі, суцяшалі словам. На дні нарадзінаў збіраліся, бадай, усе, хто гаварыў па-беларуску — і стукачы «беларускамоўныя» таісама. А ў гародчыку за хатай вырастаў і халпа на ўсіх, на ўсю тагачасную Беларусь — памідораў, гуркоў, яблыкаў, ягадаў і кветак. З пустымі рукамі і душама адтуле не ехаў ніхто. І вершы ехалі. А чаго іх было трымаць дома? Не для савецкага ж друку яны ствараліся...»

Сапраўды так, бо толькі сэрцам можна напісаць такія радкі:

Не хачу быць дома эмігрантам!
Гаспадыня тут я — а не госці!
Гаварыць на дзікім «эсперанта»,
Калі мова матчыная ёсць?!

Трыццаць дзевяці твораў...
Кожны радок і кожная строфа

адметны тым, што яны трывалі прывязаны да родных ніў, беларускіх хат. У вершах — сама Беларусь:

Сярод бураў стыхіі сусветных
мы сягоння ў імклівых радах,
Беларусь — гэта нашая матка,
а над намі крывіцца наш сцяг

Падборка Ю. Геніюша мае назву «Да свету». Прадмову напісаў С. Яновіч. Яна невядомая, шчырая і простая: «Юрка Геніюш пісаў мала, няджука пакінуў у спадчыну існа літаратурны творца. Больш займаўся публіцыстыкай, якая, як вядома, рэдка вытрымлівае выпрабаванне часам. Засталіся па ім — колькі вершаў, нізка пазычнай прозы, трохі апавяданняў, некалькі п'ес (для дзіцячых сцэн перш за ўсё)...»

Талент яго найбольш праявіўся ў пазычнай прозе. Менавіта яна ў асноўным і прадстаўлена ў кнізе. Маленькія лірычныя абразкі чытаюцца лёгка. Змяшчана некалькі вершаў, якія напісаны на фальклорна-міфалагічнай аснове. Але рэфрэнам твораў Ю. Геніюша з'яўляецца, відаць, верш «Да свету». Ці не ў ім дэвіз самога паэта?!

Пасля ночы будзе-будзе колісь
дзень.
Мы не можам жыць без свету —
Я і апаздзень.

Хочацца сардэчна падзякаваць беларускім літаратарам з Беластоку за добрую кніжку тых, каго мы любім і цнім. Гэта рэдкасць — пад адною вокладкаю выдаць творы маці і сына.

Сяргей ЧЫГРЫН.

г. Слонім.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

НА ЗАХАДЗЕ — СОНЦА ЯРКАЕ...

Яўгенія Пфляўмбаўм

Яўгенія Пфляўмбаўм прышла да сённяшняга чытача толькі некалькі гадоў назад. У невялікім ступені — і дзякуючы «ЛіМ». Штогоднік не толькі апублікаваў новыя вершы паэтыцы, якая першы свой твор «Пялёсткі восені» яшчэ ў 1925 годзе змясціла на старонках газеты «Савецкая Беларусь», а і прапанаваў гутарку з ёй «Расла туга па Беларусі...» Тым самым сталі вядомы і нягледзячы на прарытты перыпеты біяграфіі Я. Пфляўмбаўм. У трыццаці гады яна разам з мужам Максімам Лужаніным апынулася ў Сібіры. Там, у высылцы, і пасля шмат пісала, аднак для сябе.

Кніга «Сувоі памяці», якая колькі гадоў назад пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура», стала адначасова і вяртаннем паэтыцы да чытача і свайго роду выбраным яе. Кнігу склалі не толькі новыя творы, а і ранейшыя.

І вось — працяг «Сувоі...»: кніжка «На захадзе сонца». Тут, пераважна, новыя вершы, хоць бадай, штошчы з раздзела «Не забудзеш з памяці» і раней пісалася. Завяршае ж зборнік умовага лімаўскае інтэр'ю.

Лірычная геранія кнігі — без нацяжкі — сама паэтка. У асабістасці перажывае, праўдзівасці і перанаяўчасці лірычнай спаведзі — прыцгальнасць вершаў. У іх журботная подсетцы, якая заўважаецца, няхай і ледзь-ледзь прыметна, — неардынарнасць пацучцця і перажыванняў.

Як кажу, а мне вершы Я. Пфляўмбаўм (і з ранейшай кнігі, і з гэтай) асабліва ўспрымаюцца надвясоркам. Калі на душу зыходзіць заспакоенасць, калі ўсё наўнол павольна атуляе змрок, хоць палюль што можна святло яшчэ

не запальваць. Добра ў такіх хвіліны пабыць сам-насам з сябрам, паслухаць яго і ўслухацца ў яго душу і ў сваю. А паэзія і ёсць сябра. Тым больш, калі пачатак гаворкі — вось такі:

Як ліст з вечнай кроны
Бессмертнага дрэва,
Яшчэ адзін дзень мой
На дол абляець,
І змрок абалваўся знаёмым
распевам
Той песні, што робіцца
збег карацей.

Песня і на самай справе — як творчасць, а калі шырэй, як само жыццё — карацце. Але хіба ад гэтага яна можа станавацца менш вабнай, асабліва калі «праспявана» з душой? Калі сэрца аддадзена ёй?

Аднолькава ўдаюцца Я. Пфляўмбаўм і вершы, у якіх своеасаблівае падагульненне прайдзенага, і творы, у якіх — вяртанне ў гэтае мінулае. І там, і тут — натуральнасць і шчырасць пацучцця, запрашэнне на роздум. І прага жыцця, без якой чалавек перастае быць чалавекам: «Я пачынаю жыць нанова, калі журлівым днём, адна ў сабе раптоўна чую слова, нібы закранута струна». І тая пацучцёвая настраваецца, калі ўсё, што ні адбываецца наўнола, падаецца табе новым, першасным. Гэта, аднак, не значыць, што цвярозая ацэнка падаў яе бы адыходзіць на другі план. Проста знаходзіцца такі паварот думкі, калі можна сказаць адкрыта, ведаючы, што цябе разумеець, на дзвер аднажучы даверам. Найлепшае пацвярджэнне — верш «Любоў».

Яна пастукалася ноччу...
— Хто там? — спытала я са стыхам,
— Твая любоў па свеце
квоцць,
Сагрэй яе пад цёплым дахам.

Ці плакаць мне, ці
псмяянца,
Ші паміраю я, ці сню,
Але цяпер ява прызнацца,
Што ты прыйшла ўпершыню.

Можна было б ўмаць гаварыць пра творы Я. Пфляўмбаўм. Ды — хіба можа змяніць сапраўдны пазіцыя яе пераказ? Трэба браць кнігу ў рукі і чытаць. Павер, чытач, чыкаюць цябе радасна-ўзрашліва хвіліны.

На завяршэнне хачу сказаць, што назва «На захадзе сонца» набывае сімвалічны сэнс. На захадзе сонца заўсёды яркае, яно быццам спяшаецца дарыць людзям жыццядайнасць сваіх промняў. Так і ў паэзіі. Сапраўднай паэзіі.

Такой, як і ў Я. Пфляўмбаўм.
А. М.

У наданучлівыя оды
Я патанаю з галавой,
Мне застаецца тонкі водар
Яе сукенкі лугавой.

І застаецца мне прастора,
І супакойваюся зноў,
Што пад аховаю сабора
Яна вяртаецца дамоў.

Але заўваж пад вершам дату напісання, — 19 жніўня 1991 г., — без якой ён нагадваў бы прыгожую сарваную кветку і не больш. Быў бы, так сказаць, незаземлены. Сама ж дата ў гэтым выпадку з'яўляецца той зямлёй, на якой расце тая кветка, падмуркам і падвоеным сэнсам верша. Як проста можна растлумачыць складанае. Вось як верш выкрышталізаваецца ў паэзію. Дзякую Богу, не зваліся паэты, для якіх творчасць (пісанне вершаў) — не самамэта, а накіраванне... Да гэтай пары не магу ўцяміць: чаму ніхто з выжыўшых у сталінскія часы пісьменнікаў не пісаў «у стол», чаму ў нас не было ні аднаго пісьменніка-дысідэнта, у нейкім сэнсе выключачы А. Наўроцкага ды А. Разанава? Хоць апошні доўга не вытрываў і, пэўна, каб выдаць сваю першую кніжачку, «выціснуў з сябе раба» ў выглядзе вершыка пра вечна жывога У. І. Леніна... Цяпер жа, калі сілком дасталі «кляя» з рота, многія так разгаварыліся «як на духу», што не супынілі. Але дзе гарантыі, што пры змене грамадскага ладу яны зноў не перабудуюць свае «шчырыя думкі і светлыя пацучцці»? Назіраю я і яшчэ адну цікавую прыкмету нашага літаратурнага часу: сапраўдны таленавітыя паэты, як Барадулін, Макаль, Паўлаў, пісалі ў брэжнеўскія часы намога цікавей і, мабыць, таму што, каб выразіць Сябе, Час, Атмасферу жыцця, трэба было шукаць новыя формы і адметныя пазычныя тропы і фарбы для таго, каб нутро твора яўна не вытыркалася вонкава. Засярога вымагала пошуку, пошук вымагаў таленту...

А. А. Тут наша эміграцыя згадваецца... Выдатна, што яны тую мову захавалі і любоў да Бацькаўшчыны. Аднак пачытаеш інтэрв'ю з імі на старонках нашага друку і часта дзівішся: які апломб, якое ментарства-месіянства — і гэта пры тымчасным поўным няведанні нашай літаратуры: «...судзячы па нешматлікіх творах, якія ўдалося прачытаць, пахвальнага мала, бо гэта не мастацкая літаратура, а прапаганда...» (Міхась Кавыль, «ЛіМ», 23.10.1992).

Л. Г. Ёсць, канечне, сярод іх людзі таленавітыя. Найбольш значнае мы з табой чыталі. У Н. Арсенневай, М. Сяднёва, А. Салаўя...
А. А. Р. Крушыны, У. Дудзіцкага, Ю. Віцбіча... Яшчэ ў каго іншага...
Л. Г. Аднак жа Даўлатавых, Салжанічных і хоць бы Лімонавых сярод іх не відаць... А зрэшты, Багрым застаўся ў нашай літаратуры з адным вершам... Зноў жа парадокс. Так што — хто ведае?
А. А. За Багрымам — біяграфія, імідж. За Багдановічам.
Л. Г. Хутчэй не імідж, а рэальныя стасункі іх жыццяў, якія сталіся легендамі. Сапраўды, ствараць імідж мы яшчэ не ўмеём. Нават імідж Быкава і Караткевіча сгае не так далёка за межы былога Саюза ды і то, найперш, дзякуючы некаторым рускім крытыкам. А, скажам, Бродскаму хапіла адзінага савецкага асуджэння і эміграцыі ды ўзнятага вакол яго ляманту ў лучнасці з талентам, каб стаць Нобелеўскім лаўрэатам. У нас жа, каб стаць лаўрэатам, дастаткова «быць сваім хлопцам». А хлопцы ў нас — усе з «іміджам»... Ды, дзякуючы Богу, і выключэнні здараюцца.

А. А. Аплакваеш маладыя летуценні?
Л. Г. Алеська, браток, колькі ж плакаць можна?
А. А. Ну што ж, давай пасмяёмся... Паплакацца яшчэ паспеём... Абы не ў камізэльку...

У наданучлівыя оды
Я патанаю з галавой,
Мне застаецца тонкі водар
Яе сукенкі лугавой.

І застаецца мне прастора,
І супакойваюся зноў,
Што пад аховаю сабора
Яна вяртаецца дамоў.

Але заўваж пад вершам дату напісання, — 19 жніўня 1991 г., — без якой ён нагадваў бы прыгожую сарваную кветку і не больш. Быў бы, так сказаць, незаземлены. Сама ж дата ў гэтым выпадку з'яўляецца той зямлёй, на якой расце тая кветка, падмуркам і падвоеным сэнсам верша. Як проста можна растлумачыць складанае. Вось як верш выкрышталізаваецца ў паэзію. Дзякую Богу, не зваліся паэты, для якіх творчасць (пісанне вершаў) — не самамэта, а накіраванне... Да гэтай пары не магу ўцяміць: чаму ніхто з выжыўшых у сталінскія часы пісьменнікаў не пісаў «у стол», чаму ў нас не было ні аднаго пісьменніка-дысідэнта, у нейкім сэнсе выключачы А. Наўроцкага ды А. Разанава? Хоць апошні доўга не вытрываў і, пэўна, каб выдаць сваю першую кніжачку, «выціснуў з сябе раба» ў выглядзе вершыка пра вечна жывога У. І. Леніна... Цяпер жа, калі сілком дасталі «кляя» з рота, многія так разгаварыліся «як на духу», што не супынілі. Але дзе гарантыі, што пры змене грамадскага ладу яны зноў не перабудуюць свае «шчырыя думкі і светлыя пацучцці»? Назіраю я і яшчэ адну цікавую прыкмету нашага літаратурнага часу: сапраўдны таленавітыя паэты, як Барадулін, Макаль, Паўлаў, пісалі ў брэжнеўскія часы намога цікавей і, мабыць, таму што, каб выразіць Сябе, Час, Атмасферу жыцця, трэба было шукаць новыя формы і адметныя пазычныя тропы і фарбы для таго, каб нутро твора яўна не вытыркалася вонкава. Засярога вымагала пошуку, пошук вымагаў таленту...

А. А. Прабач! Тут я змушаны: працую за шматлікіх адсутных. Паўгода па некалькі разоў упроста ўсіх перакладчыкаў прынесці хоць адну навілу (пра большае не заікаюся) — марна. Дый пішу мала. Перакладаю шмат і для іншых выданняў. Люблю гэтую працу. Усё ж такі па адукацыі я перакладчык. Лепш нешта вартае перакласці, чым абшчыто накрэмаць. Для мяне Сёмуха — перакладчык паэзіі і нават прозы — вышэйшы за тузін вершаплётаў ды нібыта празаікаў. Чаму так доўга не знаходзілі месца ў часопісах перакладам з замежнай літаратуры? Адна з прычын: боязь канкурэнцыі, боязь сапраўднай літаратуры — індыхатара.

Дагавару. А камусьці — скрозь джунглі прадзірацца. Няма чаго каменціраваць. Вось аб чым болей думаецца: палітыканства забівае.

Л. Г. Безумоўна. Шматкроць дэклараваныя радкі пра няшчасную мову, бел-чырвона-белы сцяг, Пагоно падрываюць у чытача ўсякі давер да пазычнай шчырасці. Для такіх аўтараў, каб застацца ў літаратуры, адно выратаванне — сапраўдная трагічная смерць за свае ідэалы. Ёсць, на шчасце, і палярныя з'явы. Вось творчасць паэта Дранько-Майсюка. Парадавала ягоная нізка вершаў у «Звяздзе». Дарэчы, ва ўрэзцы, рэкламуючы паэта, Т. Антонава заклікае адсыці ад палітыкі і чытаць яго вершы пра каханне і прыгажосць. Але ж сапраўдны талент не можа назусім адсыці ад праблем грамадства, у якім ён жыве. Другая справа, як гэта эстэтычна выказаць. Напрыклад, верш, варты цытавання:

Калі званілі ў кафедральным,
Спыніла Свіслач на хаду
У нейкім одуме астральным
Сваю зялёную ваду...

сама нейкім чынам карыстаем ся тымі ж метадамі... Не пачынаць жа новы віток палемікі ўжо між сааўтарамі гэтага дыялога? Проста дадам услед тваёй гаворцы, што сапраўдныя таленты выбіваюцца сама-тужна, не зважаючы на ігнараванне сваіх імёнаў. Жыве, напрыклад, адзінока на Пружаншчыне зболены паэт Мікола Курпзеў. Не ведаю, шчаслівы ён, як творца, ці не — гэта вядома яму аднаму. Гаворыць пра яго крытыка ці маўчыць, а прысутнасць яго ў нашай паэзіі — адэкватна адсутнасці яго кніжак.

А. А. І роўная адсутнасці стосаў кніжак чужых — нібыта прысутных. Згадваюцца радкі У. Скарынкіна: «Нешта я апошнім часам бы вядома пустое грукваюць...»

Л. Г. А мне вось што прыходзіць на памяць. Панчанкава: «...Ну колькі тых паэтаў ёсць у нас? Чатыры альбо пяць, а ўсё астатняе — наіўны сон, адна магіла братня...»

Думаю, чытачоў у мяне — не больш за тысячу. І, мяркую, што не надта больш іх і ў здабыўшых дзяржаўны гонар паэтаў. Маю на ўвазе не школьныя хрэстаматы і запыленыя бібліятэчныя паліцы. Не магу толькі зразумець, адкуль з'яўляюцца шматтысячныя тыражы тузіна малавядомых чытачам аўтараў.

А. А. Пасрэднасць — заўсёды пранырлівая. З вострымі локямі. А за варштатамі кабінетнымі — малатарні пасады. Супрацоўнікам выдавецтваў папера чамусьці заўсёды знаходзіцца. У непрыстойна вялікіх ды рэгулярных колькасцях.

Л. Г. Ты таксама запаланіў сваімі перакладамі сваю «Крыніцу». Што ж на іншых пальцах паказваць...

А. А. Прабач! Тут я змушаны: працую за шматлікіх адсутных. Паўгода па некалькі разоў упроста ўсіх перакладчыкаў прынесці хоць адну навілу (пра большае не заікаюся) — марна. Дый пішу мала. Перакладаю шмат і для іншых выданняў. Люблю гэтую працу. Усё ж такі па адукацыі я перакладчык. Лепш нешта вартае перакласці, чым абшчыто накрэмаць. Для мяне Сёмуха — перакладчык паэзіі і нават прозы — вышэйшы за тузін вершаплётаў ды нібыта празаікаў. Чаму так доўга не знаходзілі месца ў часопісах перакладам з замежнай літаратуры? Адна з прычын: боязь канкурэнцыі, боязь сапраўднай літаратуры — індыхатара.

Дагавару. А камусьці — скрозь джунглі прадзірацца. Няма чаго каменціраваць. Вось аб чым болей думаецца: палітыканства забівае.

Л. Г. Безумоўна. Шматкроць дэклараваныя радкі пра няшчасную мову, бел-чырвона-белы сцяг, Пагоно падрываюць у чытача ўсякі давер да пазычнай шчырасці. Для такіх аўтараў, каб застацца ў літаратуры, адно выратаванне — сапраўдная трагічная смерць за свае ідэалы. Ёсць, на шчасце, і палярныя з'явы. Вось творчасць паэта Дранько-Майсюка. Парадавала ягоная нізка вершаў у «Звяздзе». Дарэчы, ва ўрэзцы, рэкламуючы паэта, Т. Антонава заклікае адсыці ад палітыкі і чытаць яго вершы пра каханне і прыгажосць. Але ж сапраўдны талент не можа назусім адсыці ад праблем грамадства, у якім ён жыве. Другая справа, як гэта эстэтычна выказаць. Напрыклад, верш, варты цытавання:

Калі званілі ў кафедральным,
Спыніла Свіслач на хаду
У нейкім одуме астральным
Сваю зялёную ваду...

З маёй майстарні вечаровай,
З кансерваторнага двара
Па беднай вуліцы Гандлёва
Пайшла пшчотная сястра.

У радасці свае парадкі,
Свае крыжы, свае вянцы —
Такія светлыя пачаткі
І вельмі сумныя канцы.

Я гэтай радасці не ніну
І, мусіць, ад таго памру,
Што аддаю сваю жанчыну
Кансерваторскаму двару.

Л. Г. Тут трэба зважаць на гармонію. На нейкі па-мастацку вывераны адбор. Дзеля гэтага павінна існаваць крытыка. Але, на жаль, пакуль рэцэнзуе Марціновіч, яна дрэмле, а мо сілы назапашвае. Занадта ўжо акадэмічна выглядаюць У. Кохан і М. Тычына, на якіх ускладзіліся вялікія надзеі. Ім не хпае раскаванасці ў погляды на літаратурную эвалюцыю. Захоўваю спадзеўку на Г. Шупеньку, С. Кавалёва, Г. Тычку, В. Акудовіча, В. Жука, П. Вясючэнку... Можна, яны спалучаць у сабе і аналітыкаў, і адначасна прапагандыстаў нашай літаратуры. Чытача трэба абуджаць, а не занудна павучаць і прысынаць, мурлыкаючы збітыя штампы...

А. А. Мне ў нашай крытыцы бачацца дзве выразна палярныя і адначасна аднолькавыя крайнасці. Няхай мне даруюць, але, з аднаго боку, «дзюбайлы» дзяўбуць альбо ва ўпор не бачаць «дубаўцоў», а «дубаўцы» дубасяць альбо ігнаруюць «дзюбайлаў». Што іх родніць? Догма. Дзіцячы максімалізм — і ў маладых, і ў старых. Інструктарства. Неспагольная прага з бальшавіцкай зацягасцю прадстаўляць у сваёй асобе Вышэйшы Арбітраж. Інквізітарская катэгарычнасць, часам бязглузды эпатаж Францішка Эн, інтэлектуальныя выверты, наспігаваны амаль аднымі заходнімі імёнамі, з апалагетыкай, напрыклад, Жака Дэрыду і з практычна татальным дэклараваным ігнараваннем ці не ўсяго лепшага з роднай літаратуры і ўсё-такі найвялікшай у свеце рускай класічнай літаратуры, пляч-буфанада, якая пад руплівай апекаю гуру Дубаўца пераходзіць у літэкстрэмізм, а спякаля і ў нонсенс, — зусім не лепшыя за кандовую зашоранасць многіх ягоных аб'ектаў крытыкі ды апанентаў. «Любое катэгарычнае меркаванне — праз парадаксальнасць быцця — нясе ў сабе зародак недарэчнасці», — казаў яшчэ Эразм Ратэрдамскі. Чаго варта, скажам, вось гэтыя ўзоры тэндэнцыйнасці: «але за Пушкіна й Ясеніна Мінкін, абяцаю Вам, пакрыўдзіцца, — гэта не ягоны настаўнікі», альбо «пад Эдгара По» напісаныя, магчыма, найбольш дасканалыя тэксты ў беларускай літаратуры! Не хочацца нават марнаваць час, і свой, і чужы на каментарыі да такой, выбачайце, «літаратурназначай» лухты.

Пра новых герояў Дубавец у «Нашай ніве» піша: «масток ад Лыча да Бабкова і ад Бабкова да Лыча». (Бабкоў ужо — сябра рэдакцыйнай рады тае самае «Нашае нівы»). На жаль, я не знаёмы з «андэграўнднай» творчасцю Бабкова. Мяркуючы па ўсім, Францішак Эн — ягонае alter ego. Мажліва, гэта наш будучы «клясык». Кажуць, у яго выходзіць неблагая кніжка паэзіі. Не з'яўляюся я і прыхільнікам поглядаў мастацка-артадаксальнай крытыкі ды пісьменства, якія даводзяць што пісьменнік, маўляў, «адбываецца», толькі маючы «творчы ўмалот», і 5—6, як ты кажаш, пстрычак у афіцыйным і неафіцыйным друку — яшчэ не падстава для адметнай прапіскі ў літаратуры. Зрэшты, Стральцоў «прапісаўся б» у літаратуры ўжо «Адным лапцем, адным чунем», але такое пішацца, калі Бог рукою водзіць. Гэта не «Трэўцяя з'ўрапзізацыя» («Літаратура-2») таго ж прарока.

Дубавец, канкрэтна, даўно заўважана, пры ўсёй ягонай адметнасці, не канцэпцыйна шукае для літаратуры, а літаратуру падганяе пад сваю канцэпцыю, няхай у многім і дужа прагрэсіўную. Ідзе не ад жыцця, не ад літаратуры, а ад свайго ўяўлення пра літаратуру, якое далёка не заўсёды — аб'ектыўнае. Арыенціры не навязваюцца — яны арганічна выяўляюцца.

Л. Г. Не з усімі тваімі вызначэннямі, Алесь, я згодны. Мяркую, што, гаворачы пра іх «літэкстрэмізм» і «інквізітарскую катэгарычнасць», мы з табою, у дадзеным выпадку, так

Вяртанне аблудных сыноў
(1772—1992)

Ноч. Кацярынінскі шлях. Рагачоўскі мост,
над былою Цыганскай дарогай,
наўпрост нясе думную плыю вады Дняпро між лугам Вікоўскім, Збароўскай гарой.
Двое на мосце. Золатам Млечны — па дне.

Парожні мяшок з Калымы залатой на спіне,
Крымскія стэпы страсае з падэшаў другі — пыл пахне віном, і травой маладой — берагі.
«Тихо дома у нас, хороша... т-твою мать...»

У хаце ля мосту сівыя габрэі не спяць.
Ля берагу ў цёплым тумане, па цёплай вадзе нехта трэці аднекуль кудысьці брыдзе.
«Эй вы наверх! Помогите, не доберусь... Я из Минска». — «Куда!» — «В Беларусь».

Мост рагачоўскі рагоча, ракоча вада да дна.
Трэці пад мостам самотна стаіць давідна, — мрояцца здані ў тумане: немец, расеец і лях.

Узыходзіць вада Караткевіча на Кацярынінскі шлях, — світае. На ганку сівыя габрэі стаяць — беларусаў аблудных выйшлі страцаць.
За гарою пытае крывіцкая Друць:

«А хто там ідзе!» — Адказаў іудзей: «Беларусы...»

Брыдуць дзвесце дваццаць расейскіх гадоў Кацярынінскім шляхам у Збароў і Вікоў. Над імі тры чорныя птушкі крычаць...

Габрэі пад небам нашым маўчаць.

Чэрап Каліноўскага

Пасля маланкі, грому і вады разверзлася гара над Святаянскімі мурамі.

Няслі ў Нёман ручаі і ў Шчару ля соснаў і бяроз, ля хатаў, летнікаў слоікі, бутэлі, розны шырспажыў і чэрап чалавечы.

Ён падскокваў на старавечных каранях-вузлах і біўся чорнымі вачніцамі аб пень, аб камень, падарожнік, васілёк,

аб крыж Ларысы Геніюш, аб званы царкоўныя, касцельныя — званы звінелі. Каціўся чэрап па зямлі. Ля Мілавідаў у аleshніку спаткнуўся аб жалезны крыж...

Настаўнік роднай мовы Грынчык і дарожны майстра дзед Антончык: скажыце: калі касілі вы атаву ля шашы Масква— Варшава — тут аб косці вашы косы не звінелі! тут у травах ногі не блукалі! і рэкі тут да бога не крычалі! Цяжка Каліноўскаму без іх.

Не завіце на вячэру гасця з Вільні, Ён даўно не есць, не п'е. Дайце толькі адпачыць з далёкае дарогі ў мілавідскіх травах. А вы касіце.

Косю мой, косю, дзе ты блукаў-лятаў! Дзе ты якія землі капытамі таптаў!

Каго на спіне гарачай насіў і куды! Кроў кіпіць пад цуглямі, дымаць капыты....

З карыта старога ля калодзежа пі... Заняў мяне, косю, ў далёкія дні.

У туманах успомнім і ўчнем мы там,

Ліст да каханай

Без цябе... свет падае душы сігналы трывогі, як званочак у тумане, сон—не радасць, дзень—адно доўгае, доўгае чаканне. Гадзінік сваім ціканнем раздражняе, выключае радыё — няма настрою, сіл слухаць нават любімыя вальсы і танго. Царом, ідалам у кватэры рэбіцца тэлефон. Становіцца амаль вар'ята — трэба пастаянна шукаць заняткаў рукамі і думкамі. Успаміны ненадоўга падсалоджваюць горкі настрой, але з жахам думаю, як ты далёка зараз, хто побач з табой? Шукаю ў назвах атэлье, магазінаў, кіназатраў літары твайго імя, не звяртаю ўвагі на галодных, бяздомных каткоў, абьякавы да кветак. Злюю на непазбежнасць абставін, ад гэтай злосці жаданне сапсаваць каму-небудзь настрой, нават табе. Пазваніць і сказаць: «Усё! Хопіць! Мы надакучылі адно аднаму». Успамін пра тваю сціпную ўсмешку, хуткі пацалунак на развітанне адольвае капрыз злосці і сэрца з новай сілаю ахутвае пашчота, блізкая да салодкай катаргі — чакання сустрэчы. Без цябе... да галаўнога болю п'ю на кухні чай, шоргаю бессэнсоўна лыжкай па талерцы, чытаю толькі загалоўкі газетных артыкулаў. Бясконца пераключаю тэлевізар з адной праграмы на другую, перастаўляю кнігі на паліцах. Не радуе абноўка, падае з рук посуд, вітаюся са знаёмымі аўтаматычна, суха, абьякава. Да пацягнення ў галаве стаю пад душам. Святло Месяца палухае. Ные душа, што за ўвесь дзень не пачуў твой голас. Прагнаваю твае дзеянні: мыш рукі, збіраешся дахаты... Не хачу ісці з усім аддзелам на абед, п'ю каву, стаячы ля акна і бязмэтна глядзячы на тлумны рух людзей і машын. Не хочацца, каб прабілася сонца, хочацца, каб быў пахмурны дзень, а калі напрыканцы дня ўсё ж выкаціцца залаты дыск з-за хмар, то і ён не нясе супакою, яшчэ больш падкрэсліваючы адзіноту і жах пустаты — божа, яшчэ адзін дзень без цябе.

З табой... свет, што наўкола, як бы адсутнічае, паняці смерць, небяспека, зло — не існуюць, час прыпыняецца, атмасфера горада сціскаецца да поля, якое толькі паміж намі. Хочацца піць каву з аднаго кубка, хочацца апавядаць нешта вяцелае, несці амаль лухту і бацьчы, як ты шчыра ўсміхаешся. Няма сораму, калі часта датыкаюся губамі да тваіх вуснаў, рук, шчок, вачэй. Прыемна дурыцца, корчыць з сябе малага, стаяць і доўга ў сцішаным маўчанні глядзець на ваду, траву, дрэвы, качак, абхапіўшы рукой твой стан. Разуменчы непашторнасць імгнення, усё ж радуюся, праявы пачуцця паўтараюцца і ніколі не надакучваюць сваім падабенствам. Твая прысутнасць побач супакойвае душу, доўжыцца імгненне роднасці душ, моцна злітых жарам пачуццяў. Без падказак угадваюцца намеры і жаданні «і я аб гэтым падумаў», «і я пра тое падумала». Не ўспамінаю ворагаў, ды і сяброў не згадваю, прага дабрыні перапаўняе ду-

шу. Мроіцца нешта маленькае, кволенькае, цёплае, тварыкам гэтак падобнае на цябе. Надвор'е толькі падкрэслівае ўзвышанасць настрою... нават лепш, калі сыпле дробны дождж... прыемна тупіцца адзін да аднаго пад парасонам. З табой... знікае стома, знікае пачуццё «вечнай мітусні», пачуццё невырашальных сумненняў, пакут ад уласнай бездапаможнасці ў гэтым неабсяжным свеце. Сонца, асвятляючы твой шчаслівы, спакойны, прыветлівы твар, раптам робіць цябе цэнтрам сусвету. Усе ў залатой сонечнай афарбоўцы — воблакі, дрэвы, вада, чайкі нагадваюць цябе. Неба — во-

чы, воблакі—косы, дрэвы—стан, чайкі—рукі. Зусім нечакана згадваю Бога і маўкліва дзякую, што не дазволіў размінуцца з табой на гэтай многалюднай зямлі. Думкі светлыя, прыемныя—і чаму людзі не жывуць дзеля кахання? Гэта такая асапада адчуваць, што ты патрэбна мне, а я патрэбен табе. Сярдую, калі ты згадваеш, хоць бы проста так, мужчынскія імёны, школу, выпускны баль.

Суцяшаюся... рукі зноў разам, трымаюся за поручні ў тралейбусе. Не хваляюць назвы прыпынкаў, іх проста не чую, хочацца ехаць далёка-далёка, бясконца.

На Вялікдзень

Піліпаўна столькі гадоў, што калі іх палічыць, дык не хопіць пальцаў на руках васьмі адзіночых суседск-сябровак, якія дажываюць свой век у роднай вёсцы Паземшчына. Піліпаўна адна магла яшчэ, здаецца, зусім нядаўна залпам выпіць шклянку гарэлкі і не ап'янець. Яна адна з жанчын умела страляць з ружжа. Дваццаць гадоў пасля вайны супраджала ў ваенізаванай ахове «сакрэтныя» вагоны.

Даўным-даўно, калі вочы лёгка адрознівалі святло сонца ад святла Месяца, яе разам з бацькамі, як сярэднякоў-аднаасобнікаў, вывезлі за Урал. Па дарозе разлучылі нядобрыя людзі з бацькам ды з маці. У марозны вечар чацвёрка вайскоўцаў сільнічалі яе. Вось тады яна і ўцяміла, што самыя галоўныя над людзьмі маюць зброю. І яна пайшла ў ахоўнікі, каб таксама мець уласную стрэ-

льбу, каб абараніць сябе. Гадоў трыццаць таму яна пахавала чалавека, які цяжка паміраў ад сухотаў, гадоў сорак таму ездзіла разам з ім пад Паўладар, на цаліну, хаваць адзінага сына, які, баронячы хлеб ад агню, загінуў маладым. Звыкла са сваёй доляю, якая і з гадамі не перастала апякаць нядою сэрца. Піліпаўна сціпла, з пастаянным жахам перад старшынёю калгаса і дурнаватым гарлапанам брыгадзірам будавала камунізм... дзесцяць гадоў, дваццаць, трыццаць, сорак... атрымліваючы ганаровыя граматы, дыпламы і па дваццаць рублёў прэміі штогод. Будавала б яго, слухаю-

Піліпаўны. Памяркоўна, тактоўна ўгаворвала бабулю ехаць дажываць свой век у Дом ветэранаў пад Оршу. Піліпаўна, на здзіўленне, нядоўга думала: пагадзілася.

— Трэба толькі сфатаграфавана, каб дакументы аформіць, — задаволена папярэдзіла старшыніха.

— Ай, дзетачка, ці ж я дабярэся ў Лепель, каб фатаграфавана? Хіба без здымкаў не возьмуць?

— Не. Інструкцыя. Вось што. Тут да цёткі Соні на выхадныя прыязджае з Віцебска дачнік. У яго ёсць фотаапарат. Я папрашу, няхай ён вас здыме.

— То й папрасі, то й добра. Я заплачу, — згадзілася Піліпаўна.

Георгій МАРЧУК

ХАОС

З нізкі апавяданняў

чы кіраўнікоў, і далей, ды нябачная старасць прыгнула да зямлі, высмактала сілы з рук і ног. Яна саромелася трохі сваіх маладзейшых сябровак: што вось, маўляў, атрымлівае пры новай рэформе семсот рублёў, жыве для сябе, купляе ў аўталаўцы цукеркі, вафлі, аднаго разу нават шакалад, а яны толькі хлеб, цукар і соль. Суседкі, аднак, не крыўдавалі, не зайздросцілі яе пакупкам. Пакуль бабы былі ў полі, на бураках, на сене, яна даглядала іхніх унукаў, не дазваляла, каб адны садзіліся ў лодку ды плылі на востраў. Не давала запальваць ля адрыв вогнішча. Павучала строга: «Не еш з нажа, злы будзеш».

Гэтая зіма далася ёй у знакі. Старая печ з дзірамі, наспех замазанымі глінаю, чадзіла. Кот, які выпіваў палову малака, якое прыносіла суседка, зусім абляніўся. Вылез нежак з-пад печы вялізны пацук, сеў сярод хаты на дзіравай падлозе і глядзіць, гідота, што тут можна з'есці. Піліпаўна і крыкнула на яго, і бульбінаю кінула,—усё сядзіць, нібы сват на вяселлі. Тады Піліпаўна штурхнула ката, які прыгрэўся ля коміна і драмаў: «Ідзі, лайдак ненажэрны, бачыш, вунь пацук вылез. З'еш яго!» Кот глянуў абьякава на пацука, як стрэлачнік услед цягніку, перажуліўся на другі бок і яшчэ штурхануў лапай нагу гаспадыні,—маўляў, не чапай яго, пасунься лепш. «Ах ты, пан зас...ні!»—не вытрымала Піліпаўна і пхнула ката нагой. Скочыў той на слон, але ж да пацука не рызыкнуў падсыці, залез на прыпечак.

Па вясне старшыня сельсавета, жанчына чуюла і прастая, праведала ўсіх адзіночых жанчын, а найбольш пасядзела ў

У суботу прыехалі на вішнёвых «Жыгулях» дачнікі. Піліпаўна апранула белую хустачку, у якой гадоў дзесцяць таму выбіралася да царквы, і берагам возера, каб нікога па дарозе не напаткаць, рушыла да гасцей. Усе ведалі, што Піліпаўну адпраўляюць у Дом ветэранаў. Жанкі супакойвалі: «Там будзе лепш. І дагляд добры, дактары пад бокам, і ўколы прыпішуць».

У вёсцы верылі, што толькі ўколы ратуюць хворага. Праз тыдзень Піліпаўне ўручылі на парозе яе хаты чатыры фотакарткі. Грошай малады чалавек не ўзяў. Піліпаўна ўзяла мужавы акулеры—сваіх не паспела загазаць і глянула на фота з нейкім нават хваляваннем у сэрцы: гадоў пяцьдзесят яна не фатаграфавалася.

— Не падманваецца? — запытала дачніка.—Гэта я?

— Вы, бабуля, вы! Падману быць не можа. Тэхніка. Вунь і хустачка ваша белая ў гарошкі,—добразычліва ўсміхнуўся дачнік.

Усё ж падумала: «Гэтае страшыдла ў маршчынах, з такім шырокім носам і вусамі пад ім і ёсць я? Госпадзі, сіла нябесная, што ты са мной утварыў... Няўжо?»

А ўголас, перавёўшы дух, сказала:

— Не... Нікуды я не паеду. Начорта адбіваць людзям ахвоту жыць. Цыфу ты... І як гэта дзеці мяне на вуліцы не палюхаюцца?.. Перадайце прадсядацелю, што Піліпаўна нікуды не паедзе. Буду тут паміраць,—і парвала фотакарткі. І ёй

як коні другія
лятуць з капыта —

па снежнаму полю,
зялёных лугах,
іржуць апантана
ў літоўскіх лясах.

Дамо ім дарогу —
хай хлопцы лятуць!
На Грунвальд і Воршу
іх трыбы завуць.

Яны маладыя,
ім ляцець і ляцець...
Нам, кося, за імі
ўжо не паспець.

Вярнемся з табою
да нашай вады.
Да старога карыта
плятуць капыты...

Косю мой, косю,
за намі ідуць —
напэўна, у Гродна
тыграма павязуць.

Як будуць вязці нас
па роднай мяжы —
каб людзі не чулі,
прашу, не іржы.

Косю мой, косю...

Воўк

[Просценькі верш
з дзеяслоўнай рыфмай]

Акно вечарэе. Каліна цаіце.
Хмара над хатай расце.

Ліпа трывожна шуміць,
Нехта пад ліпай стаіць.

Вочы гараць. Можна, ў хату пусціць!
Хай у кутку паляжыць!

Нехта шкрабецца паціху ў акно.
Пытаюся: «Хто!»

Шэпча: «Я — воўк. Пусці.
Холадна спаць у трысці».

Я хату яму адчыніў.
Старэнькі кажух пасцяліў.

Панюхаў кажух ён, сказаў:
«Пахне авечкай маёй».

Авечка была маладой —
не здужаў яе, не ўзяў».

Мы разам з ваўком ляглі
на харошай авечай зямлі.

І чуў я ўсю ноч праз сон:
па-чалавечаму плача ён.

..Світае акно. І каліна цаіце.
Воўк па дарозе ў пушчу брыдзе.

Белая птушка

«На Беларусі Бог жыўе...»
І хай сабе жыўе
У. КАРАТКЕВІЧ.

Абкарналі цябе, знявечылі,
Вотчына мая горкая...
Белая птушка
над тарфянікамі, пагоркамі
махае крыламі нявечнымі, —

крывінкай сцякае над Сожам,
тужліва клячоча над Бугам...
Белая птушка
ладкуе гняздо на Каложы —
ратуе сябе Святым Духам.

Махае крыламі і падае
на атручаныя сенажаці.
Белая птушка...
У неба вячэрняе згадкаю
Венера ўзышла, сказаці,

што, можа, і мы апошнія
на Богам зямлі праклятай...
Белай птушцы
калюча над роднаю пожняю,
балюча над роднаю хатай.

Фота А. МАЦЮША

раптам так вольна і прыемна зрэбілася на душы ад таго, што паспее развітацца з сяброўкамі, што будзе ляжаць тут, побач з мужам, на старых вясковых могілках. «Трэба дацягнуць да Вялікдня, каб на трэці дзень памерці»,—загадала сабе. Бог пачуў яе словы. За два тыдні да праваслаўнага свята завезлі Піліпаўну на падводзе ў пасялковую калгасную бальніцу. Яна памерла на другі дзень Вялікдня. Было сонечна. Чаромха, якая расла пад вокнамі яе палаты, зацвіла. Піліпаўна паспела ўбачыць веснавое хараво дрэва.

Роспач

Калі я прыйшоў на белы свет... мой дзед, застаўшыся пасля першай сусветнай вайны без хаты, узяў у банку пазыку і на пляцы прадзеда, які разам з казакмі ў мінулым стагоддзі бараніў брацоў-балгараў, збудаваў дом. Непісьменная бабуля выгадала маю маці, маіх дзядзькоў вывела ў людзі, наткала ручнікоў ды поцілак і дзецям, і ўнукам. У яе гародзе было мноства розных кветак, у хаце рос сапраўдны лімон, які пладаносіў, а на сотках яна вывела сваю самую смачную ў мястэчку бульбу, якую з ахвотай давала для разводу ўсім жадаючым... Адаім мой дзядзька ўсё жыццё капаў калодзежы, толькі ён быў галоўны спец, ведаў, дзе і як шукаць у зямлі гаючую, смачную ваду. Капаў там, дзе расло конскае шчаўе. Калі ж яго скруціў радыкуліт, вывучыўся новай прафесіі і хадзіў класці печы, якія ніколі не дымілі і служылі людзям доўгія гады. Другі дзядзька будаваў хаты, а ўзімку шыў чобаты. Маці мая адна без бацькі, з якім была ў разводзе, на свой страх і рызыку паставіла зруб новай хаты, завезла сталярку... Калі я прыйшоў, стрыечны брат ператварыў голае калгаснае поле ў чудаўны сад. Другі стрыечны брат, з мянушкаю Акадэмік, умеў рамантаваць прасы, швейныя машыны, пыласосы, тэлевізары, лодачныя матары, электрабрытвы, радыёлы і самалёт-кукурузнік, які аднойчы сапсаваўся і сеў на каморы за мястэчкам. Трэці стрыечны брат, як казалі, самы непучэвы ў родзе, некуды з'ехаў, без дазволу бацькоў, потым аб'явіўся каля Рэчыцы, бурны там свідравіны, шукаў нафту і знайшоў яе! Адаіная стрыечная сястра доўга «капціла» мазгі ў навуцы, пра яе нават пісалі японскія ды нямецкія газеты... Яна знайшла рашэнне нейкай там загадкавай тэарэмы, якая неабходна была пры карэкціроўцы арбіт спадарожнікаў ды касмічных станцый. Перад маім прыходам людзі насыпалі грэблю, а затым залілі асфальтам усю дарогу да раёна, правялі электрычнасць, збудавалі мост, трымалі сто дваццаць галоў жывёлы, дубілі і фарбавалі скуры, узялі на ўласным праекце прыгожую царкву ў пяць купалаў.

...Я прадаў старую, трухлявую дзедаву хату, прадаў зруб незавершанай мацерынай будоўлі, знасці кажух, засыпаў смеццем калодзеж, які выкапаў дзядзька, згубіў рашэнне тэарэмы, якое знайшла стрыечная сястра, не даглядаў брацтва сад, ніколі не фарбаваў драўляныя крыжы на магілах бабы, дзеда, маці, дзядзькоў, не наведваў могілкі ў другім горадзе, дзе пахаваны бацька, не навучыўся даць карову, казу, засольваць у бочцы гуркі, закатаваць памідоры, варыць вішнёвае варэнне. Я змяніў мноства прафесій, толкам ніводную не засвоіў, хадзіў заўсёды ў падручных, памочніках, карацей кажучы, шукаў, дзе лёгка і непрыкметна можна лайдчыць. Піў віно, гарэлку, ром, віскі, джын, спірт... Там, дзе піў, любіў біць пустыя бутэлькі. Падабаўся гук разбітага шкла. Не хадзіў да царквы, не збудаваў сабе дом, не ўзяў з сабой у сталіцу бабуліны ручнік, поцілку, і на сцяне ў пакоі інтэрната над маёй галавой не вісіць фота маці. Ляцяць гады, раяць пачынаць думаць пра вечнае, а я ні на чым не паспяваю засяродзіцца, да ўсяго абьякваю, і ад гэтага мне ўсё роўна не сорамна... і чаго я прыйшоў?

Вечар

Васьмідзесяцідзевяцігадовая маці прачынаецца першай. Ляжыць нерухома, не кліча на дапамогу дачку, «няхай якія лішнія паўгадзіны паспіць. Яна так за ўчарашні дзень намарылася». Саракашасцігадовая дачка праз сон чуе, што маці прачнулася, асцярожна і ціха пакідае ложка, каб не пабудзіць нелюбимага мужа, які апошнія чатыры гады ўзяў манеру прыставаць толькі ў гэты час — а сёмай гадзіне раніцы. Дачка ідзе ў пакой да маці, вітаецца і выцягвае з-пад старой жанчыны кляёнку, мокрыя пялёчкі, нясе ў ванную, вяртаецца, мые маці твар, шыю, рукі.

— Які дзень сягоння, дочанька? — пытаецца маці.

— Чацвер, мама.

— У цябе другая змена?

— Другая.

Устае муж. Крэчка, кашляе і гучна чыхае ў туалете. Яна ідзе на кухню, варыць мужу каву, наразае сыр, каўбасу, сама снедаць не застаецца, выбягае да магазіна, які адкрываецца а восьмай гадзіне, купляе кавалак мяса і хутка вяртаецца дахаты. Чалавека няма. Толькі запіска: «Забяры ў атэльэ з ремонту радыёпрыёмнік». Яна камечыць пісулку, кідае ў памыйнае вядро. Гатуе манную кашу, заварвае чай, зноў наразае сыр і каўбасу маці і сабе. Снедаюць паасобку. Маці—у ложку, дачка—на кухні. Успамінае, што скончылася бульба. Зноў апрагнае свэдар, ідзе да магазіна «Гародніна». Там бульбы няма. Раздражнё-

на вяртаецца дадому, дастае з запасаў апошнія паўкіло макаронаў. Маці чакае, нарэшце просіць дачку прынесці свежую пошту. Яна, жонка былога партыйнага кіраўніка, здавён чытае «Правду», «Звязду». Маці адзіная на ўвесь шматпавярховы панельны дом, хто яшчэ чытае беларускую газету. Дачка не едзе ліфтам, баіцца (ліфт часта псуецца), спускаецца і падымаецца пехатою. Задыхаецца. З сумам думае, што яшчэ год таму яна так не стамлялася, падымаючыся на свой чацвёрты паверх. Падае маці газеты, а сама п'е каву.

Тэлефон. Старэйшая дачка просіць дазволу прывезці на выхадныя двухгадовую ўнучку. Званок гэты перакуліў усе планы. Так хацелася вырвацца на гадзіну-другую адзіноты ў Батанічны сад. Адцвітаюць кветкі: апошні вартавы лета—цыкорый. Яна так любіць гэту пару пераходу да восені. Але ж што рабіць. Унучка—чуд прыроды, як кожнае малое дзіця, забірае рэшткі вольнага часу, але і цешыць душу. Зноў кліча маці. Просіць выключыць тэлевізар.

— Прыдуркі гэтыя Краўчук ды Ельцын, прыдуркі. Як можна ім сварыцца? Выключы, не магу на гэтую ганьбу глядзець!

Дачка ўспамінае раптам, што сёння ў домаўпраўленні выдаюць талоны.

Ідзе туды, стаіць гадзіну ў чарзе, нарэшце атрымлівае прасціну талонаў, па дарозе дахаты паспявае трохі атаварыць іх—купляе манку, рыс, цукар. Маці чакае. Дачка спяшаецца. Сустрэае аднакласніцу. «Ты звані. Як-небудзь сустрэнемся». Або ведаюць, што наўрад ці сустрэнуцца... Цяжкая пара нейкага павольнага адзінення на сустрэчы не пакідае ні часу, ні жадання. Маці чакае. Думае аб сваім, патэемным.

Сёння яна, нарэшце, усё раскажа сваёй любімай, працавітай, паслухмянай дачушцы. Старэйшая жыўе ў Петравадзку, «абрасла» ўнукамі, змагаецца з хваробаю — сахараным дыябетам. Маці разумее, што паміраць ёй дзевяццацца тут, у роднай старонцы, на руках у малодшай дачкі. Маці чакае. Дачка спяшаецца. Да работы застаецца гадзіна. Трэба яшчэ даварыць абед, абмыць маці, сабрацца на работу, забегчы ў атэльэ, купіць праязны білет. Маці, хаваючы слязу падзякі, назірае за ўвішнаю дачкою, і зноў вяртаецца да адных і тых жа думак. Сёння яна адкрываецца дачушцы, а то яшчэ памрэ раптоўна і забярэ тайну ў магілу. Усё. Знаёмы тралейбус, у якім можна трошкі расслабіцца. Пяць гадзін на рабоце ля камп'ютра ў цесным пакойчыку медстатыстыкі інстытута праблем Чарнобыля ляцяць хутка. За гэты час паспявае двойчы пазваніць дамоў, збегачы у аптэку насупраць і ў магазін—купіць тварогу і алей. Ад экрана камп'ютра перад вачыма доўга стаіць сінь. У тралейбусе інтэлігентны мужчына тактоўна навазваецца ў праважатыя. Ёй прыемна, што яна, схуднелая, стомле-

ная, без макіяжу на твары, можа некалькі гаў цікавіць. Ён запрашае ў тэатр, на выставу сучасных беларускіх мастакоў. «Божа! Як даўно яна не выбіралася ў тэатр, у кіно... Людзі яшчэ ходзяць на выставы... Не верыцца, што ёсць сучасныя беларускія мастакі...»

Не, яна не пакінула яму свой нумар тэлефона. Яшчэ нейкія амурыныя заяцанні? Крыў божа! Гэта звыш сіл. Маці чакае.

Пры святле настольнай лямпы цыруе шкарпэткі. Шукае хоць якую-небудзь работу для рук. Гэта так жахліва сядзець сіднем і толькі ўспамінаць, што зусім нядаўна магла пехатою аббегчы ўвесь мікрараён. Як адняліся ў яе ногі і дактары пасля года лячэння нарэшце прызналіся ў бяспілі і аформілі інваліднасць, папрасіла яна ў дачкі, каб прынесла ёй таблетак, каб напіцца і больш не прагнуцца. Дачка прыстыдзіла маці, абняла яе, заплакала.

Вечарэе. Муж ляжыць на канапе, глядзіць тэлевізар і рашае шахматную задачу. Ён беражэцца: два гады таму перанёс нескладаную аперацыю на нырцы. Аніякіх фізічных нагузаў. Нават хлеба сабе не адрэжа. Дачка пераступае парог кватэры і зноў знаёмы рытм, аднастайная мітусня. Корміць маці, мужа, прыбірае посуд, замочвае нанач у ваннай бялізну.

— Дачушка, пасядзі каля мяне,— просіць маці, калі заканчваецца апошняя навіны па тэлевізары. Дачка ідзе да маці і стомлена апускаецца на канапку насупраць. Ай не хочацца ісці ў свой пакой і класціся разам з нелюбимым мужам. Маці блізка да таго, каб адкрыць свой сакрэт, але ж нешта ў апошнія мінуты стрымлівае яе.

Што ж так пільна хавае ад дачкі маці? Даўно, сорак сем гадоў назад, калі зацяжарыла другі раз, надумала яна пазбавіцца ад дзіцяці. Лішні рот, гады галодныя, пасляваенныя, хопіць і аднаго дзіцяці. Дамовілася з акушэркаю, прыйшла ў бальніцу. Муж, якога найначай Бог накіраваў, датэрмінова прыехаў з камандзіроўкі і, уведаўшы ад суседкі, дзе ягоная жонка, прыбег у бальніцу, паспеў літаральна за некалькі хвілін да аборту выцягнуць сваю маладую, непучэвую жонку на вуліцу.

— Зробіш аборт—развядуся! Так і знай!—строга папярэдзіў ён яе тады.

І вось маці нясе гэтую сваю віну праз усё жыццё. Толькі і паспявае сказаць: «Даруй мне, дочанька, я... хацела ж». Нейкія пукчы ком сціскае горла, не дае дагаварыць. Дачка думае, што маці плача над сваёй горкаю доляю. І таму, спачуваючы ёй, не-не ды і заплача сама. Застаўшыся адна, маці каторы раз дае сабе слова, што заўтра адкрые тайну, зніме віну з сэрца. З надыходам цемры жыць ёй не хочацца. Аднак раніцаю іх абодвух будзяць сонечныя промні. Маці чакае, дачка спяшаецца на дапамогу. У светлы сонечны дзень менш думаецца пра цяжкасці, смерць. Ім хочацца жыць.

ЧАМУСЬЦІ перш-наперш прыгадваецца постаць гэтага чалавека. Ён выглядаў — асабліва з адлегласці — вышэйшым, чым быў у сапраўднасці. Трымаўся заўсёды з годнасцю і адначасова без ганарлівай лыкі. Асабліва ветліва яго сустракалі і адказвалі на ягонае прывітанне жанчыны. Толькі на парозе дома з'яўляўся Барыс Міхайлавіч Мікуліч, абавязкова зняўшы з галавы шапку (зімой — мехавую «піражком», а летам — брылясты светлы капялюш-канац'е), як гаспадыня ўжо звыкла цягнула яму руку і праменілася ласкавай усмешкай. І ён цалаваў руку і нешта гаварыў пацяху, ад чаго шчокі тае жанчыны ўспыхвалі добрым румянцам, а вочы блішчэлі ад радасці. Барыс ужо вітаўся з іншымі гасцямі.

Спачатку мне такія мацеры здаваліся трохі штучнымі, спецыяльна выпрацаванымі. Цалавалі ручкі ў дам тады «былія», «старарэжымныя», як мы казалі, людзі. І гэты ягоны нахіл галавы, па-свойму грацыёзны і пакорлівы, я для сябе называў «гусарскім». І Барысавы вочы, якія нібы толькі і чакалі, калі ж яны ўбачаць цябе, каб з табой прывітацца, загаварыць. І ўся ягоная постаць — ладная, зграбная, як і гарнітур на ім, пачынаючы з таго ж канац'е, што выглядала ўжо зусім «дарэвалюцыйна». Нешта было ў Барысе, што і раздражняла некаторых ягоных калег і супрацоўнікаў. Гэта я заўважаў.

І тлумачыў усё той жа «старарэжымнай» выхаванасцю, падкрэслена ветлівым абходжаннем, гэткай «інтэлігентскай», якой не надта захапляліся і якую нават асуджалі нашы тагачасныя пралетарскія літаратары. Ды яны яшчэ і наогул высмейвалі ў інтэлігенту той жа капялюш як «перажытак дробнабуржуазнага густу», а наконт гальштук спрачаліся, ці не дыскрэдытуе ён наогул савецкага чалавека, камсамольца, члена партыі.

Праўда, часам я думаў, што чапляюцца да Барыса за ягоную прыстойную выхаванасць з пачуцця зайздрасці. Бо і ў мастацкай прозе ён адразу заявіў пра сябе ўпэўнена і арыгінальна. Я не помню, каб першыя публікацыі твораў Б. Мікуліча мелі на сабе адбітак літаратурнага вучнёўства, не было ў яго і прыкрай для пісьменніка рэпутацыі «пачаткоўца».

Калі мы з ім пазнаёміліся бліжэй, я сказаў яму пра гэта. Пачуў у адказ нешта прыблізна такое: маўляў, сляды «пачатковых» практыкаванняў сапраўдны мастак павінен хаваць ад калег і ад публікі (ён падкрэслена вымаўляў не «чытаць», а «публікаваць»). Павінна быць прыроднае адчуванне таго, што такое «сапраўднае» ў мастацтве, і, дасягнуўшы таго «сапраўднага», літаратар можа выпраўляцца ў творчы шлях з горда ўзнятым чалом. Прасіцельская поза і прасіцельскі выраз на твары прыніжаюць годнасць нават прафесіі, якую ты абраў! І цябе самога асабліва.

«Гэта ж смеху варта: паэт, напрыклад, — і ён жа прасіцель!» — катэгарычна абвясчаў ён і рабіў ялейна-лісліваю грывасу, ссутульваўся, згінаў шыю. Я не мог утрымацца ад рогату, бо пазнаваў у гэтай жывой карыкатуры і некаторых маіх калег па выўленчым мастацтве. Але, не да твару мастаку прасіцельства!..

Ждаючы сказаць яму прыёмнае, я заўважыў, што ён добра ведае правільны прыгожай ветлівасці з жанчынамі. Нават пахартваў наконт гэтага. І пачуў ад Барыса гімн у славу каханна наогул, і ў славу Жанчыны (у ягонай інтанацыі чулася гэтая вялікая літаратура). Аказваецца, адным з ім-

пульсаў да літаратурнай працы для яго быў... Джэк Лондан. Якраз Марцін Ідэн у юнацкім узросце зрабіўся кумірам для Мікуліча. Чаму? Барыс сказаў, што на першых старонках рамана аўтар робіць важную заўвагу: «Ён, Марцін, заўсёды жыва адгукаўся на хараво...».

— Здаеш, Заір, гэта так добра — адгукацца на характара! У прыродзе, у чалавеку, у мастацтве... Я хлопцам, прачытаўшы гэта, скалануўся ад радаснага прадчування, што і мне захочацца выхаваць у сабе, калі яго няма ад прыроды, тае ж адчуванне. А мо я і ў дзяцінстве сам інтуітыўна таксама адгукаўся на прыгожае... Калі бачыў гронку рабіны пад белым снегам або першыя пра-

ЗГАДКІ

БАРЫСАВА ПОСТАЦЬ

лескі на праталінах у лесе... І той незвычайны бляск жаночых вачэй, які не выказаць словам. Бляск, якім свеціцца душа, накіраваная быць нам сяброўкай, каханай, маці, бабуляй. Усё, што змяшчае ў сабе жанчына, чытаецца ў яе позірку! Мабыць, гэта самае высокае хараво, якое я ведаю...

Я доўгі час успрымаў гэта інакш, чым Мікуліч, бо быў пад моцным уплывам уважліва прачытанай мною кнігі вядомага вучонага. Знаўцы псіхалогіі і фізіялогіі чалавечых палюў Ота Вайнінгера. Яна так і называлася «Пол і характар». Адтуль я засвоіў вельмі ўражліваю для юнака думку: жаючае цела з яго запатрабаваннямі дыктуюць яе паводзіны. Душа быццам ёй, жанчыне, нічога не падказвае. А творчай асобе, мастаку патрэбна спартанская воля і манаская чысціня ў намерах і роздумах! Вядома, юнацкі максімізм, выдаткі станаўлення, але з такімі маімі адносінамі да жанчыны Барыс Мікуліч прымірыцца не мог.

Помню, што ў час нашых з ім праходак па мінскіх завулках і вуліцах, якія яшчэ былі па-правінцыяльнаму мілымі ў засені бэзавага і чаромхавага хмызняку, голас гэтага віталіста гучаў то ўрачыста, то даверліва спавядальна, то прыцішана да шэпту. Мы кружылі з ім па Слонімскай, па Маскоўскай, па Бабруйскай трэкаце — ад колішняга брэсцкага вакзала да Віленскага. Неба за брэсцкім гарэла на захадзе сонца, а там, на Саборным пляцу, ужо вечарэла і мільгацелі ў цёмным блакіце першыя зоркі. І цяпер я лёгка прыгадваю тыя часы. І сутнасць Барысавых прамоў таксама.

— Каханне, браце Заір, гэта — хвароба, безумоўна. Ты тут не памыляешся. Але ж гэта — ці не самая лязбная для нас... Гаючая! Здатная песціць і акрыляць... Закаханы больш тонка адчувае хараво зялёнага лісця на дубе і зялёнага пуху на грудзях сініцы... Яму адкрываецца глыбіня блакітных адценняў неба і ў кветцы васілька. Ён чуе салаўіную песню і цвіркае вераб'я, быццам раней ніколі іх не чуў. Перад ягоным позіркам ціхапылліная Свіслач рухаецца ў сваіх звахах і месцах над ёю нібы паволі шукае месца над Мінскам, дзе б яму спыніцца на ноч... І ўсё гэта для закаханага — музыка і карціна жывога жыцця, якое абяцае яму радасць і шчасце. Нават прадчуванне ахвярнага лесу, які чкае або цябе, мужчыну, або

яе, не палохае нас, надае мужнасці і рашучасці. Пакуты каханна не прыніжаюць чалавека, Заір. Толькі гэтыя пакуты раскрываюць у ім запасы трываласці і надзей. Ды і ў таго, каго можна назваць «трэцім», у старонняга назіральніка, тыя пакуты закаханых абуджаюць спачуванне. А спачуванне — дабрадзейнае пачуццё...

Сёння мне здаецца, што такія прамовы вёў Мікуліч, калі мы гулялі недзе на Ляхаўцы пад настоеным водарам белага і ліловага бэзу. У яго разважаннях аб каханні чуліся ноты, запаленыя ў романтикаў, у прыватнасці, у песняра каханна Кнута Гэмсуна, але сутнасць была вынашана ім са-

мім у сваім сэрцы. Беспамылковая плынь яго мовы, уласцівая вельмі энергійным і перакананым у сваёй справядлівасці людзям, хвалявала мяне. Я здагадаўся, што сваімі спасылкамі на Ота Вайнінгера я толькі здэкляваў разбурэнне настрою суразмоўцы, пераканаўся ж яго — не змагу.

— Ты ж ведаеш у Пушкіна: «але і любоў—мелодыя!» Дык закаханы чуе ўсю паўнагучнасць і гармонію акордаў, што грываецца ў навальніцу на небе або ў шторм на моры... Што ліюцца разам са слязьмі пакрыўджанай душы або са смехам натуры, якая прадчувае шчасце. Гэта яшчэ нікім не даследавана навукова, гэта ўсё мы ўспрымаем на ўзроўні эмоцый і толькі шукаем у лагічных сілагізмах штосьці падобнае да таго, чым жывіцца каханні і кахаючы... Бывае, у нашым імкненні бліснуць і нежкі вызначыцца перад жанчынай, што прывабіла наш позірк і нашу сімпатыю, абуджаецца і нешта зратычнае. І ў ім адсутнічае пошласці! Вульгарная спрощанасць набываюць юрліваці чужая ёй. Гэтай чыстай праяве далікатнай зратычнасці... Нячысціц цёмнай забытанасці і лажадлівых спакус адступае перад такім светлым самаадчуваннем. Яно само ведае, тое самаадчуванне, якія словы і якім позіркам зарэз варта глядзець на Яе, каб не пакойдзіць, не абразіць нямой прапановай аднаго пола іншаму...

Запальваліся літары на Бабруйскай. Гудзеў паравоз недзе пад Козаравем. Рамізік нешта крыкнуў нам на рэгу Міхайлаўскай. Мы ішлі з ім у магнетычным полі мужчынскай гаворкі пра заветнае пачуццё. У ягонай прамове было штосьці такое, што расхіствала маю пачцінасць да меркаванняў пра «Пол і характар» вучонага мужа. Я верыў мастаку слова! Дух романтикі спрыяў гэтаму, бо ён перамагаў і скептыцызм, і гуліваю іронію, прызапашаную мною на пачатку нашай размовы.

Тады, помню, і Джэк Лондан уступіў у рэчышча маналога Б. Мікуліча. Я ведаў, што літаратурную працу ён пачынаў досыць рана, калі не памыляюся, гадоў пятнаццаці, яшчэ вучнем у Бабруйску. Відаць, нешта самае галоўнае ў ім было спадчыннае, ад бацькоў, якія «служылі богу Эскулапу», як ціха прамовіў Барыс. Было і выхаванае ім у сям'і фельчараў і правіраў, якія былі слыннымі ў Бабруйску як заўзятыя кніжнікі і чытачы часопісаў. Хлопцам адчуў-

цягу да літаратурнай творчасці Барыс. Мабыць, было ў яго ў юнацтве романтичнае здарэнне або прыгода, і Марцін Ідэн, на якога ён спаслаўся пры нашай размове, памагаў яму схваць за кніжным прыкладам нешта вельмі асабістае. Прынамсі, ён нагадаў мне, што герой Джэка Лондана (а ён — персанаж аўтабіяграфічны) бачыць дзяўчыну-паненку з блакітнымі вачыма і з капой залатых валасоў як узор харавата.

— Гэта так блізка беларускаму ўяўленню пра хараво дзяўчыны — блакітнае і залатое! — усклікнуў ён. — І Марцін Ідэн параўноўвае яе з бяжакла-залатой кветкай на тонкай сцяблінцы... Не, не, гэта не сентыментальны настрой, не

Заір АЗГУР

таннае замілаванне юнака. Гэта далучэнне да харавата!..

Калі я чытаў прозу Мікуліча, мне часта прыгадваліся тыя ягоныя разважання пра каханне і хараво пачуцця, здатнага разгарнуць у мужчыны крылы за плячыма. Праз прыгоды і вандравачні праносіць ягоны герой нешта дарагое яму, што замацавалася ў душы пасля сустрэчы з каханай. Гэта неабавязкова тлумачыцца аўтарам ці ягоным персанажам, але жыве і трымціць нават і ў падсвядомасці аднойчы зачараванага.

Проза Барыса Мікуліча сюжэтная, ён умела будзе інтрыгу, якая ўцягвае ў вір падзей даволі яскравыя характары. Калі дзея адбываецца ў сучасным свеце, пісьменнік назіральна і каларытна аднаўляе на старонках сваіх кніг рэаліі жывой рэчаіснасці. Мне асабіста вельмі дарага аповесць, створаная ў 1934 годзе, — «Дужасць». Вось дзе цябе захапляе прыгодніцкае жыццё героя! Ад слукціх хутароў і да Берліна — такая геаграфія вострых і напружаных падзей. Паслярэвалюцыйная пара з грамадзянскай вайной і забытанымі адносінамі паміж людзьмі, якія шукаюць праўду і сваё месца ў сацыяльных віхурах часу; Германія напярэдадні пераўтварэння яе ў фашысцкую дзяржаву, куды лёс закідавае аднаго з герояў, — такі фон па-жыццёваму пякучых перажыванняў галоўных персанажаў «Дужасці». Дарэчы, і сама назва аповесці сведчыць пра пэўную цікавасць Б. Мікуліча да праблемы «моцнага чалавека», які адчувае ў душы сілы, каб зрабіць сябе годнай і гордай асобай, каб заслужыць прызнанне суайчыннікаў.

Зразумела, гэта было ўспрынята пісьменнікам ад еўрапейскай філасофскай думкі, якая сцвярджала тады, што кожная чалавечая асоба прыходзіць у свет з пэўнай мэтай, з пэўным прызначэннем. У той жа час рэвалюцыйныя зрухі ў Расіі, станаўленне Германскага рэйха, крывіс у ЗША — тое, што вяло свет да другой сусветнай вайны, — нібы аспрэчвала гэты тэзіс. Чалавек — адзінка, падобная да дробненькай пясчынкі ў вірлівым акіяне, і набыла якасці асобы толькі ў натоўпе, у калоне на маршы, у баявым атрадзе на барыкадах, у палітычнай дэманстрацыі на вуліцы, у партыйных шарэнгах.

Як мастак, Б. Мікуліч адчуваў супярэчлівае імкненне вообразна адгукнуцца на гэтую праблематыку, захоўваючы вернасць рэалістычнаму адлюстраванню жыцця. Наконт гэтай супярэчлівасці мы з ім гаварылі даволі падрабязна. Калі я дзяліўся з ім сваімі ўражаннямі ад кнігі апавяданняў «Яхант», ад аповесці «Чорная вірня» ці «Дружба», Барыс згаджаўся, што і сапраўды нашаму пакаленню мастакоў выпала працаваць тады, калі ў творчасці і ў крытыцы пануе абвостраная сацыяльная ацэнка з'яў і асобы, класавы падыход да драматычных калізій у працэсе калектывізацыі вёскі, індустрыяльнай перабудовы эканомікі, патрыятычнага выхавання людзей перад пагрозай фашызму ў сусветным маштабе.

— Гэта таксама складана, як і паказ у літаратуры і ў мастацтве жанчыны, — сказаў мне аднойчы Барыс. — Хочацца апець яе хараво, замілаваць чытача або глядача той жа бяжакла-залатой кветкай на тонкай сцяблінцы, але ж вока пісьменніка або жывапісца бачыць у яе і мілья рабцінкі, і не зусім роўныя зубы... Як славіць прыгожае і не прыніжаць яго поўнай праўдай? Гэта ж датычыцца і спалучэння ідэйнай праўды з жыццёвай!..

Думку Б. Мікуліч развіваў, гаворачы пра сацыяльныя канфлікты, якія складаюць істотную дынаміку цяперашніх літаратурных сюжэтаў: «Газа, вядома, карысная рэч і добра гарыць, але яе не льюць у лампаду! Прыёмная і дарэчная рэч драўляная смала для абкурвання — ладан, але ж замест ладану нельга ўжываць не менш духмяны адкалон!» Барацьбіт за высокі ідэалі рэвалюцыйны можа быць і сквалным або зайздрослівым; пад сцягам жа Булак-Балаховіча можа апынуцца і вельмі далікатны інтэлігент — ці не так?.. Вось і вучышы ўсё жыццё перадаваць у словы асалоду ад слёз або нягоды ад уцех...

Суадносіны ідэальнага і існага ў мастацкім адбітку часу хвалявалі і хваляюць мастакоў. Магчыма, уважлівы чытач кнігі Б. Мікуліча адзначыць плённы творчы пошук гармоніі ў гэтых суадносінах, якім пазначаны, як мне здаецца, і ягоныя сучасныя творы, і гістарычныя старонкі прозы. Гартаць іх карысна і павучальна. У мастаку адчуваеш вельмі адукаваную і дапытлівую асобу.

І сапраўды Барыс Мікуліч здзіўляў далягладзі сваіх ведаў. Ён упэўнена разважаў пра прагматызм Мантэня і маральныя парадоксы Ніцшэ, пра абсяг творчай думкі Балзака і пакутлівае прымірэнне тыранаборства з чалавечнасцю ў абліччы Герцэна, пра глыбіні ленынскіх класавых ацэнак і пра эстэтычныя погляды Янкі Купалы.

Калі Барыс — малады і прыгожы — пазіраваў мне ў майбы майстэрні, я выслухаў проціму анекдотаў, баек, вусных навел. У прыватнасці, ён распаўваў мне пра тое, што славыты жывапісец Давід, які сваім пэндзлем славіў Напалеона, здолеў усё ж і выказаць на палатне сваё расчараванне ў вялікім куміры. Мастак пісаў адзін з апошніх партрэтаў Напалеона напярэдадні ягонага пахода ў Расію ў 1812 годзе. Бананарт паказаны ў сваім рабочым кабінце за важнымі дзяржаўнымі паперамі. Твар яго асветлены свечкай.

КОНКУРСЫ

«Надзея-92... 93... 95...»

Чаму свечкай? Каб паказаць каларытней святло і цені? Або дзеля таго, каб прыхаваць гэтую сытую ўсмішку на тлустым абліччы самазадаволеннага і саманадзеянага дыктатара, які пачувае сябе ўладаром ці не ўсёй Еўропы? Прынамсі, партрэт усё гэта перадае.

І як жа да яго паставіўся сам Банапарт? Пахваліў майстра за свечку, якая дагарае, бо ён, імператар, і сапраўды прэцье ў гонар велічы Францыі аж глыбока пасля поўначы... Схітраваў Банапарт альбо сказаў мастаку праўду? Не мог жа ён не бачыць сваёй фанабэрлівай сытасці ў святле агарка! Загадка...

Потым Мікуліч развіваў думку пра ўзаемаадносіны мастака і ўлады. Разумнік і дэлікатны чалавек, Барыс, мяркуючы па ўсім, рыхтаваўся да сустрач і гутарак з людзьмі. Ствараючы ягоні скульптурны партрэт, я адчуў гэта добра. І атрымаўся ён у мяне асобай усхваленай зместам гаворкі, з добрым напалам душы. Ва ўсякім разе, калі ў майстэрню заходзілі мае госці, пра партрэт Барыса Мікуліча яны першаперш гаварылі: «Партрэт Аляксандра Блок...» У нечым Мікуліч і сапраўды быў падобным да знакамітага расійскага пэста — у жыцці і на маім партрэце. Мэгчыма, тое падабенства і надало мне смеласці захоўваць партрэт — галава на квадратным брусе — і пасля арышту Барыса аж да сорока першага года. Разбурылі яго ўжо чужынцы з гітлераўскага вермахта, калі нішчылі маю майстэрню.

Ад Барыса Мікуліча я пачуў настойлівую парадку ўчытацца ў навуку Праспера Мерымэ «Венера Ільска», якая раней мне падабалася як белетрызаваная казачная гісторыя. У навуку аўтар вядзе аповяд пра тое, як цудоўная антычная бронзавая статуя, знойдзеная аматарам антыкварыятаў, раптам пачынае... умешвацца ў подла наладжанае вяцелле хцівага жаніха з даверлівай дзяўчынай. Не варты павагі жаніх аказваецца ў жалезных абдымках статуі. Фантастыка!

— А ці няма тут вялікага сімвалу? Высокае мастацтва Старажытнай Элады ў асобе гэтай Ільскай Венеры здатна папярэдзіць у рэальнасці маральнае злачынства і пакараць злыдня, — так патлумачыў мне сэнс навулы Мерымэ беларускі знаўца літаратурных сакрэтаў Мікуліч.

...Было гэта даўно. Гадоў, мабыць, пяцьдзесят пяць назад. Барыс Міхайлавіч знік з літаратурнага гарызонту разам з многімі ахвярамі незаконных жжоўска-берыеўскіх рэпрэсій у сярэдзіне 30-ых гадоў. Пра сваю лагерна-турэмную «Адысею» ён сам распавёў з такой узрушальнай шчырасцю і настолькі па-мастацку, па-пісьменніцку тонка, што я не магу без слёз чытаць ягоную «Аповесць для сябе». Старонкі дзённіка ў ёй перапляліся з мемуарнымі і з іх паўстае светлы і пакутніцкі вобраз самога гэтага надзвычай прывабнага і таленавітага чалавека.

Пазбаўлены волі, калі яму споўнілася 24 гады, ён не сказаў усяго, на што былі нацэлены ягоны дэспітэлівы розум і мастацкае светаадчуванне, але і ў напісаным і выдадзеным захоўваецца каштоўны вопыт творчага асэнсавання ў літаратуры вельмі складанай рэчаіснасці з яе забытымі і супярэчлівымі сюжэтамі і лёсам.

Постаць Барыса Мікуліча — з незабыўных. Яна не згубіцца і ў гістарычнай адлегласці, бо адбітак яе на ягоных працаўтворных творах яскравы. Адбітак кранальна змястоўнай — глыбока чалавечнай асобы Барыса Мікуліча. Я меў гонар быць блізка з ім знаёмым.

Адбыўся конкурс. Конкурс юных талентаў. Яны не пераадольвалі метры, не штурмавалі перашкоды, не змагаліся за секунды. І ўвогуле, нічога паспартыўнаму сенсацыйнага і выбуховага не здарылася, калі не лічыць адной акалічнасці: спаборнічалі паміж сабою людзі XXI стагоддзя, жыхары вольнай і шчасливай Беларусі. Спаборнічалі ў шчырасці, характэ і гарманічнасці душ і пачуццяў. Натхніў іх на гэта вечна юны, трапяткі і мужны, цнатлівы і адкрыты Максім Багдановіч. Яму быў прысвечаны гэты конкурс, названы «Надзея-92», які быў праведзены ў старажытнай Гародні намагаючыся мясцовых уладаў і абласнога аддзялення Беларускага фонду культуры.

Творчае аблічча пэста паўстала ў гуках інструментальных п'ес, у рамансах і песнях на ягоныя вершы і рабіла такою яснаю і асязальнаю ідэю непарыўнасці культуры, пераёмнасці духоўнай спадчыны. Радасна было бачыць, якая шчодрая на таленты наша зямля.

Каля 40 юных кампазітараў большасць з якіх выступілі і ў ролі выканаўцаў сваіх твораў, удзельнічалі ў гэтым свяце. Большасць з іх была добра падрыхтаваная, і немагчыма было падзяліць удзельнікаў на цэнтр і перыферыю. На роўных выгледзілі навучэнцы школ Гародні, Брэста, Барысава, Ваўкавыска, Свіслачы, музычных вучылішчаў Мінска, Ліды, Гародні. Шчырае дзякуй тым настаўнікам і кіраўнікам, якія ў неспакойны, няпэўны час надаюць столькі ўвагі будучыні нашага адраджэння. Шчырымі рупліўцамі на гэтай ніве паказалі сябе Кім Цесакоў, Віталь Радзіёнаў, Валерый Карэніцаў, Міхаіл Васюкоў, Ірына Морых, дырэктар Лідскага музычнага вучылішча Мар'ян Баяровіч, Надзея Трухановіч з абласнога фонду культуры і Валянціна

Мядзведзева з упраўлення культуры аблвыканкома.

Журы назвала пераможцаў, тых, хто сёння выглядае больш стала і прафесійна, і выказала ўпэўненасць, што конкурс «Надзея-92» увайдзе ў біяграфіі вядомых у блізкай будучыні кампазітараў ды выканаўцаў. — увайдзе як першае паспяховае прафесійнае выпрабаванне.

А на заканчэнне быў канцэрт, у якім прагучалі найбольш яркія творы лаўрэатаў і ўдзельнікаў конкурсу. Запамінім імяны: Славамір Заранок, Алена Андрэяш і Цімур Шчарбакоў з Музычнага ліцея пры Беларускай акадэміі музыкі; Валерыя Янкоўская з Ваўкавыска, Дзінара Мазітава з Ліды, Сяргей Ярылін і Аляксандра Данышава з Гародні, Расціслаў Крымер і Аксана Амяльчук з Брэста, Таіса Халанова і Ніна Сінякова з Мінска, Насця Рамазуская з мястэчка Свіслач. Ізноў перад слухачамі пераканальна паўставаў вобраз Максіма ў рамансах на ягоныя вершы розных па ўзросце, жыццёвым і прафесійным вопыце, але такіх шчодрых і глыбокіх не па гадах, юных кампазітараў: Ніны Ролік і Яўгена Ларыёнава з Ліды, Наталлі Ціханавай з Барысава, Іны Тарнаўскай з мястэчка Свіслач, Кацярыны Баркацінай з Мінска, Алены Борнік з Ваўкавыска.

Свята скончылася. Засталася трывога. Што нам трэба рабіць, каб не задзмыць нездарок першы творчы агеньчык, не астудзіць юную душу, раскрыць яе прыроднае характэ, зберагчы творчы патэнцыял нацыі? Дзіцячы садкі й музычныя школы хутка могуць зрабіцца не па кішэні многім з бацькоў, асабліва ў глыбінцы, а менавіта ж там прырода надзіва шчодрая на таленты. Сапраўдных настаўнікаў не хапае, а колькасць навучэнцаў па кам-

Дыпломы лаўрэатам «Надзея-92» уручае намеснік старшыні абласнога аддзялення фонду культуры Н. ТРУХАНОВІЧ.

Раманс пераможцы конкурсу С. ЗАРАНКА (ва фартапіна) выконвае А. КАЗАНЦАВА.

Фота У. ВІДЗЕРКІ.

пазіцыі скарачаецца. Агульнае становішча культуры не спрыяе прытоку ў яе неабходнай колькасці сапраўды таленавітых людзей.

Я веру, што будзе конкурс «Надзея-93... 94... 95...», і заўсёды будзе надзея. Але рэчаіснасцю яна зробіцца толькі тады, калі дзяржава захаве за сабою абавязак па выхаванні юных талентаў.

У рэшце рэшт, у здзейснай магчымасці рэалізаваць творчы патэнцыял таленавітай моладзі — адпущэнне грахоў нашых і апраўданне нашага існавання перад будучыняй нацыі. Няхай жа здзейсніцца мары Максіма Багдановіча пра шчаслівую долю Беларусі.

Віктар ВОЙЦІК,
старшыня журы конкурсу.
Фота У. ВІДЗЕРКІ.

НАРОДНЫЯ МАЙСТРЫ

ВЫЛЕПІЎ ГАРШЧОК — ШТО ПЕСНЮ ПРАСПЯВАЎ

У Андрэя Нічыпаравіча Кісяля, спадчыннага ганчара з вёскі Гародня, прыветлівы, добразычлівы твар шырага чалавека. Вось ён бярэ камячок гліны, кладзе яго на ганчарны круг, рукі майстра рухаюцца лёгка, упэўнена, і толькі па засяроджанасці позірку можна здагадацца аб складанасці працы, — некалькі хвілін, — і з камячка гліны вырастае зграбны, вытанчаны сілуэт акруглага гаршка. Вочы ганчара шчасліва ўсміхаюцца. Вылепіў гаршчок — што песню праспяваў.

— Мабыць, любіце сваю працу? — пытаюся ў Андрэя Нічыпаравіча.

— А як жа, — адказвае майстар, — з ёю і жыць вессялей, хоць і клопату шмат. Майстэрні няма, вымушаны працаваць у хаце.

Сапраўды, жыллё ператворана ў майстэрню: ва ўсіх пакоях да бзлек столі прымацаваны паліцы, на якіх сушацца вырабы, прасушаныя ахайненька складзены ў адным з куточкаў.

— Жонка хоць і рупіць, што праз гаршкі ніколі парадку ў хаце не дабіцца, — працягвае гаспадар, — але нічога, сама ж і дапамагае.

Па сведчанні майстра, на працягу дня ён, у сярэднім,

выточвае 30—40 вырабаў: пару дзён працуе за ганчарным кругам, пару — займаецца іншай працай; абпальвае вырабы ў горане, размешчаным у канцы агарода, тры разы на год (горан умяшчае 350—400 адзінак); свінец для паліва здабывае са старых акумулятараў; збівае кераміку сам — развозіць пад Столін, Пінск.

— Праз тое, што займаюся гандлем, — адзначае Андрэй Нічыпаравіч, — мяне жонка іншы раз цыганом празывае, — і, цяжка ўздыхнуўшы, дадае. — Сумна, што дзеці авалодаць майстэрствам не хочуць. Не паважае моладзь працу ганчара, ці гаршчэніка, як у нас кажуць, бо сродкі для жыцця лягчэй здабыць на якой іншай працы, а ў ганчароў клопату шмат.

Сапраўды, клопату шмат: амаль першабытны спосаб нарыхтоўкі гліны, адсутнасць асобных майстэрняў, цяжасці ў пытаннях прыгатавання паліва, збыту прадукцыі.

Андрэй Нічыпаравіч памятае розныя часы. Значна скараціўся промысел пасля вайны. Спробы майстроў аб'яднацца ў 1961 годзе ў арцель, спробы Пінскай фабрыкі мастацкіх вырабаў двойчы, у 60-х і 80-х гадах, наладзіць сувязі з гарад-

нянскімі ганчарамі засталіся без належных вынікаў.

Сёння лёс промыслу ў Гародні не можа не хваляваць. Наведваюцца да ганчароў даследчыкі, з'яўляюцца кераміка на выставках, набываюць яе музеі, але аб змястоўнай дапамозе ў развіцці промыслу застаецца толькі марыць. Пакуль што жыць самабытнае рамяство, але жыве яно ў складаных умовах, і паўстае ў гэтым жыцці балючая праблема выжывання.

Вядома, што беларуская кераміка выраблялася ў Гародні, старажытным паселішчы Пінскага Палесся, яшчэ ў сярэднявеччы. Гэтым спрыяла наяўнасць вакол паселішча буйнейшых у Беларусі залежаў высокагатуновых тугаплаўкіх каалінавых глін. Традыцыйны вытворчасці не перарываліся і ў наступных стагоддзях. У канцы XIX — пач. XX ст. Гародня — адзін з буйнейшых ганчарных цэнт-

раў на Беларусі. У 20—30-х гадах XX стагоддзя тут працавала 500 ганчароў.

Даследчыкі народных промыслаў аднадушна адзначаюць арыгінальнасць, дасканаласць, традыцыйнасць форм і дэкару гарадзянскай керамікі пачатку XX ст. Мастацтвазнаўца Я. Сахута трапна параўноўвае яе з антычным посудам, аналогіі прасочваюцца ў характары мацавання вушак, у даскарналасці форм вырабаў. Выразныя мастацкія формы падкрэсліваліся дэкорам з чырвонай жалезістай гліны.

З канца 30-х гадоў XX ст. беларуская кераміка пачаў выцясяцца глазураваны посуд. Паступова знік ангобны роспіс. Формы вырабаў значна здрабнелі, але ў цэлым рамяство застаецца традыцыйным.

Зараз у Гародні працуе каля дзесятка майстроў: Кісель Андрэй Нічыпаравіч (1928 г. н.), Мацук Адам Рыгоравіч (1929), Гмыр Сцяпан Дарафеевіч (1928), Шэлест Арсень Васільевіч (1936), Мірановіч Мікалай Ермалаевіч, Вячорка Аляксандр Паўлавіч (1923), Палешка Мікалай Андрэевіч (1927) і іншыя. Вырабляюць ганчары гаршкі трох гатунаў, збанкі (глычкі), міскі, вазоннікі, на заказ — глянкі (бункі), дробны дэкаратыўны посуд.

Хочацца спадзявацца, што Гародню ў будучым не напаткае лёс загінуўшых мастацкіх цэнтраў, што знойдуцца ў Беларусі дзяржавы сілы, якія нададуць гэтай самабытнаму ганчарнаму цэнтру Палесся новае жыццё.

У. ШАСТАВЕЦ.

Галіна ТВАРАНОВІЧ

МАЛЕННЕ НАД АЙЧЫНАЙ

Да 100-годдзя
хрысціянства ў Беларусі

Аблаленая і перасохлая
у ілжывай бясконцасці
тлумнага дня
зацята шукаю адзінае месца,
дзе яшчэ можна жывою вадою
душу наталіць —
імінуся ў засень Крыжа.

Троіца.

Духаў дзень

15 чэрвені 1992. Менск

Святочная
Дуга завету Божэга
услед магутнае залеве
па надвечорка чыстым ззянні
пра моц і вернасць Слова
напомінь паспяшае тым,

ВІНШУЕМ!

Міколу ЧАРНЯЎСКАМУ — 50

Заўтра спаўняецца 50 гадоў пазту Міколу Чарняўскаму. Віншуем Міколу Мікалаевіча з поўднем веку, зычым яму далейшых творчых поспехаў!

З любоўю да дзяцей

Нас парадніў універсітэт.

А яшчэ — паэзія.

У студэнцкія гады жылі ў адным інтэрнаце, у адным пакоі. Жылі беднавата, але весела. І пісалі вершы. Дабудылі да скупой стыпендыі рубель-другі ганарару — на хлеб і ліверную каўбасу. Па часе бачыцца ўсе ў ружовым святле. І цяпер жартуем, бывае, што ласаваліся тады і панскім далікатэсам — зачынай. Міколаў бацька-пастух неак упалаўляў зайца і перадаў яго ў горад сыну. Елі ўсім вялікім пакоем, чалавек дзясц, не меней. Наесціся не наеліся, вядома, але на ўсе жыццё застаўся добры ўспамін.

Мікола рана асіраў і спазнаў, як гэта цяжка — жыць без маці. Вучыўся ў школе і дэпамагаў бацьку, быў у яго за падпаска. Тады ж, сам-насам з прыродай, і склаліся першыя паэтычныя радкі аб прыгажосці тых мясцін, дзе нарадзіўся і рос. Бацькаўшчына для кожнага з нас не толькі малюнічы кут, дзе можна адпачыць, але і крыніца натхнення. З усіх рэк самая дарагая для мяне Нёман, для Міколы — Сож.

Сустрэча з ім — Як абнаўленне,
І я шапчу:
— Часцей трывож
Маё ўяўленне
І натхненне,
Маё сумленне,
Родны Сом!

Яны невыпадкова пастаўлены побач тут, у спавадальнай страфе, два словы — сумленне і натхненне.

Гэта тая маральная аснова, на якой трымаецца жыццё і творчасць М. Чарняўскага як чалавека і як паэта.

Менавіта паэзія прывяла вясковага хлопца ва універсітэт, на філфак. Зноў вучыўся і працаваў — у рэдакцыях дзіцячых газет, на радыё. Раней за нас, сваіх сяброў-паэтаў, дэбютаваў кніжачкай вершаў і казак для дзяцей. А цяпер на яго творчым рахунку звыш дваццаці зборнікаў паэзіі і прозы. Есць рэчы сур'езныя, балюча-надзённыя, з экскурсам у блізкую і далёкую нашу гісторыю. Есць вясёлыя, сатырычныя і гумарыстычныя, як бы знутры падсвечаныя мяккай аўтарскай усмешкай. Байкі і гумарэскі часта друкуюцца ў «Вожыку», увайшлі ў рэпертуар мастацкай семадзейнасці і гукаць з эстрады.

Мікола Чарняўскі не раз ушаноўваўся як лаўрэат рэспубліканскіх конкурсаў на лепшы твор для дзяцей і юнацтва. Яго героі вучацца і працуюць, весела адпачываюць, робяць усё, каб збыліся іх зямныя мары і касмічныя сны. Дзеці — розныя. Пэнт не лае і не павучае сваіх адмоўных герояў, а ставіць дакладны дыягназ «хваробы» — лянота, хітрасць, хлусня — і лечыць смехам. Гэта дзейснае лякарства, і яно вельмі дэпамагае такім «хворым».

Многія вершы кампазіцыйна выстраены як загадкі. Звычайна сюжэтныя, яны з цікавасцю чытаюцца, патрабуюць увагі, ведаў і кем-

хто шчыра ждзэ, нібы з каўчэга Ной адданы. знямогі морак змогшы, у сіл таемнасных ратунку — на беларускае гаротнае зямельцы, шпышынавым адзначанай і кветам і цярном...

О, Госпадзе,
Ісусе Хрысце!
Абарані Сябе Самога
ў нашае няўдзячнае хадзе.
Спустошанай раллі
не дай загінуць.
Веры ратавальнаю расой
Аддзях няўдзячных,
Міласэрны Божа!
Амінь.

Зрушацца няўмольныя пласты,
зліюцца вымярэнні ў адно.
Часу незваротная хада
навярэджанай душы саступіць,
як дашлецца раптам
прамень адтульнае ўвагі,
Покрыва ўцехі мудрае —
ласкавай лістаномы Вечнасці.

Паперад спраўджаных надзей,
святочных уваходзін —
самлелы рух крыла,
каскрозь працягата журбой.

Нябёсаў зычны, ветлы бераг
лунае па-над чалавечаю сцязёй.

Напругу
размяркоўвае па часе
спружына лёсу.
Разгорнутаю кропкай
ірэцца за парог
чалавечага абсягу.
Заўсягды!!
Паслухайма:
На Пярэспе і Нямізе
званы змякчаюць
рух накіравання.

У храме

Свячы гарачую слязу,
духмяны жар васковы;
і жар вільготны пацупца
прыкмецаць чуйныя анёлы.
І долу ані кроплі не падзе
са шчырага твайго памкнення —
твае ўзнёслае душы малення.

Стыхія слова, колеру і гуку
ў нябачнае імкліваці
над кожнаю душой віхурныць,
шукнае уваходу, каб натхнення
іскрынка творчая зазьяла
ва ўсякай Божэе істоце.

Кожны. Усе.
Мы — тайна.
Збалелая тайна
зямлі і нябёс.

Зямля

Апякуць анёлы калыску
Бацькоўскіх надзей і трывог.
Вялікаснай міласцю
дбайна агледжаны
лапкі Сусвету.
Хрыстовай крывёю асвечаны
у зорную Існасць парог.

О вы,
лагодныя пакутнікі,
ласкавыя самотнікі.
Вы — абраныя,
чый сталы дах —
нябёсы раскінутыя.
Чый светлы лёс —
з Хрыстом сумоўе.
О вы,
шчаслівыя пакутнікі-самотнікі,
не пакідайце тут астужаных,
насуперак
спрадвечнаму каменню
пад нашаю рукою.

ных, а сам быў скупы на ўвагу і дабрыву.

Спраўдныя сябры не крычаць на людзях пра сваю любоў. Але яны пастаянныя ў вернасці, заўсёды побач з табой — і ў радасці, і ў горы. Добра ведала і любіла Міколу мая маці. З усмешкай сустракала яшчэ летась, зімуючы на гарадской кватэры. І ён прыехаў у вёску, каб развітацца з ёй, сказаў цёплыя словы за жалобным сталом. Шкадую, што сам я не пастаяў над магіламі самых дарагіх для сябра людзей — яго бацькоў.

У Міколавым пакоі, на кніжнай паліцы, адзін партрэт — бацькаў. Матчынай фоткі не захавалася. А бацька кожны дзень глядзіць на сына, нібы пытаецца: «Ці ўспамінаеш, сыноч, мяне і маці?» Вершы — сведкі: Мікола не забывае ні бацькоў, ні аднавяскоўцаў-хлеббаробаў. І сваю працу параўноўвае з працай хлеббароба. Хлеб жытні і хлеб духоўны, бадай, самыя вялікія каштоўнасці ў жыцці. І яно адказнае, гэта права раўняцца на хлеббароба, раўняцца без скард на розныя неспрыяльныя жыццёвыя абставіны. Таму і прышоў пэнт да высновы: «там колас важкі вырастае, дзе гнаў з душою баразну». Аглядаючыся назад, на пройзены шлях, знаходзіць агрэхі і на сваім рабочым полі. Не баіцца сказаць пра іх, і ў гэтым шчырым прызнанні — зарука таго, што надалей пастараецца гнаць з душою баразну.

Вось так і жыве ён — з любоўю да дзяцей у сэрцы.

У вершы, прысвечаным сябру, я сказаў, што бацькі завяшчалі яму адзіны скарб — свае непражытыя гады. А заканчваецца верш радкамі:

Будзе шчасце ў дом
прыносіць ружы,
Будзе смутак воранам
кружыць,
Ды з вялікім дарам гэтым,
дружа,
Доўга будзеш ты на свеце
жыць.
Няхай жа так і будзе!

Здароўя табе, дарагі
дружа, новых творчых
здум і здзяйсненняў.

Мікола МАЛЯУКА.

Імя, адлітае ў бронзе

Да 275-годдзя
з дня нараджэння
архіепіскапа
Георгія КАНІСКАГА

Апошнім часам аднаўляюцца старажытныя будынкі-помнікі ў Магілёве. Абудаваны сабор Трох Свяціцеляў, ідзе рэстаўрацыя Мікалаеўскага кляштара, нацэла Святога Станіслава, грамадзянскіх будынкаў старога Магілёва, распачалася праца па адбудове ратушы. Разам з вяртаннем старажытнага выгляду горада вяртаюцца і слаўныя імёны. Сярод іх — імя выдатнага дзеяча ўсходнеславянскай культуры архіепіскапа Георгія Каніскага.

Нарадзіўся ён 20 лістапада 1717 года, належыць да шляхецкага роду, бацька быў нежыным бурмістрам. Ва ўзросце 11 год бацькі аддалі яго для атрымання адукацыі ў Кіева-Магілянскую акадэмію. Пятнаццаць год Каніскі старанна займаўся і паказаў выдатныя поспехі ў багаслоўскіх навук, філасофіі, красамоўстве, гісторыі, літаратуры, фізіцы, мовах — лацінскай, польскай, грэчаскай, нямецкай і ўкраінскай.

Бліскуча закончыўшы курс навучання, Каніскі вырашыў прысвяціць сябе навучы і прыняў манаства, атрымаўшы імя Георгія (пры хросце Рыгор).

У ліку лепшых выпускнікоў Каніскі папаўняе выкладчыцкі састав акадэміі. З 1745 г. ён становіцца за прафесарскую кафедру і чытае ўласны курс паэтыкі. Піша вершы і п'есы. Асабліва вядома была ягоная трагікамедыя «Воскресение мёртвых...» Яна была пастаўлена ў акадэміі намаганнямі навучэнцаў. Выкладае на працягу чатырох год па ўласным распрацаваным курсе філасофію.

У 1755 г. Г. Каніскі становіцца архіепіскапам і пераязджае ў Магілёў. Тут ён апынуўся ў цэнтры палітычнай і рэлігійнай барацьбы. Пражыў Каніскі ў Магілёве 40 гадоў.

Г. Каніскі напісаў кнігі «Историческое извештние о епархии Могилевской», «Правд и свободы жителюм Короны Польской и Великого княжества Литовского, исповедующим греко-восточную религию», курс паэтыкі, філасофскія працы на лацінскай мове, казанні, прамовы. Збор творцаў Г. Каніскага ў двух тамах вышаў у Пецярбурзе ў 1835 г.

Г. Каніскі быў прыхільнікам асветы. У Магілёве ён заснаваў (у сваім доме) друкарню, праваслаўныя пачатковыя школы, семінарыю, якая існавала да 1917 г. Пісаў для іх праграмы, падручнікі.

Памёр Каніскі ў Магілёве 13 лютага 1795 г. Быў пахаваны ў Кафедральнай Спаскай царкве, якая была знішчана ў канцы 40-х гадоў. Разам з ёй знішчана і магіла...

Пад кіраўніцтвам архіепіскапа дойдлі Іаган Глаўбіц пабудоваў у Магілёве шэраг будынкаў, большая частка якіх не збераглася. Да сённяшніх дзён аздоба горада з'яўляецца Палац архіерэя, палац Г. Каніскага, які з'яўляецца своеасаблівым помнікам асветніку. У гэтым помніку архітэктуры XVIII ст. пабудаваным у стылі беларускага барока, будзе размешчаны музей гісторыі Магілёва. Плануецца аднавіць палацавы ансамбль, адрэстаўраваць фасад і інтэр'ер у стылі XVIII ст.

12 снежня ў Магілёве адзначаўся дзень памяці Георгія Каніскага, і менавіта на гэтым палацы была ўрачыста адкрыта памятная дошка. На адкрыцці дошкі (аўтар скульптар К. Аляксееў) выступілі прадстаўнікі гарадскіх улад, грамадскасці, архіепіскап Магілёўска-Мсціслаўскі Максім, які асвяціў дошку, а тансама аўтар гэтых радкоў.

Працягам дня памяці стаў вечар-канцэрт у памяшканні тэатра.

Музеям гісторыі горада і епархіяй плануецца ў лютым правядзенне навуковай канферэнцыі па спадчыне Г. Каніскага, гарвышанкам збіраецца назваць ягоным імем адну з вуліц горада.

Ігар ПУШКІН,
дырэктар музея гісторыі Магілёва,
Фота А. ЛІЦІНА.

ПРЭМ'ЕРЫ

Два балеты за адзін вечар

Сцэна са спектакля «Штраузіяна».

Прэм'ерай парадаваў глядачоў Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі. Ён паказаў два аднаактныя балеты — «Штраузіяна» і «Іспанскі дывертысмент». «Штраузіяна» — спектакль на музыку вялікага кампазітара ў хараграфіі знакамітага балетмайстра В. Бурмейстэра — пастаўлены ў Мін-

ску Наталлія Васкрасенскай, а «Іспанскі дывертысмент» — балетмайстрам Нінай Дз'ячэнкай. Цудоўныя наскормы да спектакля створаны Кацярынай Булганкавай і Людмілай Ганчаровай.

Фота Аркадзія НІКАЛАЕВА, БЕЛІНФАРМ.

МУЗЫКА

«Бог сярод нас»

Не так даўно «ЛІМ» пісаў пра мінскую ванальную групу «Камерата». Час ідзе і, на шчасце, сёе-тое ў жыцці мяняецца да лепшага. Так і з «Камератай»: вырашыліся пэўныя пытанні з апаратурай, з афармленнем праграм. «Мы навучыліся працаваць самі. У нас з'явіліся дзелавыя і творчыя сувязі, магчымасці ўвабляць свае складаныя творчыя практыкі, — кажа кіраўнік ансамбля А. Шыкуноў. Новая работа «Камерата», як заўжды, здзіўляе нечаканым паваротам у творчым развіцці ансамбля. Гэта — мастэрыя «Бог

сярод нас» (музыку напісаў А. Шыкуноў, тэксты са «Старога завету»). Тут «Камерата» працягвае пошукі ў сферы гуку: арыянальныя вакалы групы спалучаюцца з аркестравай партытурай, якую перадаюць на камп'ютэрах І. Цвяткова і В. Раічык. Прэм'ера праграмы плануецца на канец лютага. Творчыя магчымасці «Камераты» зацікавілі вядомага маскоўскага кампазітара і арганіста А. Янчанку. Ён запрасіў групу ўдзельнічаць у яго аўтарскіх канцэртах у Кішыніве ды Маскве.

З евангелічным хорам

На праваслаўным каледжы завіталі да нас госці з ФРГ, евангелічны хор «Кантарай» (г. Вецлар) пад кіраўніцтвам Ехіма Астхорна ды салісты. Разам з Віцебскім маладзёжным хорам ды Дзяржаўным камерным аркестрам Беларусі госці падрыхтавалі «Каледную араторыю» І.С. Баха і выканалі яе 7 студзеня ў Акадэмічным тэатры імя Я. Коласа, а назаўтра — у Полацкай Сафіі. Такім чынам пачатак новага года музыканты сустралі ў напружанай працы, бо складаны ёмісты твор (амаль без скарачэнняў — 2 гадзіны гучання) з удзелам каля 150 выканаўцаў трэ было добра адрэпацыраваць, і рабілася гэта ў Мінску.

Чаму ж не ў сталічнай філармоніі адбылася і прэм'ера? Таму, што спонсары для гэтай акцыі знайшліся ў Віцебску. Яны далі сродкі на правядзенне канцэрта, уладкавалі гасцей. «Каледная араторыя» мела поспех і ў віцеблян, і ў беларускіх аркестрантаў, якія сплчатку скептычна паставіліся да кампаніі аматараў, але, пачувшы чыстыя спевы, дзівоснае гранне трубачоў, захапілі і не маглі даць веры, што ўсё гэта — інжынеры ды настаўнікі, дантысты ды пенсіянеры, якія ў вольны час дасягнулі такой высокай культуры выканання, дамагліся сапраўдных мастацкіх вынікаў.

ТЭАТР

Сантыметры да цуду

9 студзеня ў Акадэмічным тэатры імя Янікі Купалы надарылася замена спектакля: лясам, прамыслам самога мастацтва альбо яким нечуваным цудам на вялікую сцэну трапіў «Гаральд і Мод» К. Хігінса і Ж.К. Кар'ера, дзе галоўныя ролі выконвалі Стэфанія Станюта і Ігар Дзянісаў (ён працуе напераменні з Віктарам Манаевым). Шараговы факт мог бы зрабіцца падставай для аднаўлення старога і, скажу па шчырасці, пэўна адыграннага спектакля. Якім нечаканым падаўся ён пасярод новай прас-

торы, — калі анцэры мунсілі прыстасоўвацца да новых абставін, у нечым мяняючы мізансцэны, абдыгрываючы, абжываючы «лішнія» метры ды сантыметры, новую глыбіню ды наўтаючы новае паветра! Парадавалі і выканаўцы галоўных ролей — улюбёнка сталічных глядачоў Стэфанія Міхайлаўна ды маладыя партнёры Ігар, а тансама іх калегі. Рэжысёру спектакля Мікалаю Пінігіну варта было б падліскаваць новае дыханне свайго старога спектакля...

Ж. Л.

«Жахі» ды «Шахматы» на «Каляды»

Расійска-амерыканскі тэатр (РАТ), заснаваны ва ўніверсітэце горада Фербанкс (ЗША, штат Аляска) ды ў расійскім Санкт-Пецярбурзе колькі месяцаў таму, прапанаваў менскім дзеткам навагодняе прадстаўленне «Амерыканскія каляды ў Расіі», якое з 25 снежня па 10 студзеня дэманстравалася ў Доме афіцэраў. Зразумела, што сумеснае навучанне расійскіх ды амерыканскіх студэнтаў перададзім вымагае навучання мове, — мо з гэтага пункту гледжання і варта было разглядаць ды ацэньваць праект-святкаванне з героямі амерыканскага ды рускага фальклору. У правільнасці такога разгляду пераканалі і два спектаклі, паказаныя гасцямі з Санкт-Пецярбурга ў навучным тэатры Беларускай Акадэміі мастацтваў: «Гульня ў Шахматы» А. Шыпенні ды спектакль «Капуснін» «Анцёрскія жахі» Крыстофера Дзюранга (рэжысёрам абодвух з'яўляецца С. Фрыдланд, прадстаўнік і кіраўнік

Таварыства драматычных артыстаў у Пецярбурзе). Студэнты толькі-толькі засвойваюць альфавэт прафесіі акцёра, аднак пэўную мастацкую каштоўнасць іхнія работы, безумоўна, уяўляюць, — хоць бы цікавым, па-мастацку абыграным перакладам у спектаклі «Гульня ў шахматы», дзе перакладчыкі бяруць удзел у дзеі як своеасаблівыя каментатары-партнёры гераяў (монап'есы, як яе задумаў драматург А. Шыпенна), альбо акцёрскім памкненнем ім правізаваць у «Акцёрскія жахі». Прынамсі, добразычлівыя аглядальнікі, што надарыліся ў Акадэміі мастацтваў, засведчылі паразуменне і узаемныя сімпатыі студэнтаў, выкладчыкаў ды практыкаў тэатра. Ведаючы да ўсяго, як няпроста было знайсці пляцоўку для паказу сваіх работ пецярбургцам, застаецца толькі павітаць кіраўніцтва Акадэміі мастацтваў ды падзякаваць яму ад імя зацікаўленай публікі.

Ж. Л.

ЛІТКУР'ЕР

Прэміі часопіса «Полымя»

Рэдакцыйнай калегіяй часопіса «Полымя» прысуджаны прэміі за лепшыя творы, апублікаваныя на яго старонках у 1992 годзе. Па раздзеле прозы адзначаны раман Г. Далідовіча «Заходнікі» (№№ 7—8), паззіі — вершы У. Паўлава (№№ 2, 11), крытыкі і літаратурна-знаўства — артыкул Д. Бугаёва «Дасягнутае і страчанае» (№ 10) і рэцэнзія А. Марціноўска «Назваць сумленне шчасцем» на кнігу А. Кабановіч «Пасянае уздыдзе» (№ 7), навукі, мастацтва — артыкул В. Грыцкевіча «Якой быць беларускай гістарычнай навуцай» (№ 5), гісторыі літаратуры і культуры — артыкул С. Скаруліса «Лістападаўская справа» і «Якуб Колас» (№ 11).

Лаўрэаты «Беларусі»

Рэдакцыйная калегія і рэдакцыйны савет часопіса «Беларусь» разгледзелі творы прозы, паззіі і публіцыстыкі, якія друкаваліся на працягу года, і прынялі рашэнне прысудзіць літаратурныя прэміі: А. Адамовічу (за дакументальны аповяд «Дзякуй, хунта!» №№ 9—11), Я. Брылю (за ўрывак з кнігі пра перажытае «Далёкае раха», № 5), М. Карэру (ЗША, за ўрывак з дакументальнай аповесці «Дзеці Чарнобыля», № 6), М. Танку (за нізку вершаў «Моўні ў далек гадоў прамінулых глядзім...», № 9).

ДРУК

Трое пад адной вокладкай

І раней рэспубліканскія выдавецтвы не абыходзілі сваёй увагай творчасць літоўскіх пісьменнікаў. Ды ўсё ж кніжка «Белы замак на гары» ў «Мастацкай літаратуры» — фант знамянальнай. Пад адной вокладкай сабраны тры мікрэзборнікі. Гэта — «Балады Кукуціса» Марцілюса Марцінайціса, «Бярозы і лілеі» Сігітаса Гяды і «Трынаццатая крыніца» Эдуардаса Межэлайціса. Пераклад творы Алесь Рязанаў.

«Зрок» — рэабілітацыйнаму цэнтру

Нягледзячы на вялікія фінансавыя цяжкасці, Беларуская таварыства інвалідаў па зроку распачало будаўніцтва Рэспубліканскага рэабілітацыйнага цэнтру для невідучых. На заклік дапамагчы адгукнуліся ўжо асобныя прадпрыемствы, установы і арганізацыі. Спіс іх публікуецца ў чарговым, дзясятым нумары часопіса «Зрок» за

мінулы год. Тэма гэтай праходзіць і праз асобныя матэрыялы. Ды і ўвесь нумар «працуе» па цэнтру — ганарар за яго пералічваецца ў фонд будаўніцтва. А на старонках «Зроку» — заначанне аповесці Ф. Конышава «Трымайся, Венька!», чарговы выпуск раздзела «Ліхтарын» з творами саміх дзетак, падборка «Ясь і Яніна».

Пра цацку гаворка...

Паступова разгортае выдавецкую дзейнасць Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання дзяцей. Днямі тут пабачыў свет камплект паштоўнак павялічанага па-

меру «Беларуская дзіцячая цацка». Аўтар тэсту — знакаміты даследчык народнай творчасці Яўген Сахута. У выданні выкарыстаны яго каларыстычныя слайды і здымкі.

Мікі Маўс па-беларуску

Нарэшце, любімы герой дзятвы ў многіх краінах свету Мікі Маўс загаварыў па-беларуску. Дапамаглі яму зрабіць гэта фірмы «Эгмонд» (Данія) і «Грунвальд» (Эстонія), якія напярэдадні Новага года парадавалі нашу дзятву першым выпускам коміксаў пра

неўтаймаванага гарэзу. Кніжка адрэагавана на Мінскай фабрыцы каларовага друку. Добра, што згаданыя фірмы парупіліся пра наша нацыянальнае Адраджэнне. Шкада толькі, што самі мы пакуль не часта радуем дзетак цікавымі выданнямі на роднай мове.

У новы год з новымі маркамі

Напярэдадні Новага года з'явіліся яшчэ чатыры нацыянальныя паштовыя маркі. На іх прадстаўлены розныя ўзоры ганчарных вырабаў. Тым самым прапагандаецца і адзін са старадаўніх нацыянальных промыслаў. Намінал маркі — 1 рубель. Гэта, праўда, можа

выклікаць усмешку. Ужо сёння, як вядома, на паштоўну трэба наклеіваць марку коштам рубель, адпраўка ж звычайнага пісьма каштуе два рублі. Глядзіш, праз нейкі час маркамі трэба будзе абклеіваць увесь канверт...

«Вяснянка» за культуру

Газета «Вяснянка» заснавана Фрунзенскім райвыканкомом горада Мінска, заводам халадзільнікаў, аб'яднаннем імя Ц. Я. Кісялёва і КБ «Поўнач-Заход». Разлічана яна на працаўнікоў Фрунзенскага раёна сталіцы нашай дзяржавы, але прадаецца ў кіёснах па ўсім горадзе. І гэта — слушна. У адрозненне ад іншых падобных «раёнак» Мінска «Вяснянка» не абмянае пытанняў культуры, мастацтва, не ганяецца за таннай сенсацыяй. Пачвердзіў гэта і першы сёлетні нумар газеты. Падарэзанна расказваецца пра вечарыну грамадска-асветніцкага клуба «Спадчына» ў Доме літаратара («Спадчына» знаходзіцца прылішняку» А. Мьяльгу). Розныя матэрыялы культурнага плана аба-

гульняюцца ў артыкуле В. Жука «Добрага здароўя і вясельных усмешак!». Матэрыял В. Кроз «Вучні ў ролях Дзеда Мароза і Снягуркі» — свайго роду падарожжа па навагоднім горадзе, рэкавіз на найбольш цікавых мерапрыемствах. І зусім ужо неспадзеўкай стала з'яўленне ў нумары рэцэнзіі Я. Гучна на кнігу Л. Назлова «3 дазволу караля і вялікага князя», выпушчаную выдавецтвам «Полымя». Аўтар не толькі дае ацэнку гэтай, безумоўна, патрэбнаму і каштоўнаму творчынню, а і пад назвае Л. Назлова, у якім накірунку праца можна было прадоўжыць далей.

«Вяснянка», як бачым, дае добры прыклад іншым газетам падобнага профілю

НОВЫЯ КНІГІ

...І як цешчу ўлагодзіць

Які гэта па ліку зборнік у серыі «Беларуская народная творчасць» — скажаць цяжка. Адно пэўна можна засведчыць — гэтая папулярная бібліятэка выходзіць ужо добрыя два дзесяці гадоў. Так што кніга «Замоўны» (унладанне, сістэматызацыя тэкстаў, уступны артыкул і каментары Г. Барташэвіч) прыбліжае фініш. Творы, якія прапануюцца на гэты раз (а ўзяты яны як з друкаваных крыніц, так

і з архіўных, найперш поўна прадстаўлены матэрыялы сабраныя навуковымі супрацоўнікамі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навуў Беларусі за апошнія дзесяць-пятнаццаць гадоў) думецца, прыйдуцца да спадабы многім. Тут пад адной вокладкай сабраны самы розныя замовы. Ад таго, што зрабіць, каб зубы не балелі, і да таго, як лепей цешчу ўлагодзіць.

Калі ласка, на Браслаўшчыну!

Каб пабываць у краі дзівосных азёр, не спяшаіцца набываць пучэўку. Лепей наведайце бліжэйшую кнігарню і літаральна праз некалькі хвілін зможаце зрабіць цудоўнае захапляючае падарожжа. Выдавецтва «Полымя» толькі што выпусціла даведнік К. Шыдлоўскага «Браслаўскі

краязнаўчы музей». Безумоўна, у першую чаргу ў ім раскажэцца, як тыя ці іншыя падзеі з жыцця гэтага кутна Бяцкаўшчыны адлюстраваны ў яго экспазіцыі: але ж экспазіцыя — гэта і аповяд пра Браслаўшчыну. Так што прыемнага вам... падарожжа!

СПАДЧЫНА

Новы музей

На 372-ія ўгодкі надання Оршы магдэбургскага права адчынены музей гісторыі і культуры горада. Па адкрыцці музея адбылася першая гісторыка-краязнаўчая

канферэнцыя, у якой прынялі ўдзел супрацоўнікі Інстытута гісторыі АН Беларусі і мясцовыя краязнаўцы.

Юрась СЦЯПАНАУ.

НАРОДНАЯ ТВОРЧАСЦЬ

У хаўрусе з песняй

Работнікі бібліятэкі і дамоў культуры Ушацкіны нямала робяць па прапагандзе беларускай літаратуры, адраджэнні фальклору. Практыкуюць яны і абменныя канцэрты. Гэтым разам фальклорнае свята прайшло ў Матэрыне, вёсцы, якая славіцца майстрыхамі і п'явунямі. Пачалося яно на прыгожа аформленай — у выглядзе вясковай хаты — сцэне. Гаспадар і гаспадыня запрашалі да сябе гасцей. Быў тут і каравай, і традыцыйныя

ручнікі. Былі народныя песні, што гучалі ў выкананні фальклорных налентываў — дарослых і школьнікаў. Загадкамі, гульнямі, рэцэптамі нацыянальных страў парадавалі прысутныя Наталія і Галіна Рудзёнак.

Да свята былі прымеркаваны кніжныя выставы «Жыві, беларуская творчасць!», «Ты будзеш звянец, мая родная мова», «Сустрачы з фальклорам» і іншыя.

Г. ВАРАТЫНСКАЯ.

АНОНС

Конкурс бардаўскай песні

З 17 па 19 лютага ў Доме літаратара адбудзецца конкурс бардаўскай песні. Ладзіць яго Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў (менеджмент — Анатоль Кудласевіч, тэл. 36-35-10). Умовы конкурсу: тэксты песень на беларускай мове, выступленне ў першым туры

толькі па сваіх тэкстах; пачатковыя прэміі конкурсу: першае месца — 25 тысяч рублёў, другое месца — 15 тыс. рублёў, трэцяе — 10 тыс. рублёў (увага: не выключана, што грашовы фонд можа павялічыцца).

Спонсар конкурсу — фірма «Пушэ» (сп. А. Пупейна).

3 ВЫШЫНІ пражытага веку мне астаецца з сябе таго, васемнаццацігадовага, адно запознена пакліць. Якой жа я быў дурной зялепухай! Займеў гонар пагаварыць з самім Міровічам, а з кім размаўляю, каму задаю, як цяпер разумею, наўняныя школьныя пытанні, не цяміў, не ўяўляў і блізка. Ах, туды б, у прадвесне сорок шостага, маю дасведчанасць сённяшняю! Выкарыстаўшы нагоду, уга колькі б паспрабаваў з Еўсцігнея Афінагенавіча выцягнуць. І пра бытаванне яго модным вадзілістам у перадрэвалюцыйным піцерскім тэатральна-літаратурным асяроддзі. І пра тое, чаму так здарылася, што менавіта яму, Міровічу, выпала ўзначаліць першы беларускі творчы арганізм, сённяшні славуці купалаўскі тэатр, калі на пачатку дваццятых гадоў мінскай аматарскай драматычнай суполка «Беларуская хатка» атрымала статус прафесійнага драматычнага калектыву. І пра рыфы, на якія натрапляў флагман нашага нацыянальнага тэатральнага мастацтва, калі стаяў мой шанюны суразмоўнік на яго капітанскім мосціку. І пра шмат што яшчэ.

Але для такой гаворкі, паўтараю, быў я тады слабак. Ды і для той канкрэтнай, дзеля якой з бланкоцікам і самапіскай апынуўся каля патрыярха нашай сцэны — белагаловага, сухарлявага, са стомленымі трыма выцвілымі вачмі, цярыліва-ветлівага, стрыманага ў жэстах, ва ўсёй манеры трымацца, мала падобнага на сябе таго, што цяпер на мемарыяльнай дошцы на будынку Беларускай акадэміі мастацтваў, — для той гаворкі таксама, зноў-такі сёння разумею, амуніцыі меў небагата.

Быў я першакурснікам універсітэта і трэці месяц нечым нахштат храникёра ў штаце рэдакцыі «ЛіМа». Гадзіна-другая размовы з Міровічам у мяне надарылася таму, што, выконваючы рэдакцыйнае даручэнне, я прыйшоў у новазбудаваную ўстанова — тэатральны інстытут. Еўсцігнея Афінагенавіч быў адным з усяго толькі двух на той час педагогаў, што вучылі тут студэнтаў акцёрскаму майстэрству.

Ільвіная частка кантор і арганізацый, якія забяспечвалі жыццядзейнасць у рэспубліцы драматычнага і музычнага мастацтваў, уціснута была тады — горад жа чарнеў каробкамі згарэлых камяніц і руінамі — у закулісе ацалелага гмаху опернага. Месціўся тут у некалькіх пакойчыках і новаствораны бадавальнік заўтрашняга дня беларускай Мельпамены.

Не помню ўжо, каго са студэнтаў, пазней сваіх сяброў, прыцяляў, проста знаёмых, з якімі рады буду вітацца, убачыў тады ў групе Міровіча, а каго — у групе дацэнта Новака, другога інстытуцкага выкладчыка асноў акцёрскай прафесіі. Помню толькі, у абедзвюх групах я па-неафіцку ўсяму на занятках дзівіўся, стараўся па большай занатаваць у бланкоціку з тэрміналогіі, якая ў аўдыторыях гучала, — надта ж для новадалучанага вабна-таямнічымі былі азначэнні нахштат «эцюд», «псіхафізічныя дадзеныя», «прапануемыя акалічнасці»! Помню, развітваючыся, саманадзейна насмеліўся выказацца наконт аднаго з Міровічавых навучэнцаў, асабліва, мне падалося, выразнага ў прыдуманым складаным эцюдзе, што гэты пшанічна-чупрыдзе прыгажун можа вырасці ў будучага Крыловіча. Еўсцігнея Афінагенавіч змоўчаў, але ў яго далікатнай усмешцы я прычытаў гаркавае: не ведаеш ты, хлопча, што гэта за непрадказальнае, зманлівае з явішча — доля артыста!..

Да дыпломных спектакляў гэты курс, як помніцца, дайшоў малалікім. Асталася, калі памяць не ашуквае, чалавек ча-

тырнаццаць — пятнаццаць апантаных. Што зробіш, гэта непазбежная рэч у навучальных установах такога профілю — адсеў навучэнцаў на этапах авалодання спецыяльнасцю. Найчасцей з драматычнай прычыны, што выявілася студэнтам падчас навучання меншая, чым убачылася экзаменатарам пры пачатковым з ім знаёмстве, прыродная здатнасць да выгледжанай у салодкіх юначых мроях прафесіі. Але што гэтыя, з першага набору, хто астаўся, хто даведзены быў усё больш стро-

на Рыжскім узбярэжжы, я, здаралася, сустракаўся там з украінскім пэтам і празаікам Багданам Чалым. Зрэшты, часам ён наведваўся і ў Мінск. Дык сярод першых пытанняў я задаваў яму звычайна пытанні пра жонку. Што яна рэспіруе? Ці задаволена тым, што робіць? Ці густа занята ў рэпертуары наогул? Жонкай Багдана Восіпавіча стала Дзіна Шпакава — з ліку тых, пра каго гэты мой расповяд. Пасля інстытута працавала яна некалькі сезонаў у коласаўскім тэатры.

ва ўтворанай пры філармоніі перасоўнай драматычнай трупі.

Надта задушлівая атмосфера панавала той парой у творчых установах. Мала яна натхняла, хутчэй абяскрыльвала акцёраў-пачаткоўцаў. Чым болей у друку і на паказушных нарадах крычалася пра неабходнасць дбаць у мастацтве пра змену, тым праблема ў большую вырасталала. А калі дадаць яшчэ пра жабрачыя грошы, на якія прыходзілі ў штат тэатраў маладыя, дык і зусім не дзіўна,

некалькіх пакойчыках пад дахам опернага.

Рэктарам Герасімовіч пацягнула далей, чым усе, хто быў на гэтай пасадзе тут да яе і пасля яе, — васемнаццаць гадоў. Магу сказаць, я з прыемнасцю слухаў яе выступленні на з'ездах тэатральнага таварыства, на розных нарадах, што тычыліся і клопатаў інстытута. Гэта былі заўсёды выступленні кампетэнтнага, з моцным характарам чалавека. Нападкі на сябе — а іх хапала, прытым часта няслухных, прадыхаваных

РАЎЧУК, ЯКІ ЎЛІЎСЯ Ў РАКУ

Пра адзін інстытуцкі выпуск

гімі настаўнікамі да апошняга інстытуцкага года і вечарам, куды я пераносіўся, вечарам халоднага мая сорок дзевятага даказвалі сваю падрыхтаванасць да выбранай жыццёвай справы ўдзелам у тых дыпломных пастаноўках, — што яны акцёрскі цэх папоўняць па праву і для ўсіх іх прызначанне, безумоўна, сцэна, здавалася несумненным.

Не помню, каб калі пазней спектакляў быў нададзены такі ж сур'ёзны «статус», як тым — першага выпуску. Тыя ігралі некалькі дзён на сцэне купалаўскага тэатра — паказвалі самаму шырокаму гледачу з продажам білетаў, абмярौваліся і ацэньваліся не адно членамі дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі і да т.п.

Але я бачыў іх не ў святле купалаўскіх сафітаў, а, відаць, у часе папярэдніх прагонаў. Нездзе на самым версе, ці не пад самым дахам нашага опернага, набітага ўстановамі-бяздомкамі яшчэ і на чацвёртай ад вайны вясне, пастаўлены былі ўслоны, ірэслы, табураткі для гледачоў, саматугам выгараджана плошча, якую мелася лічыць падмоствамі. І ва ўмовах такога вострама тэатра разгорваліся падзеі складанай, патрабавальнай да выканаўцаў драматургіі. Дыпломных спектакляў было, здаецца, больш, але ў мяне перад вачамі тыя, якія бачыў, — паводле горкаўскіх «Мяшчан» і паводле юлія дзясцігоддзяў знакамтай п'есы Лаўрэна «Разлом».

Хлопцаў і дзяўчат, што ступілі тады на парог таго, аб чым марылі, не падмяла гэтая складанасць драматургіі. У смуге далечы не размыўся, напрыклад, абрыс постаці сажнівага росту Івана Ганусевіча, чым грывотным голасам Бессяменаў з «Мяшчан» нідаў горнія словы крыўды і папроку няўдзячнаму непанору гадаванцу Нілу. І на вачах зацята сцінаецца не асілак з выгляду, але адчувальна моцны нутром Ніл, якому і шкада старога ў яго неразуменні ўсяго, што адбываецца, і нясцерп болей жыць законамі яго дома, — у ролі перананаўчы, выразны быў Саша Бутакоў, заломвае рукі, кідаецца з кута ў кут выгарадкі, не могуць цягнуць далей апырылае існаванне, Таццяна — тут, як гаворыцца, на вышыні была Эльвіра Герасімовіч. І сыпле некікамі і падкукамі філосаф Цецераў — у жыцці таксама іранічны, трохі афектаваны Ілья Эдальман, будучы Курган.

Як у кадрах старога, зразумева, чорна-белай кінахронікі — і дзейныя асобы «Разлома». Стрыманым у рухах, няхутні на слова Віктар Карпілаў у ніцелі капітана Бярсенева. Зноў Эльвіра Герасімовіч, Таццяна і яна і тут, але іншай — разумнай, рашучай, мужнай перад непазбежнасцю крушэння свету, у якім жыла, старэйшай дачкой Бярсенева. І зноў Аляксандр Бутакоў — цяпер ён змяюка Штубе, з якім Таццяна разрывае. І па-балетнаму тоненькая Рая Сакалова — Ксенія, малодшая Бярсенева, раздуранае, спешчанае зверанне, якому няўцям, што яно робіць...

Іх будучыня здавалася, паўтараю, будыспрэчнай: акцёрамі яны хацелі стаць, акцёрамі яны сталі. На той час яшчэ не разумеў я, што сама празорлівая мудрасць была ў скептычнай, хоць і далікатнай усмешцы Міровіча, калі вырвалася ў мяне пры ім нешта адносна безумоўнай зорнай будучыні аднаго з убачаных у яго першакурснікаў. Скенсіс белагаловага мудраца спраўдзіўся. Так сталася, што з першага выпуску Беларускага тэатральнага інстытута мала, вельмі мала каму выпаў у жыцці непасрэдна акцёрскі лёс.

Бываючы ў нядаўнія гады ў пісьменніцкім Dome творчасці

Працавала пасляхова, помню яе ў цэнтральнай ролі ў спектаклі «Напярэдадні» паводле Тургенева, які коласаўцы паказвалі ў Мінску. Тут з ёю, мне расказвалі, Чалы і пазнаёміўся. Прозвішча Шпакава ў выніку з афіш віцебскага тэатра знікла, затое на афішах Кіеўскага тэатра юнага гледача пачало з'яўляцца прозвішча Чалая.

У тэатры, які пасля вайны асталася быў у Пінску, а потым перабраўся ў Магілёў, падчас журналісцкіх сваіх туды наездаў я неаднойчы бачыў на сцэне Раісу Сакалову. Адчувалася на пачатку пры размовах з ёю, што трапяткой яе існасці цяжкавата ў жорсткіх перыферычных тэатральных буднях. Але стрывала, з годнасцю ўвайшла ў тым тэатры ў чалавечую і прафесійную сталасць.

У газетных інфармацыях і рэцэнзіях у розныя гады сустракаў я добрае слова пра Людмілу Федчанку, актрысу тэатра ў Бабруйску.

Вось, здаецца, і ўсе з таго выпуску, чые жыццё ў мастацтве складалася адпаведна запісу аб спецыяльнасці ў атрыманых па заканчэнні інстытута дыпламах. А пачыналі пасляінстытуцкую дарогу, як і мерыліся, акцёрамі каго ні вазьмі. У згаданым спектаклі коласаўцаў «Напярэдадні» помню яшчэ Ула-

што большасць тых, пра каго ўспамінаю, там тады не затрымалася.

Частка іх стала тэатразнаўцамі і педагогамі.

Гадоў дваццаць назад быў у Мінску адзін адметны вадзіцель тралейбуса. З харошых дзівакоў, якія ўпрыгожваюць свет. Сеўшы да яго ў электравагон, пасажыры траплялі заадно на экскурсію. Праз мікрафон вадзіцель не толькі абвешчваў прыпынкі, а і даваў трохі звестак пра месца, дзе праходзіла машына: чаму яно атрымала сваю назву, чым адметны будынак за вокнамі. Праязджаючы паўз корпус тэатральна-мастацкага інстытута — цяперашняй акадэміі мастацтваў, — вадзіцель паведамляў:

— Рантарам інстытута праце Эльвіра Пятроўна Герасімовіч, якая некалі атрымала тут дыплом нумар адзін.

Эфектна, ці ж не праўда!

З дыпламам актрысы апынулася Герасімовіч не ў закулісі, а ў кабінце сакратара аднаго са сталічных райкамаў камсамола. Пазней — у апарце ЦК КПБ. Але, да гонару яе, і ў чыноўныя гады святлом у аконцы заставалася ёй магчымасць не адрывацца ад тэатра прафесіі, нават не выходзячы на сцэну. Адсколь была ў жыцці аспірантура адпаведнага ўхілу, потым абарона кандыдацкай дысертацыі. Адсколь вынікла

не самымі чыстымі матывамі, — адбівала ўмела, пераканаўча, дасціпна. І здолела далучыць у гады свае работы да выхавання будучых акцёраў і мастакоў цвет беларускага мастацтва. Са сцен інстытута выйшла пры ёй, прынамсі, нямаля тых, хто нясе сёння ў рэспубліцы на тэатральнай сцэне галоўную службу.

Не спакусіла перспектыва апаратнай кар'еры і Аляксандра Бутакова. Кадравікі сістэмы і на яго было кінуты вока: франтавік, партыец з ваеннага часу, самым лепшым чынам характарызуецца інстытуцкай адміністрацыяй, бездакорны, зноў-такі, паводле пунктаў анкеты — чаму такога не зыймець у рэзерве наменклатуры? Таму пасядзеў інструктарам ЦК і ён. Папісаў дакладныя, праекты пастаноў ды прамоў начальству. Пачытаў ананімныя ды з подпісамі даносы, падзівіўся, прымаючы просьбітоў, наўнянасці адных і настырнасці другіх. Але і здолела хутка абараніць тэатразнаўчую дысертацыю, выпусціць яе кніжкай, пачаў выкладаць у інстытуце, дзе нядаўна вучыўся. Прайшоўшы, як праз этапы вызвалення ад нялюблага яму службоўства, праз гады прарэктарства і дэканства, атрымаў нарэшце магчымасць усёй душой аддацца непасрэ-

Так выглядалі першыя выпускнікі нашага тэатральнага інстытута ў свае апошнія студэнцкія дні. На ўспамін пра развітанне з інстытуцкімі сценамі сфатаграфаваліся яны ў ліпені 1949 года з членамі дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі, якая блаславіла іх на акцёрскае жыццё. У складзе камісіі былі найаўтарытэтныя тады ў тэатральным мастацтве Беларусі майстры. На здымку яны ў першым радзе: знакаміты Д. Арлоў з тэатра імя Горкага (другі злева), славныя купалаўцы К. Санні-

каў і У. Уладзімірскі (чацвёрты і пяты злева), галоўны рэжысёр тэатра оперы і балета В. Мардзвінаў (крайні справа). А з моладзі назанём згаданых тут у публікацыі — спадзяёмся, неназваных да роўна. У другім радзе злева направа: Р. Сакалова, Д. Шпакава, А. Лабовіч, шосты і сёмай — А. Гутковіч і Л. Федчанка, трое на заканчэнне раду — Э. Герасімовіч, Л. Андрэева, Т. Старасценка. У трэцім радзе другі злева І. Курган, наступныя У. Станкевіч, А. Бутакоў, І. Ганусевіч, крайні справа В. Карпілаў.

дзіміра Станкевіча. Тамсама ў трупі някепска заявілі пра сябе Іван Ганусевіч, Аляксандр Гутковіч. Быўшы на пачатку п'яцідзесятых у камандзіроўцы ў Полацку, згледзеў у афішах Даўгаўпілскага тэатра, што завітаў туды на кароткія гастролі, імя Віктара Карпілава, — вядома, тым жа вечарам сядзеў у яго ў грывёрцы. Ведаў, што Курган і яшчэ нехта з курса —

спалучэнне папярова-тэлефонна-пасяджэнцкага тлуму ў партыйнай цытадэлі з гадзінамі педагогічнай работы ў родным інстытуце. Адсюль, нарэшце, падстава для зробленай ёй прапановы стаць рэктарам роднай альма-матэр, калі гэтае акцёрскае, а на той час ужо і мастакоўскае гняздо разраслося і яго нельга ўжо было паўраўнаць з тым, што тулілася ў

на настаўніцтву, да якога адчувае ў сабе прыродную прызначнасць. Перадае гадаванцам тое, што пасцігаў колісь у Міровіча, радуецца, калі бачыць плён, засмучаецца, калі зерне яўна падае на камень. Стаўчы са студэнтамі Горкага, Астроўскага, Быкава, прышчэпляе ім густ да глыбіннага чалавечанства, да таго, што на сцэне вечнае.

Я ж, сустракаючыся часам з Сашам Бутаковым, з прыемна-сцю пазнаю ў ім цяперашнім таго, якога помню ў лейтэнанцкім шынялькі без пагонаў на сцюжных вуліцах Мінска зімы сорах шостага. І радуюся, што і ён, і Эльвіра Герасімовіч, і іхні аднакашнік Арсен Лабовіч, які таксама сёння паважаны педагог-тэатразнаўца, на прынаду, вельмі салодкую для слабейшых, усё-такі не паквапіліся, засталіся вернымі таму, чаму, не дэкларуючы, прысягнулі ў маладосці.

4.

На гады, калі гэтая купка пачаткоўцаў-акцёраў, учора яшчэ паяднаных агульнай марай злавіць пяро жар-птушкі менавіта ў тэатры, на жыццёвым раздарожжы разбылася і стала спускацца з нябёсаў на зямлю, прыпадаючы першым крокі нашага тэлебачання. І натуральна, што некага з іх мігценне блакітнага экрана прывабіла: новая муза дэкларавала невымерныя, усеабдымныя магчымасці для творчай самарэалізацыі. Цяпер, праз дзесяцігоддзі, з тых пачынальнікаў асабняк тэлецыліны хто пенсіянернічае, а хто ўжо і нябожчык. Але ўклад іх у станаўленне Беларускага тэлебачання такі важкі, што не будзе перабольшаннем сказаць: ягоны высокі на некароткім этапе аўтарытэт на прасцягах усяго былога Савецкага Саюза абяпіраўся шмат у чым, можа, нават перш за ўсё на зробленае імі, маімі даўнімі знаёмцамі.

Да месца тут добрае слова пра кожнага. Пра Івана Ганусевіча, якога ўжо няма: ён доўга быў галоўным рэжысёрам рэдакцыі прапаганды і ў рукі яму трапляў часцяком цяжкі, малапрыдатны для экраннага ўваблення сцэнарны матэрыял, — як мог, як дазвалялася пасадай і заваяванай рэпутацыяй, ён стараўся абергаць гледачоў ад бяздушнай дэкларатывнасці, цынічнага фальшу, пампэзнасці. Пра Уладзіміра Станкевіча, шматгадовага галоўнага рэжысёра ўсяе рэспубліканскай студыі, кіраўніка службы, у якой мець справу даводзіцца з народам эмацыянальным, амбіцёзным, крыўдлівым, службы, дзе трэба быць у дадатак вынаходлівым дыспетчарам, дзе штодня і адусюль чакай падвоху, — і ён з усім спраўляўся, выяўляў сябе з найлепшага боку, ды яшчэ не адрываўся ад занятку творчага, працягваў працаваць як рэжысёр-пастаноўшчык, рыхтаваць і вясці перадачы. Пра Віктара Карпілава і Аляксандра Гутковіча, шмат што са створанага якімі-здэбытак залатога фонду Беларускага, больш таго, усяго нядаўна агульнага савецкага тэлебачання.

Я прыгадваў ужо выпадковую сустрэчу з Карпілавым у Полацку на пачатку п'ятнаццаціх гадоў. Помніцца сярод іншага з праведзеных тады разам, здаецца, двух вечароў трохі сарамлівы гонар, з якім паказаў ён мне афішу, дзе пазначана было, што ён, Карпілаў, — асістэнт пастаноўшчыка афішаванага спектакля. Рэжысёр, значыць, прыклонуўся яшчэ ў Карпілаве-акцёры, яшчэ ў тэатры. Рэжысёр, які на тэлебачанні стаў масцітым, заслужыў прызнанне адметным экранным прачытаннем Горкага і Гаўпмана, Астроўскага і Расіна, Аляксея Талстога і Шамякіна, Купала і Міровіча, Караткевіча і Губарэвіча, колькіх яшчэ даўнейшых і сучасных аўтараў.

Ці не першае было яго рэжысёрскім абліччым — цікавае да драматургіі, з выкарыстання на сцэне і экране да таго як бы спісанай. Так, помню, на колькі секунд я знямеў ад здзіўлення, пачуўшы ад Віктара, што надумаў ён і звярнуўся да кіраўніцтва з такой прапановай — ставіць «Федру» Расіна. Адзін з тытану класіцызму Расіна? Семнаццаце стагоддзе? Антычны міф? Гэта ў час, калі ў газетах з дня ў дзень трубяць аб перспектывах развіцця сацыялізму? Калі началь-

ства чакае ад цябе заяўкі на інсцэнізацыю чаго-небудзь нахштат эпахальнай брэжнэўскай «Цаліны»?

— Разумееш, ёсць актрыса. Учора здымаць яе ў гэтай ролі было б рана, заўтра будзе позна. Давідовіч, — сказаў ён, нібы апраўдваючыся. Відаць, здзіўлены яго ідэяй быў не адзін я.

Размова гэтая, калі я быў ужо трохі пра яе забыўся, займела нечаканы забавны працяг. Мне пазванілі з аднаго з кабінетаў, праз які ў Дзяржтэлерадыё праходзіла афармленне фінансавых адносін з аўтарамі, — я працаваў на радыё, а яно было з тэлебачаннем у адной адміністрацыйнай спржцы.

— Уладзімір Львовіч, вы не ведаеце часам такога Расіна?

Расіна? Напружыў мазі, вылічваючы, каго з нашага аўтарскага актыву магло мець на ўвазе на процілеглым канцы провада. Знаёмага журналіста Расіна? Маскоўскага сатырыка Расіна?

— А што ў вас да яго?

— Ды заказвае тэлебачанне пераклад. Прозвішча пісьменніка Расіна. А документа, што ён згодны на пераклад твора на беларускую мову, няма.

Усё мне стала зразумела. Аказаў, што звязца з гэтым драматургам цяжкаявата. Але спганяць з нашага ведамства грошы за выкарыстанне свайго твора ён не будзе.

А недзе праз год павіншаваў Карпілава з прэм'ерай — неардынарнай, з харошым трагедычным напалам, хоць і не ўсё ў спектаклі ўдалося...

Аляксандр Гутковіч таксама яшчэ акцёр, яшчэ ў складзе коласаўскай трупы пачаў выяўляць сваю спільнасць да рэжысёрства, спрабаваў пяро ў драматургію. Як драматург сцвердзіў сябе з гадамі, інсцэніраваўшы для розных тэатраў Граніна, Чорнага, Броўку, напісаўшы і давеўшы да сцэны некалькі арыгінальных п'ес, стаўшы членам Саюза пісьменнікаў. Але найперш ён, безумоўна, зрабіў сабе імя майстар тэлевізійнай рэжысуры.

У сваёй айчыне прарокаў няма, гэта аксіёма. Ды ўсё-такі цяпер, калі Гутковіч не пачуць ні хвалы, ні ганьбавання, скажам пра чалавека тое, што заслужыў, што лепей, вядома, было б сказаць яму жывому. Як ні цяжка з тым некаму пагадзіцца, прызнаем, што ў гісторыі Беларускага тэлебачання быў тэатр Аляксандра Гутковіча. З'ява пакуль што ў гэтай галіне ў нас вышынная, нікім з калегаў і наступнікаў майстра непераўздыдзеная.

Пры сістэме, у якой мы столькі пражылі, творчыя людзі дзяліліся на тых, хто дасягаў лепей дзякуючы ёй, сістэме, і на тых, хто насуперак ёй. Гутковіч быў з ліку тых, хто насуперак. Адчувалася па ўсім, сістэма моршчылася, сама сябе са скрыпам пераадолявала, згаджаючыся адносна яго на нейкі знак прызнання, — не тая ў чалавека анкета, не той, як сёння модна гаварыць, менталітэт.

Дзівоснай сугучнасцю з Мелжавым раманам, з яго шчылівай інтанацыяй, з напоўненасцю яго вобразамі уразілі перанесеныя Гутковічам на тэлеэкран «Людзі на балоце» — на год раней, чым з гэтымі ж акцёрамі пастаўлены быў славы спектакль купалаўскага тэатра, а не наадварот, як тое напісана ў адной кніжцы пра тэлебачанне. У гадзіны, калі перадаваўся яго серыял «Уся каралеўская раць» паводле рамана Уорэна, у краіне ад брэста да Уладзівастока пусцелі вуліцы гарадоў. Мільёны людзей і цяпер не могуць адравацца ад экрана, калі паказваецца серыял «Атланты і карыятыды» — тэлевізійная версія рамана Шамякіна. А галоўнаму стваральніку гэтых і іншых работ, што прынеслі тэлебачанню рэспублікі важкія маральныя дывідэнды, усё даводзілася прадзірацца праз незвычлівае, насцярожанае, непрыязнае як тых, хто вышэй, так і тых, хто побач.

Каб жа мы хоць трохі разумелі, мудрэлі, помнячы, што

кожны з нас на гэтым свеце — гасць! Не разумеем, не мудрэем.

5.

Прышоўшы ў сярэдзіне сямідзесятых у штат радыё, я застаў тут са «свайго», дазволі сабе так сказаць, выпуск тэатральшчыкаў трох. Рэжысавала ў адной з эканамічных рэдакцый Тамара Старасценка. Манументальная, як імператрыца Кацярына на помніку ў Піцеры, уплывала ў студыі Лідзія Андрэева, таксама рэжысёрка. І прабягаў, заўсёды, здавалася, ледзь паспяваючы, «паўставачны» Ілья Курган — «паўставачны», бо асноўным месцам працы і для яго на той час ужо стала дацэнства ў інстытуце, дзе колісь вучыўся. Цяпер ён там — прафесар.

Дыктар — прафесія з тых, не якую выбіраюць, а якая выбірае. Выбраўшы на пачатку п'ятнаццаціх сабе на службу акцёра перасоўнага тэатрыка пры філармоніі Кургана, прафесія гэтая, што называецца, пацэліла ў дзесятку. Багацьце і гнуткасць галасавога тэмбру, артыстызм, прыродная абаяльнасць натуры, інтэлект вельмі хутка зрабілі яго прафесіяналам самага высокага класа.

Так, радыё слухаюць мільёны. Але слухаюць паасобку, часам у кампаніі з сям'ёй, з сябрамі. Павінна перадавацца надзвычайнае, каб ля прымініка ці рэпрадуктара сабраўся натоўп. Разумны дыктар таму імкнецца нават матэрыял афіцыйны, дзелавы, менш за ўсё адрасаваны эмоцыям, падаваць у танальнасці даверлівай размовы, як бы чытаючы яго таварышу, што сядзіць побач. Імкнецца да гэтага кожны, атрымліваецца не ў кожнага. У Кургана — атрымлівалася.

А колькі ў фондах радыё спектакляў з яго ўдзелам, пэмайтэрскіх працятанай ім пазіі, харошай прозы! Удзел у мастацкіх перадачах прыносіў асалоду самому, прыносіў асалоду слухачам. Пра гэта можна меркаваць хоць па мностве пісьмаў-вядукаў, якія ён атрымліваў.

І на радыё, і на тэлебачанні кожны дыктар — вынік штучнай, а не серыйнай падрыхтоўкі. У навучальных установах гэтай прафесіі, наколькі я ведаю, не навучаюць, дыктараў патрэбна ўсё-такі менш, чым слесараў. Але я чуў ад тых, хто да яе дилучаны, словазлучэнне «школа Кургана». Гаварылася гэта не пра выкладчыцкую дзейнасць Кургана ў інстытуце, дзе ён адзін з любімых у студэнцкім асяроддзі педагогаў, а пра ўздзеянне яго на людзей, што разам з ім працавалі на радыё. Вучаць жа не толькі праводзячы заняткі, хоць памагаў ён калегам і займаючыся з імі, — вучаць яшчэ прыкладам, зададзеным узроўнем. Толькі на канцоўваецца гэта лепшым — задаваць узровень.

6.

Звяртаючыся да гісторыі нашай культуры, мы ўспамінаем не толькі самую шырокую яе плынь, а і большыя і меншыя раўчкі, часам ручайкі, якія ў яе ўліваліся; якія разам плынь гэтую і стварылі.

Я расказаў пра тое, як склаўся лёс першага выпуску Беларускага тэатральнага інстытута. На фінішы азірнуўся на яго старт, на пройдзеную ім дарогу. Гэтай дарогі мала не паўстагоддзя, і яко-га паўстагоддзя! Яны ж з пакалення драматычнага лёсу, равеснікі, якіх прыгадаў, купка працуюнкаў нашага мастацтва, што пачыналі разам. Тое, на што нехалі маліліся, сёння ў анекдотах. Колісь ерэтчынае — у славе і пашане...

Ды якія б вакол ні адбываліся змены, які ні перакручваліся б у кожнага ўласныя акалічнасці, у працы сваёй, у памкненнях, у творчасці, у тым, што лічылі запаветным, заставаліся яны сумленнымі і шчырымі. Як сведку, мне і захацелася пра гэта сказаць.

Уладзімір МЕХАУ.

3 ПОШТЫ «ЛіМа»

СВЯДОМАЕ ЛЕКАЙСТВА ЦІ ВЕКАВЕЧНЫ СЕРВІЛІЗМ?

Апошнім часам з'явілася дошыць кніжак, прысвечаных беларускай нацыянальнай тэматыцы. І кнігі добрыя і цікавыя, і цаною, пакуль што, дасяжныя.

Але ўсё ж псуе настрой рабскае афармленне кніг.

Чамусьці ва ўсіх без вынятку: Браніслаў Тарашкевіч, «Выбранае», «Мастацкая літаратура», 1991; Янка Купала, «Спадчына», Беларускае кааперацыйна-выдавецкае таварыства «Адраджэнне», Менск, 1992; «Мастацкая літаратура», 1992; Наталья Арсеньева, «Пад сінім небам», Вільня, 1992, «Мастацкая літаратура», 1992; Уладзімір Караткевіч, «Зямля пад белымі крыжамі», «Народная асвета», 1992 — у гэтых і шмат якіх яшчэ кніжках ці то анатацыі, ці то выхадныя дадзеныя пададзены на рускай мове.

Усё гэта надта нагадвае той выпадак з рамана Г. Маркеса «Сто год адзіноты», калі, захаваўшы на страту памяці,

жыхары Маконды мусілі падпісаць усе рэчы і жывёлы, якія называюцца і што з імі рабіць.

Дарэчы, у кніжак, выдадзеных па-руску (Т. Короткая і інш., «Старообрядчество в Белоруссии», «Навука і тэхніка», 1992, П. А. Русов, «Деревянные сооружения Менска XIII—XVIII вв.», «Навука і тэхніка», 1992), аналагічных дадзеных па-беларуску няма. Ці не дыскрымінацыя нашае мовы? Нават у беларускай расхваленай паштоўцы «З калядкамі!» заду чытаем ИПЦЗ. 7270 Тир. 100000 экз. Хоць трохачкі, але па-руску.

Узнікае пытанне: дзеля якога ЦК КПСС пішуцца дадзеныя па-руску? А мо для ўласнай бяспамятнасці? І як доўга будзе гэты сервілізм?

Мікола БУСЕЛ, настаўнік.

в. Дуброва
Светлагорскага раёна.

«АРЫ І СЕЙ, МОЙ БРАЦЕ МІЛЫ...»

Вядомая на Беларусі і вёска Ярэмчы, што ў Карэліцкім раёне, колькі дзён назад развіталася з Мікалаем Васільевічам Бразоўскім — знакамітым сваім жыхаром. Пражыў ён не так і мала — восемдзесят гадоў. Прайшоў усё, чым нададзена жыццё — і войны, і бежанства, і партызанку, і мірныя гады, многія з якіх мала чым лягчэй былі за ваенныя. Араў, сеяў, гадаваў сям'ю і... пісаў вершы, п'есы. Літаратурныя творы друкаваліся ў раёнцы, у «Вожыку»; зборнік аднаактовак выдала Міністэрства культуры рэспублікі. Такое спалучэнне селяніна і інтэлігента — з'ява, у пэўным сэнсе феноменальная, на Беларусі вядома даўно. Можна сказаць, адзнака нашага нацыянальнага менталітэту. Такім быў — яскравы прыклад — «лірнік вясковы» Уладзіслаў Сыракомля, пісьменнік з еўрапейскім іменем. Дарэчы, зямляк дзядзькі Міколы — адзін і той жа мірска-навагрудскі абсяг.

Асабліваецца гэтага тыпу людзей — унутраная скіраванасць на дабро, на ствараль-

ную працу. У часе вайны партызанская газета змясцала вельмі каларытны па мове і інтанацыі верш М. Бразоўскага, у якім аўтар, звяртаючыся да беларускага селяніна, пісаў:

Ары і сей, мой браце мілы,
Хоць у няволі родны край,
Ары і сей, што маеш сілы,
А ціліны не пакідай.

Ганарыўся Мікалай Васільевіч знаёмствам з Янкам Брылём — сябрам на партызанскіх сцяжынах — і іншымі пісьменнікамі.

Дзіва і радавала мяне і тое, што ён выпісваў, здаецца, усю беларускую прэсу — газеты, часопісы — ад «Звязды» і «ЛіМа» да «Маладосці» і «Чырвонай змены» ўключна. Быў нястомным чытачом.

Мінулаі восенню ён залажыў новы сад. Зямлі ў вяскоўца, вядома, не шмат, дык Мікалай Васільевіч у старым садзе паміж сям'ятам ужо ўсохлымі дрэвамі пасадзіў маладняк. На змену старому. Хай расце. Добрыя людзі ўспомняць — і сад, і паэта-садавода.

У. ГІЛАМЕДАУ.

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую прапіску):

- кафедра філасофіі загадчык кафедры (узрост не старэй за 65 гадоў) — 1;
- кафедра медных духавых і ударных інструментаў дацэнт (труба) — 0,5;
- прафесар (трамбон) — 1;
- кафедра канцэртмайстарскага майстэрства дацэнт — 0,5;
- кафедра спеваў дацэнт — 1;

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030 г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведні па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

Калектыў тыднёвіка «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне рэдактару аддзела крытыкі і бібліяграфіі Галіне Маржанаўскай з выпадку напаткаўшага яе вялікага гора — смерці БАЦЬКІ.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Кастусю Жуку з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці БАЦЬКІ.

З ГАДКІ САМАТУЖНАГА ВЫДАЎЦА

Два гады мінулася з таго пастаўскага літаратурнага аб'яднання, на якім калектыўна адважыліся на рызыкоўны, здавалася б, крок: заняцца выдавецкай дзейнасцю, выпускам альманаха і кнігі. Назваць гэты крок рызыкоўным былі немалыя падставы. Нулявы вопыт — толькі ж у Мінску ды Полацку на той час былі першыя спробы такой саматужнай выдавецкай дзейнасці. А тут глыбокая правінцыя, больш чым сціпныя магчымасці мясцовай друкарні... Але адвага наша грунтавалася найперш на тым, што ідэалагічна-цэнзурныя, цэрберскія забароны і брыжы, дзякаваць Богу, на той час ужо апаля. І вось прайшло два гады. За гэты час у Паставах выйшлі два штогадовыя альманахі «Рунь», кніжачкі паэзіі і прозы асобных аўтараў. У вытворчасці знаходзіцца гістарычны нарыс сябра літаратурнага аб'яднання І. Быхаўца «Лынтупы», чарговая кніга альманаха «Рунь». Нараджаюцца новыя планы і задумы. Ды не гэты плён двухгадовай нашай дзейнасці, а патрэба падзяліцца назіраннямі і пэўным ужо вопытам саматужнага выдаўца стала вытокама гэтага артыкула.

Пачаць, напэўна, трэба з расказу пра само пастаўскае літаратурнае аб'яднанне. Яно мае багатую ўжо гісторыю. І хоць не дало беларускай літаратуры слыханых імёнаў, мае ў справе згуртавання літаратурных сіл, прапаганды роднага слова немалыя заслугі. Літаратура ўвогуле такая сфера чалавечай дзейнасці, дзе якраз чалавечы індывідуалізм і найбольш выяўны, і найбольш патрэбны. Таму аб'ядноўваць і гуртаваць, «выпрацоўваць агульную лінію» — няўдзячная справа. Добра мы гэта бачым на прыкладзе старэйшага сталічнага сябра, Саюза пісьменнікаў. Узроўні непараўнальна, але сутнасць прынцыпаў аднолькавая. Таму, з улікам высокага вопыту, і трымаецца наша аб'яднанне толькі дзякуючы поўнай адсутнасці якога-небудзь дыктату, свабодзе выбару і нязмушанасці кожнага сябра — будзь гэта школьнік, які адважыўся вынесці на суд першыя свае вершы, ці чалавек, імя якога ўжо прымільгалася на старонках рэспубліканскага друку. Сёння ў літаратурным аб'яднанні каля дваццаці чалавек: настаўнікі, школьнікі, вайскоўцы, будаўнікі і рабочы мясакамбіната, даярка і мастак. Прафесіі вельмі розныя, жыццёвы вопыт таксама, уражальная розніца і, скажам так, паміж літаратурным вопытам і ўмельствам. Але атмасферу роўнасці ў галоўным — служэнні роднаму слову, прыгожаму пісьменству ўдаецца захоўваць. На гэтым і стаім цвёрда.

Цяперашняе літаратурнае аб'яднанне доўгі час працавала пры рэдакцыі раённай газеты «Пастаўскі край». Супрацоўніцтва гэта заключалася ў тым, што рэдакцыя прадстаўляла старонку для твораў пастаўскіх літаратараў (з цягам часу ўсё радзей — адзін раз на квартал), памяшканне для правядзення пасяджэнняў. Вось і ўсё, у астатнім суполка захопленая сама сабе. Але нядаўна адбыліся пэўныя змены. І справа не толькі ў тым, што кіраўнік літаратурнага аб'яднання пакінуў рэдакцыю. Як людзі нераўнадушныя, актыўныя, з моцным разуменнем нацыянальнага, сябры аб'яднання не могуць заставацца ў баку ад палітычных падзей, што пачынаюць запаланаць і правінцыю. І тут іх пазіцыя, стаўленне да праблем нацыянальнага адраджэння і нацыянальнага развіцця значна радыкальнейшыя, чым пазіцыя рэдакцыйнага калектыву, які стрыманы звычайнай жыццёвай абставінай — лейцамі тых, хто плаціць грошы.

Таму і адбылося адасабленне літаб'яд-

нання ад гэтай газеты. На травах праяўнай суполкі літаратурнае аб'яднанне ўвайшло ў Таварыства беларускай мовы. Мае яно сёння і сваю газету «Сумежжа», якую выдае разам з Пастаўскай філіяй сацыял-дэмакратычнай грамады. «Сумежжа» зарэгістравана ў Міністэрстве інфармацыі, выходзіць два разы на месяц, што дае магчымасць сябрам літаратурнага аб'яднання рэгулярна бачыць свае творы на яго старонках. Разам з тым за кожным літаратарам пакінута поўная свабода дзейнасці і сувязей (аднабаковых) з «Пастаўскім краем». Не супраць мы і таго, каб у гэтай газеце засталася былая назва літаратурнага аб'яднання «Світанак», на якую рэдакцыя «Пастаўскага краю» заяўляе свае правы. Справа ж не ў назвах. Нахай сёння літаратурнае аб'яднанне пастаўскіх творчых людзей не мае назвы, яно жыве, ідзе да сваіх чытачоў са старонак незалежнай газеты, штогадовых альманахаў і кнігі.

Усе мае таварышы ў Паставах адчулі ўрэшце чужоўны смак сапраўднай свабоды і незалежнасці, калі напісанае табой не крэсліцца, не адкладваецца ўбок на палітычных, па кан'юктурных матывах. Для творцы няма вышэйшай свабоды. І заўсёды гэтай мы ўжо аддаваць нікому не збіраемся.

А цяпер пра кнігавыданне. Бываючы ў Мінску, заўсёды з павагай і нават нейкім унутраным заміраннем гляджу на высозны гмах, дзе знаходзіцца Міністэрства інфармацыі ды ўсе нашы выдавецтвы. Тут нараджаюцца кнігі. Сотні людзей заняты гэтай важнай і вельмі няпростай справай. І нашы захады ў параўнанні з гэтай дзейнасцю здаюцца такім жа бегам мурашоў, як вулічнае жыццё мінчукі з апошняга паверха згаданага ўжо гмаху. Але той, хто бліжэй знаёмы з выдавецкай дзейнасцю сталічных волатаў, ведае, якія цяжкія звеставыя сёння ўсе без выключэння выдавецтвы. Даходзіць да таго, што аўтарам, якія чакалі выхаду сваіх кніг, пачынаюць ўжо іх карэктуры, выплачваюць ганарар, ад выпуску кнігі даводзіцца адмаўляцца. Гэта і зразумела, адбываецца пераход ад сталінскай яшчэ мадэлі, калі дзяржава брала на сябе клопат пра выданне, пра матэрыяльны бок жыцця пісьменніка, але патрабавала за гэта поўнага кантролю над яго творчасцю, да мадэлі, калі сам пісьменнік павінен клапаціцца не толькі пра тое, як напісаць, але і пра тое, як выдаць ды пры гэтым яшчэ атрымаць прыбытак, каб пракарміць сям'ю.

Са свайго правінцыйнага далёка мы бачылі і бачым усе гэтыя высілкі. Добра бачым і тое, што ранейшую выдавецкую сістэму раз'ядае ржа кланавасці, узаемазарукі, іншых заганаў нашага раз'ятранага грамадства. Таму і лічым абраны шлях адзінкава магчымым у цяперашніх абставінах. Ён дае плён, творы пастаўскіх літаратараў даходзяць да чытача.

Праблема кнігавыдання ў правінцыі распадаецца, калі можна так сказаць, на тры састаўныя часткі. Першае і самае галоўнае, безумоўна, грошы. Мы ў Паставах не маем таго асяродку аматараў і прыхільнікаў паэзіі, які здольны нарадзіць мецэнатаў, хаця на Беларусі такія прыклады ўжо ёсць. Таму сродкі збіраюцца з саміх аўтараў з умовамі іх вяртання пры паспяховым фінансавым завяршэнні выдання. І трэба сказаць, што выдаткі вяртаюцца. Ну а прыбытак мясцовым літаратарам даводзіцца шукаць крышачку ў іншым, у магчымасці выказацца, пачынаць свае творы на паліцы кнігарняў. Сёння рэдка ад каго можна пачуць, што літаратурнае аб'яднанне заняло-

ся не сваёй справай, што патрэбы ў выдавецкай дзейнасці няма, і таму ёсць спадзяванне: з цягам часу знойдуцца, павінны знайсціся, сярод і неафіцыйных, і афіцыйных структур тыя людзі, якія змогуць аказаць падтрымку правінцыйным выдаўцам беларускай кнігі. Падставы для такога аптымізму дае сама гісторыя нашай зямлі. Вось і нядаўна сутыкнуўся з такім фактам: у суседнім Глыбокім выдаваліся на пачатку нашага стагоддзя кнігі. І фундатарамі гэтай добрай справы былі нераўнадушныя, зацікаўленыя ў росквіце роднай зямлі людзі.

Другой праблемай на пачатку нашай дзейнасці была тэхнічная. Друкаваць кнігі няздольнае не толькі абсталюванне раўных друкарняў, але і людзі ў друкарнях з цяжкасцю ўспрымаюць новую справу. Зварот жа на буйныя паліграфічныя прадпрыемствы азначае павелічэнне выдаткаў у некалькі разоў. Вось чаму сёння набор і друк нашых кніг вядзецца ў Паставах, вокладкі вырабляюцца ў Маладзечне ці Віцебску, а брашуроўку выданняў робяць самі пастаўскія літаратары, успомніўшы, што ёсць у нашым народзе такое прыгожае слова «талака».

Выйшла ў свет кніга. І калі пастаўскі чытач можа яе набыць без перашкод, для зацікаўленага чытача ў іншых кутках Беларусі гэта становіцца праблемай. Мы гатовыя частку сваіх накладаў аддаваць для распаўсюджвання па рэспубліцы. Але... Але зноў жа прыватная ініцыятыва, саматужнае кнігавыданне сутыкаецца тут з сістэмай старых часоў, калі зацікаўленых чыноўнікаў у кнігагандлі адшукаць немагчыма, калі адразу ж узнікае безліч фінансавых і іншых праблем. Пакуль што дапамагае нам несці свае кнігі да беларускага чытача толькі Таварыства беларускай мовы, нешматлікія кіёскі якога сёння — нібы астраўкі беларускамоўнасці ў бязмежжы «братняй» мовы.

Відаць, не трэба сёння станавіцца ў позу занедага сціпных людзей, сябры пастаўскага літаратурнага аб'яднання добра разумеюць, што іх захопленасць паэзіяй, выдавецкай дзейнасцю — гэта не толькі ўцеха душы. Гэта яшчэ вельмі істотна і значна ў рэчышчы ўсяго працэсу нацыянальнага адраджэння. Гэта адна з тых рэчэй, без якіх не атрымацца магутнай і ўсеабдымнай плыні. Натуральна, што пільна сочым мы за тым, як адгукаецца беларускі друк на нашу дзейнасць. І ўдзячны «ЛіМу», «Нашаму слову», «Голосу Радзімы», іншым выданням, у якіх ухваляна сустрэтыя першыя крокі пастаўчан. Падтрымка гэтая неабходна яшчэ і таму, што «няма прарока ў сваёй айчыне», і выдавецкай дзейнасцю, пастаянная работа сяброў літаб'яднання ў працоўных калектывах, сярод моладзі не заўсёды атрымлівае не тое што падтрымку, а проста адабрэзнае мясцовага кіраўніцтва. Толькі адзін прыклад. У мастацкім творы адной з выдадзеных літаб'яднаннем кніг пазнаў сябе галава раёна, некалі першы сакратар райкома, а цяпер старшыня Савета. Вобраз быў створаны не ў пастаральных традыцыях. І хоць ніякіх канкрэтных «прывязак» вобраза і асобы не было, асоба вельмі закрыўдала. А што гэта такое, вельмі хутка адчулі сябры літаб'яднання. Усчаўся ціск не толькі на рэдакцыю газеты, справамі мясцовых «пісак» зацікавілася падаткавая інспекцыя. А як жа, кніжачкі то свае яны прадаюць, значыць, займаюцца прадпрыемальніцкай дзейнасцю, можа, шэлегны прыбыткі ўтойваюць ад дзяржавы. Магчыма, гэта і смешна, але ўсё-такі больш скрушна. Але іншага чакаць ад цяперашніх мясцовых (ды і не толькі мясцовых) улад не даводзіцца.

Сёння ўсё здаровае, нацыянальнае, скіраванае ў будучыню нашага народа альбо спакваля прыгнатаецца і ўціскаецца, альбо проста кінута на волю лёсу. Іншага і нельга чакаць ад тых, хто ў кожным сне бачыць «светлы» момант вяртання ў «союз нерушымый». Але час ужо не той. І як бы ні паварочваліся ў будучым колы палітычнага млына — людзі ўжо не ранейшыя. Яны ўжо выправіліся па шляху разняволення.

Алесь КАСЦЕНЬ,
старшыня пастаўскага
літаратурнага аб'яднання.

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Шчасце для масквічоў, што толькі семдзесят гадоў праіснавала саветская ўлада: гэта ж колькі спатрэбілася б крамлёўскім муроў для відных дзеячаў партыі і ўлада, а колькі маўзалеў — для правядыроў і карыфеў!

Я пайшоў па крупы і хлеб, мне казалі не ў той хлэў, не малы, мусіш знаць сам агітпункт свой — універсам.

Ці не прасцей тлумачыць узлёт некаторых акрабатаў хібама гравітацыі?

Ёсць такая зямля Ньюфаўндленд, дзе сабакі любяць ньюфаўндленд, і такая мясціна заморская, дзе любая снаціна ангорская. А з пільнаным паходжаннем я, што заціх, мой няграбны дварняк, ці ад Пухавічаў да Оршы ты сярэд дварняк найгоршы? Хто, скажы, з элітарных парод будзе жыць у нутку без выгод?

Прыкметы. Калі бутэлі ў пуніце прыёму шклятары бяруць, не здаваяць — будзе павышэнне цен на посуд. Калі не бяруць — усё ў парадку, абстаноўка стабілізуецца, бутэлі ж даражэюць, як грошы дэшавеюць.

Шуміць і хвалюецца стадыён, які ўжо месяц гандлюе ён. Змяніў стадыён «мэнаў» — спартсменнаў на бізнесменаў. Страчае новых насельнічаў транспарант «Прывітанне ўдзельнікам!»

На поле гісторыі абавязкова прыходзяць свае дажынкы — на суд вылікаюць Кручковых і скідаюць Дзяржынскіх. Хістнасць п'едэсталаў — гэта ў гісторыі стала. На жаль, тыя дажынкы скупыя, як слязінкі.

З англійскай. «Ян прайшоў з'езд» — спыталі ў Браўна. «Выдатна, — адказаў ён, — вадзілі ў саўну».

— Чуў, Апанас, у Хаўронні разбіліся дзевяць і зяць? — Дваіх пахаваў сягоння — дзе ж гэта грошай узлёт, трынку, набраць наедку, няшчасная наша суседка.

Гордасць: дар, меншы за рэ, сваецкі жабран не бярэ!

То не жарт, не анекдот, не плёткі, па тэлебачанні спаборнічалі школьныя калектывы, дзяўчаты вызначалі вартасці процівазначатных сродкаў, хлапчукі — надзейнасць прэзерватываў. Колькі праблем з гэтымі акселератамі дзябелымі, трэба раней пачынаць палавое выхаванне, але барані, Божа, нашу школу ад такіх тэлевізійных кампаній.

Найвышэйшы трыумф дэмакратыі: былыя члены палітбюро на трыбуне маўзалеў з партрэтамі прэзідэнта Расіі.

Што казалі, як Пазта хавалі? На якія Пасады яго вылучалі.

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАУ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-25-25; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Юрась ЗАЛОСКА — 33-19-85; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыі не вяртае і не рэцензуе. Паэзія рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтара публікацыі.

Нумар падпісаны ў друку 14.1.93 у 18.10

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Андрэй ГАНЧАРОВ
(нам. галоўнага рэдактара), Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Барыс
ПЯТРОВІЧ (адказны сакратар), Юрась СВІРКА.

Індэкс 63856
Тыраж 15.000.

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12